

Uzmanlık Tezleri Serisi No: 251

REKABET KURUMU

REKABET HUKUKU
UYGULAMALARININ
ADİL YARGILANMA
HAKKI BAKIMINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

CAN AKA

**REKABET HUKUKU
UYGULAMALARININ
ADİL YARGILANMA
HAKKI BAKIMINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Can AKA

Ankara 2026

©Bu eserin tüm telif hakları
Rekabet Kurumuna aittir. 2026

Baskı, Nisan 2026
Rekabet Kurumu-ANKARA

Bu kitapta öne sürülen fikirler eserin yazarına aittir;
Rekabet Kurumunun görüşlerini yansıtmaz.

Bu tez, Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı Ferhat Topkaya, Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı Doç Dr. Hakan BİLİR, Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı Haluk Recai BOSTAN, I. Denetim ve Uygulama Dairesi Başkanı Selvi KOCABAY, Rekabet Kurumu Başdanışmanı Nazlı VAROL'dan oluşan Tez Değerlendirme Heyeti tarafından 03.06.2024 tarihinde yürütülen Tez Savunma Toplantısı sonucunda yeterli ve başarılı kabul edilmiştir.

Tez yazarı Can AKA, 02.09.2024 tarihinde yapılan Yeterlik Sınavı ve 08.10.2024 tarihinde yapılan Sözlü Sınavda başarılı olmuş ve Başkanlık Makamının 09.01.2025 tarih ve 104554 sayılı onayı ile Rekabet Uzmanı olarak atanmıştır.

YAYIN NO

439

“Anneme ve Duru'ya...”

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM 1

ADİL YARGILANMA HAKKININ KAYNAKLARI, KAPSAMI VE UNSURLARI

1.1. ADİL YARGILANMA HAKKININ KAYNAKLARI.....	3
1.1.1. Uluslararası Belgelerde Adil Yargılanma Hakkı.....	3
1.1.2. Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı.....	5
1.2. ADİL YARGILANMA HAKKININ UYGULANMASI BAKIMINDAN KAPSAM	6
1.2.1. Medeni Hak ve Yükümlülük Kavramı	7
1.2.2. Suç İsnadı Kavramı	7
1.3. ADİL YARGILANMA HAKKININ UNSURLARI	9
1.3.1. Adil Yargılanma Hakkının 6. Madde Metninde Yer Alan Açık Unsurları	9
1.3.1.1. Yasayla Kurulmuş Bağımsız ve Tarafsız Bir Mahkemede Yargılanma Hakkı	9
1.3.1.2. Makul Sürede Yargılanma Hakkı.....	10
1.3.1.3. Yargılamanın Aleni ve Duruşmalı Olması Hakkı	12
1.3.1.4. Masumiyet Karinesi	13
1.3.1.5. AİHS m.6 Üçüncü Fıkra Kapsamında Taraf Hakları	13
1.3.2. Adil Yargılanma Hakkının Zımnî Unsurları	15
1.3.2.2. Silahların Eşitliği İlkesi.....	15
1.3.2.3. Çelişmeli Yargılama İlkesi.....	16
1.3.2.4. Gerekçeli Karar Hakkı	16

1.3.2.5. Susma Hakkı 17

BÖLÜM 2

AB REKABET HUKUKU UYGULAMALARININ ADİL YARGILANMA HAKKI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. AB REKABET HUKUKUNDA REKABET İHLALLERİNE UYGULANAN YAPTIRIMLARIN NİTELİĞİ 20

2.2. REKABET HUKUKU UYGULAMALARININ ADİL YARGILANMA HAKKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK AİHM'İN YAKLAŞIMI..... 23

2.3. ADİL YARGILANMA HAKKININ AB REKABET HUKUKU UYGULAMASINDA GÖRÜNÜMÜ 25

2.3.1. Yasayla Kurulmuş Bağımsız ve Tarafsız Bir Mahkemede Yargılanma Hakkı Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması ... 25

2.3.2. Makul Sürede Yargılanma Hakkı Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması 29

2.3.3. Yargılamanın Aleni ve Duruşmalı Olması Hakkı Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması 34

2.3.4. Masumiyet Karinesi Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması..... 36

2.3.5. AİHS m.6 Üçüncü Fıkra Kapsamındaki Taraf Hakları Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması 40

2.3.6. Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama İlkeleri Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması 43

2.3.7. Gerekeçeli Karar Hakkı Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması..... 47

2.3.8. Susma Hakkı Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması 50

BÖLÜM 3

TÜRK REKABET HUKUKU UYGULAMALARININ ADİL YARGILANMA HAKKI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. TÜRK REKABET HUKUKUNDA REKABET İHLALLERİNE UYGULANAN YAPTIRIMLARIN NİTELİĞİ	54
3.2. TÜRK REKABET HUKUKU UYGULAMALARININ ADİL YARGILANMA HAKKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK AİHM'İN YAKLAŞIMI	57
3.3. ADİL YARGILANMA HAKKININ TÜRK REKABET HUKUKU UYGULAMASINDA GÖRÜNÜMÜ	57
3.3.1. Yasayla Kurulmuş Bağımsız ve Tarafsız Bir Mahkemede Yargılanma Hakkı Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması	58
3.3.2. Makul Sürede Yargılanma Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması	60
3.3.3. Yargılamanın Aleni ve Duruşmalı Olması Hakkı Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması.....	62
3.3.4. Masumiyet Karinesi Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması	64
3.3.5. AİHS m.6 Üçüncü Fıkra Kapsamındaki Taraf Hakları Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması	69
3.3.6. Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama İlkeleri Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması	73
3.3.7. Gerekçeli Karar Hakkı Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması	74
3.3.8. Susma Hakkı Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması	75
SONUÇ	79
ABSTRACT	81
KAYNAKÇA	82

KISALTMALAR

- 1/2003 Sayılı Tüzük** : Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty
- 2010/2 sayılı Tebliğ** : 2010/2 sayılı Rekabet Kurulu Nezdinde Yapılan Sözlü Savunma Toplantıları Hakkında Tebliğ
- 2010/3 sayılı Tebliğ** : Dosyaya Giriş Hakkının Düzenlenmesine ve Ticari Sırların Korunmasına İlişkin Tebliğ
- 2011/695 sayılı Karar** : Decision 2011/695/EU of the President of the European Commission of 13 October 2011 on the function and terms of reference of the hearing officer in certain competition proceedings
- 773/2004 sayılı Tüzük:** : Commission Regulation (EC) No 773/2004 of 7 April 2004 relating to the conduct of proceedings by the Commission pursuant to Articles 81 and 82 of the EC Treaty
- 802/2004 sayılı Tüzük** : Commission Regulation (EC) No 802/2004 of 7 April 2004 implementing Council Regulation (EC) No 139/2004 on the control of concentrations between undertakings
- AAD** : Avrupa Adalet Divanı
- AB** : Avrupa Birliği
- ABAD** : Avrupa Birliği Adalet Divanı
- ABİDA** : Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Anlaşma
- AB Sayıştayı** : Avrupa Birliği Sayıştayı (European Court of Auditors)
- AB Temel Haklar Şartı** : Charter of Fundamental Rights of the European Union
- AİHM** : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- AİHS** : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Antitröst Usul Kılavuzu** : Antitrust Manual of Procedures, Internal DG Competition working documents on procedures for the application of Articles 101 and 102 TFEU
- AYM** : Anayasa Mahkemesi
- Bkz.** : Bakınız
- CMK** : 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu

Ceza Rehberi	: Guidelines on the method of setting fines imposed pursuant to Article 23(2)(a) of Regulation No 1/2003
Dosyaya Erişim Duyurusu	: Commission Notice on the rules for access to the Commission file in cases pursuant to Articles 81 and 82 of the EC Treaty, Articles 53, 54 and 57 of the EEA Agreement and Council Regulation (EC) No 139/2004
En İyi Uygulamalar Duyurusu	: Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma'nın 101. ve 102. Maddelerine Yönelik Usullerin En İyi Uygulamalarına İlişkin Komisyon Duyurusu (Commission Notice on Best Practices for the Conduct of Proceedings Concerning Articles 101 and 102 TFEU)
E.T.	: Erişim Tarihi
Genel Mahkeme	: Avrupa Birliği Genel Mahkemesi
HMK	: 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İDDK	: Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi
İYUK	: 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu
Komisyon	: Avrupa Birliği Komisyonu
Kurul	: Rekabet Kurulu
Kurum	: Rekabet Kurumu
m.	: Madde
mod.	: Modül
MSHUS	: Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
No	: Numara
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
para.	: Paragraf
Para Cezalarına İlişkin Yönetmelik	: Rekabeti Sınırlayıcı Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlar ile Hâkim Durumun Kötüye Kullanılması Halinde Verilecek İdari Para Cezalarına İlişkin Yönetmelik
RKÇY	: Rekabet Kurumu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
RKHK	: 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
s.	: Sayfa

Şikâyetlerin Ele Alınmasına İlişkin Kılavuz	:	Commission Notice on the handling of complaints by the Commission under Articles 81 and 82 of the EC Treaty
Türkiye Cumhuriyeti Anayasası	:	Anayasa
v.	:	versus
vol.	:	Cilt

GİRİŞ

Adil yargılama, bir uyuşmazlığın mahkeme önüne gelmesinden karara bağlanmasına kadar geçen usul süreçlerinin hakkaniyete uygun gerçekleşmesini ifade etmektedir. Kararın esasına yönelik bir uygunluğu değil kararın alınmasına kadar izlenen usulün adil olmasını niteleyen kavram, yargılama ile ilgili “ne, niçin” değil “nasıl” sorusunun yanıtı kapsamında değerlendirilmektedir.

Adil yargılanma hakkı, uyuşmazlıklar veya kişilere yöneltilen bir suç isnadı hakkında karar verilirken tarafların sahip olduğu hakların bütünüdür. Bu kapsamda çatı bir kavram olan adil yargılanma hakkı, kaynağını gerek mevzuat gerek mahkeme kararlarından alan birçok diğer hakkı içermektedir.

Türk rekabet hukuku uygulaması bakımından ise Rekabet Kurulu (Kurul) tarafından teşebbüslerin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’ul (RKHK) ihlal edip etmediklerine yönelik yürütülen soruşturmalarda izlenen usulün savunma haklarının uygulanışı, sözlü savunma toplantısı gibi mevzuatta yer alan pek çok düzenleme açısından mahkemelerce yürütülen yargılamalara büyük ölçüde benzediği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türk rekabet hukuku soruşturmalarında uygulanan usulün adil yargılanma hakkının unsurlarına uygunluğunu değerlendirmektir. Çalışma, rekabet otoritelerinin faaliyetlerini adil yargılanma hakkı ekseninde incelemeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte makul sürede yargılanma ve gerekçeli karar hakkı gibi unsurlarda mahkeme kararlarına da yer verilecek olmakla birlikte çalışmanın odağının idare mahkemelerinin yargılama faaliyetleri olmadığı hatırlatılmalıdır. Ayrıca çalışmanın amaçladığı söz konusu inceleme için ikinci ve üçüncü bölümlerin başında öncelikle rekabet hukuku uygulamalarının adil yargılanma hakkı kapsamında yer alıp almadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Çalışmanın amacına uygun olarak birinci bölümde öncelikle adil yargılanma hakkının kaynağını oluşturan yasal düzenlemelere yer verilmiştir. Böylece Türk hukuku açısından adil yargılanma hakkının bağlayıcılığının ortaya konulması

¹ 07.12.1994 tarihinde kabul edilen 4054 sayılı kanun. Resmi Gazete: 13.12.1994/22140.

amaçlanmıştır. Ardından rekabet hukuku uygulamalarının niteliğini tespit etme önemli olması nedeniyle adil yargılanma hakkının uygulandığı kapsam üzerinde durulmuştur. Bölümde son olarak adil yargılanma hakkının unsurları detaylıca açıklanarak söz konusu unsurların yargılama hakkındaki konumu ve önemi ifade edilmiştir. Adil yargılanma hakkının Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde (AİHS) temel hak ve özgürlük olarak düzenlenmesi nedeniyle AİHS maddelerinin ihlal edildiği iddialarını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) incelemektedir. Bu nedenle birinci bölümde değinilen adil yargılanma hakkının kapsamı ve unsurları, AİHM ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının (Anayasa) 148.maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca yetkili Anayasa Mahkemesi (AYM) kararları dikkate alınarak açıklanmıştır².

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türk rekabet hukuku açısından mevzuatı uygulayan Avrupa Birliği Komisyonunun (Komisyon) rekabet hukuku uygulaması adil yargılanma hakkı unsurları özelinde incelenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak birinci bölümde yer verilen hakkın kapsamı kısmı dikkate alınarak adil yargılanma hakkının rekabet hukukunda uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Ardından adil yargılanma hakkının açık ve zımni unsurlarının AB rekabet hukuku soruşturma usulünde uygulanışı mevzuat ve mahkeme içtihatları dikkate alınarak incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türk rekabet hukukunda soruşturmanın yürütülmesinde izlenen usul kuralları açısından adil yargılanma hakkının uygulanıp uygulanamayacağı RKKHK'de öngörülen yaptırımların niteliği bakımından değerlendirilmiştir. Ardından ikinci bölümdeki gibi adil yargılanma hakkının açık ve zımni unsurlarının Türk rekabet hukukundaki görünümü değerlendirilmiştir. Bu bölümde de ikinci bölümde olduğu gibi rekabet soruşturmalarının adil yargılanma hakkına uyularak yürütülüp yürütülmediği sorusu hâlihazırda yürürlükte olan mevzuat ve mahkemelerin yaklaşımı dikkate alınarak yanıtlanmıştır.

² Anayasasının 148.maddesinin dördüncü fıkrasında “Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.” hükmü yer almaktadır.

BÖLÜM 1

ADİL YARGILANMA HAKKININ KAYNAKLARI, KAPSAMI VE UNSURLARI

1.1. ADİL YARGILANMA HAKKININ KAYNAKLARI

Hukuk devletinin esaslı unsurları arasında gösterilen adil yargılanma hakkı; en geniş şekilde medeni hukuk ile ceza ve idare hukuku konusundaki uyuşmazlıklara ilişkin yargılamalarda uyulacak temel ilke ve esasları belirlemektedir. Hak kapsamında mahkeme kararlarında bariz takdir hatası ve açık keyfilik bulunması halleri hariç olmak üzere alınan yargı kararının adil olup olmaması değil, yargılamanın usulünün adil olup olmadığı değerlendirilmektedir. Bu bölümde gerek ulusal gerek uluslararası düzenlemelerde yer bulan adil yargılanma hakkının kaynakları ile adil yargılanma hakkının uygulandığı kapsam ve unsurları üzerinde durulacaktır.

1.1.1. Uluslararası Belgelerde Adil Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma hakkı kapsamında yer alan unsurlara ilişkin hükümler içeren en önemli uluslararası belgelerden ilki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'dir (İHEB). İHEB, Türkiye tarafından 6 Nisan 1949 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmiş ve 27 Mayıs 1949 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır³. İHEB'in 8.maddesinde mahkemeler aracılığıyla yargı yoluna başvurma hakkı, 10.maddesinde davanın bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından görülme hakkı, 11.maddesinde ise savunma hakkı ve masumiyet karinesi güvence altına alınmıştır. Söz konusu haklar bölümün ikinci kısmında yer verilecek olan adil yargılanma hakkının unsurları arasında yer almaktadır.

Bir diğer uluslararası belge olan Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHUS), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilerek 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiş olup

³ <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019101449insanhaklaribeyanname.pdf>, E.T.: 12.12.2023.

MSHUS Türkiye tarafından 4 Haziran 2003 tarihinde onaylanmıştır⁴. MSHUS'un 14.maddesinde adil yargılanma hakkının unsurları ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu kapsamda, herkesin yasalarca kurulu, bağımsız ve tarafsız mahkemelerce, eşit, hakkaniyete uygun (adil) ve aleni (kamuya açık-duruşmalı) olarak yargılanma hakkına sahip olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca masumiyet karinesi, makul sürede yargılanma hakkı, hakkındaki iddialarla ilgili bilgilendirilme hakkı, savunma hakkı, avukat yardımından faydalanma hakkı, ücretsiz müdafii yardımından faydalanma (adli yardım), tanıklara soru sorma, tanık dinletme, ücretsiz tercüman hakkı, susma ve kendini suçlamama hakkı, verilen kararlara karşı kanun yollarına başvuru hakkı ve aynı fiil sebebiyle yeniden yargılanma ve cezalandırılma yasağı gibi adil yargılanma hakkı açısından önemli birçok hak ve ilke belgede açıkça güvence altına alınmıştır.

Avrupa bölgesinde temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasını sağlamak amacıyla hazırlanan AİHS ise Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından 04.11.1950 tarihinde Roma şehrinde kabul edilmiş ve 03.09.1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından 10.03.1954 tarihinde 6366 sayılı yasayla onaylanan AİHS, 19.03.1954 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

AİHS'in 6.maddesinde adil yargılanma hakkı üç fıkra halinde düzenlenmiştir⁵. İlgili maddenin birinci fıkrasında adil yargılanma hakkının unsurlarından yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, duruşmalı ve aleni yargılama hakkı unsurları açıkça düzenlenmiştir⁶. Maddenin ikinci fıkrası olan “*Bir suç ile itham*

⁴ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf>, E.T.: 12.12.2023.

⁵ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur, E.T.: 25.12.2023.

⁶ İlgili maddenin birinci fıkrasında “*Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemeye bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.*” hükmü yer almaktadır.

edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.” hükmüyle masumiyet karinesi adil yargılanma hakkının unsuru olarak öngörülmüştür. Maddenin üçüncü fıkrasında ise bentler halinde herkesin kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilme; savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olma; kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanma; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilme; iddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını isteme, mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanma haklarına sahip olduğu belirtilmiştir. AİHS kapsamında düzenlenen adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine dair bireysel başvurular AİHM nezdinde incelenmektedir. AİHM, sözleşme metninde yer almayan ancak incelediği dosyalar özelinde adil yargılanma hakkı kapsamında ya da söz konusu hakla ilgili yeni ilke ve esaslar belirleyebilmektedir (Kup Belge 2019).

1.1.2. Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı

Anayasada adil yargılanma hakkı kapsamında yer alan ilkelerin düzenlendiği görülmektedir. Anayasanın 36.maddesinde “*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*” denilerek adil yargılanma hakkı Anayasada açıkça koruma altına alınmıştır. Ayrıca yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından kullanılacağı (m. 9); tutuklu kişilerin makul sürede yargılanmayı isteme haklarının kabul edilmesi (m.19); masumiyet karinesi (m. 38); hukuka aykırı yol ve yöntemlerle elde edilen bilgilerin delil olarak kabul edilemeyeceği (m. 38); idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğu (m.125); duruşmaların kamuya açık olması, mahkeme kararlarının gerekçeli olması ve yargılamaların en az gider ve mümkün olduğu ölçüde süratli sonuçlandırılması (m. 141) hükümlerinden adil yargılanma hakkı kapsamında yer alan unsurların Anayasada ayrıca düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca ceza yargılamaları açısından 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK), özel hukuk yargılamaları açısından 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) ve idare hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların görülmesi bakımından 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK) adil yargılanma hakkının unsurları açısından düzenlemeler içermektedir⁷.

Son olarak, Türkiye'nin AİHS'e taraf devletler arasında yer alması nedeniyle AİHS m.6 da Anayasanın 90.maddesinin beşinci fıkrası⁸ nedeniyle Türk hukukunda doğrudan uygulama alanı bulmaktadır.

1.2. ADİL YARGILANMA HAKKININ UYGULANMASI BAKIMINDAN KAPSAM

Anayasanın 36.maddesinde herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak adil yargılanma hakkına sahip olduğu ifade edilse de Anayasada söz konusu hakkın kapsamı açıkça düzenlenmemiştir. Bu nedenle adil yargılanma hakkının uygulama kapsamının açıkça düzenlendiği AİHS hükmü dikkate alınmalıdır. AİHS m.6'nın birinci fıkrası uyarınca medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili uyuşmazlıklar ve ceza hukuku kapsamında yöneltilmiş bir suç isnadıyla ilgili davalar konusunda adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirmeler yapılabilecektir. Bir başka deyişle AİHS bakımından adil yargılanma hakkının koruma alanı, medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin uyuşmazlıklar ve suç isnadını içeren yargılamalar çerçevesinde çizilmiştir (Başaran 2007).

⁷ Söz konusu düzenlemeler arasında CMK'da kararların gerekçeli olmasına ilişkin m.34, duruşmanın açıklığına ilişkin m.182 ve masumiyet karinesine ilişkin m.223; HMK'da hukuki dinlenilme hakkı başlıklı m.27, yargılamanın makul sürede yürütülmesini düzenleyen m.30 ve İYUK'ta kararların gerekçeli olacağını düzenleyen m.24 ile duruşmaların açık yapılacağına ilişkin m.18 yer almaktadır.

⁸ Anayasanın 90.maddesinin beşinci fıkrasında “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*” hükmüne yer verilmiştir. İlgili madde uygulanırken kanunlar açısından ihmal mi zımni ilga mı söz konusu olacağına dair tartışmalarla birlikte AYM'nin zımni ilga değerlendirmesine ilişkin bkz. Başvuru No: 2013/2187, Sevim Akat Eşki Başvurusu, 19.12.2013, para.44.

AİHS m.6'da düzenlenen adil yargılanma hakkının uygulama alanının belirlenebilmesi bakımından AİHM içtihatlarından da yola çıkılarak madde metninde yer alan medenî hak ve yükümlülük kavramı açıklanacaktır.

1.2.1. Medeni Hak ve Yükümlülük Kavramı

AYM'nin bireysel başvuru hakkında vermiş olduğu kararda⁹ AİHS m.6'nın birinci fıkrasının medeni meselelerde uygulanabilmesi için uyumsuzluğun varlığı, uyumsuzluğun en azından savunulabilir bir şekilde iç hukukta tanınmış olduğu söylenebilecek "haklar ve yükümlülükler" ile ilgili olması, uyumsuzluğun konusunun AİHS'te yer alan anlamıyla "medenî" olması gerektiği ve son olarak adil yargılanma hakkının kapsamına alınması istenen usulün, medeni hak ve yükümlülüğü karara bağlaması gerektiği ifade edilmiştir.

AİHM içtihatları açısından hem özel kişiler arasındaki uyumsuzlukların¹⁰ hem de idare ile özel kişiler arasındaki uyumsuzlukların¹¹ medeni hak ve yükümlülükler kapsamında değerlendirildiği görülmektedir.

1.2.2. Suç İsnadı Kavramı

Medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin uyumsuzluklar dışında, AİHS m.6'nın uygulanabildiği diğer durum, cezai alanda kişiye suç isnadında bulunulmasıdır. AİHS'e taraf devletlerin ulusal hukuklarındaki nitelendirmeden bağımsız olarak AİHM tarafından özerk bir kavram şeklinde ele alınan suç isnadı, kişinin suç işlediğine ilişkin iddianın yetkili merciler tarafından kendisine bildirilmesi olarak ifade edilmektedir¹². Kişiye yöneltilen suçlamanın cezai alanda suç isnadı niteliğinde olup olmadığını tespit için kullanılan üç kriter, ilk kez AİHM'in *Engel* kararında yer almıştır¹³.

⁹ Başvuru No: 2013/3912, İsmail Taşpınar Başvurusu, 06.02.2014, para. 21.

¹⁰ Konu hakkında AİHM tarafından verilen kararlar arasında sözleşme hukukuna ilişkin Başvuru No: 2614/65, Ringeisen v. Avusturya, 16.07.1971; aile hukukuna ilişkin Başvuru No: 8777/79, Rasmussen v. Danimarka, 28.11.1984 bulunmaktadır.

¹¹ Konu hakkında AİHM tarafından verilen kararlar arasında işletme faaliyeti açısından idareden ruhsat alınmasına ilişkin Başvuru No: 6232/73, König v. Almanya, 28.06.1978; devletten emeklilik konusuna ilişkin Başvuru No: 11519/85, Francesco Lombardo v. İtalya, 26.11.1992 bulunmaktadır.

¹² Başvuru No: 8130/78, Eckle v. Almanya, 15.07.1982, para.73.

¹³ Başvuru No: 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, Engel ve diğerleri v. Hollanda, 08.06.1976.

Engel kriterleri olarak adlandırılan söz konusu ölçütlerin hepsi bir arada aranmamakta olup kriterlerden birinin varlığı halinde suç isnadı cezai olarak görülmektedir (Karabel 2015). İddia konusu suçun/ihlalin ulusal hukuktaki sınıflandırması, suçun niteliği ve suç için öngörülen yaptırımın ağırlığı söz konusu kriterler arasındadır (Çelik 2014).

AİHM tarafından *Bendenoun*¹⁴ kararında Engel kriterlerini tamamlayıcı nitelikteki dört unsur üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Söz konusu dört unsur arasında ihlale ilişkin kuralın bütün vatandaşlar için düzenlenip düzenlenmediği, ihlal sonucunda uygulanan yaptırımın caydırıcı nitelik taşıyıp taşımadığı, söz konusu yaptırımın cezalandırıcı olup olmadığı ve yaptırımın önemli ve anlamlı olup olmadığı yer almaktadır.

Yukarıda yer verilen kriterler açısından AİHM, suç isnadının tespitine yönelik analizinde ilk olarak ihlalin ulusal hukuktaki yerini değerlendirmektedir. Ancak bu kriter, salt sınıflandırma temelli bir ölçütün taraf devletlerin AİHS'ten kaynaklanan yükümlülüklerinden kolayca kurtulabileceği anlamına gelebilecek olması nedeniyle AİHM tarafından belirleyici olarak kabul edilmemektedir (Karabel 2015).

Suçlamanın cezai alanda bir suç isnadı sayılmasındaki ikinci kriter ihlalin niteliği olup ihlal konusu kuralın toplumun geneline uygulanabilmesi ve yaptırımın caydırıcı ve cezalandırıcı olması halinde isnadın cezai sayılması için aranan ihlalin niteliği şartı sağlanmaktadır (Karabel 2015).

Yaptırımın ağırlığı kriteri değerlendirilirken cezanın sosyal kınama içermesi dikkate alınmaktadır. Bu kriterin tek başına yaptırımın cezai nitelikte olduğunu kabul etmek için yeterli olmadığını belirten AİHM tarafından *Öztürk*¹⁵ kararında, ulusal hukukta kabahat olarak görülen trafik cezasının cezai nitelikte değerlendirildiği görülmektedir.

Yukarıda yer verilen Engel kriterleri dışında, isnat olunan suçun ceza kanunlarında hüküm altına alınmış olması ve suçla ilgili yürütülen yargılama aşamasında ceza hukuku kurallarının uygulanması halinde ayrıca AİHS m.6 açısından uygulanabilirlik incelemesi yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Bu durumda kişiye yöneltilen isnat doğrudan cezai nitelikte kabul edileceğinden

¹⁴ Başvuru No: 12547/85, *Bendenoun v. Fransa*, 24.02.1994, para.47.

¹⁵ Başvuru No: 8544/79, *Öztürk v. Almanya*, 21.02.1984, para.54.

isnada yönelik yürütülmüş yargılama usulü, adil yargılanma hakkı kapsamında incelenebilecektir¹⁶.

1.3. ADİL YARGILANMA HAKKININ UNSURLARI

Bu kısımda adil yargılanma hakkının AİHS m.6'da üç fıkra halinde açıkça düzenlenen unsurları içtihatlar dikkate alınarak açıklanmaktadır. Ayrıca AİHM içtihatları uyarınca geliştirilmiş adil yargılanma hakkının zımni unsurlarına da çalışmada yer verilmektedir¹⁷.

1.3.1. Adil Yargılanma Hakkının 6. Madde Metninde Yer Alan Açık Unsurları

AİHS m.6 birinci fıkrada düzenlenen yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, duruşmalı ve aleni yargılama hakkı unsurları, adil yargılanma hakkının düzenlemede yer alan açık unsurlarıdır. Söz konusu maddenin ikinci fıkrasında yer alan masumiyet karinesi ile üçüncü fıkrada düzenlenen taraflara tanınan haklar da düzenleme ile açıkça hüküm altına alınan adil yargılanma hakkı unsurları arasındadır.

1.3.1.1. Yasayla Kurulmuş Bağımsız ve Tarafsız Bir Mahkemede Yargılanma Hakkı

Bir mahkemenin bağımsızlığı belirlenirken üyelerinin atanma şekli ve görev süreleri, dış baskılara karşı teminatların varlığı ve mahkemenin bağımsız olduğu yönünde bir görüntü sergileyip sergilemediği dikkate alınmaktadır¹⁸.

Mahkemelerin bağımsızlığı, genellikle hâkimlerin bağımsızlığı ile eş anlamlı kullanılmakta ve biri diğerinin nedeni ve doğal sonucu olarak anlaşılmaktadır¹⁹. Hâkim bağımsızlığının yalnız yürütme organına karşı değil, devlet yapısı içindeki tüm kurum ve kuruluşlar ile kişilere karşı da sağlanması gerekmektedir. Başka herhangi bir kişi, kurum veya organdan emir almamak, yasamanın, yürütmenin ve diğer dış unsurların etki alanının dışında olmak, baskı altında olmamak şeklinde

¹⁶ Başvuru No: 2012/625, B.E. Başvurusu, 09.01.2014, para. 31.

¹⁷ Adil yargılanma hakkı kapsamında AİHS m.6 kapsamında açıkça düzenlenen unsurlar ile içtihat uyarınca geliştirilen zımni unsurların her bir çalışmada kapsamının farklılaştığı görülmektedir. Bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde, rekabet hukuku soruşturmaları adil yargılanma hakkı açısından incelendiğinden bu kısımda adil yargılanma hakkının unsurlarına çalışmanın kapsamına uygun düştüğü ölçüde yer verilmiştir.

¹⁸ Başvuru No: 10987/10, Gürkan v. Türkiye, 03.07.2012.

¹⁹ AYM'nin E.2005/55, K.2006/4 sayılı ve 05.01.2006 tarihli kararı.

tanımlanan bağımsızlık, tarafların etki alanının dışında kalmayı, dava taraflarına karşı bağımsızlığı da kapsamaktadır²⁰. AİHM bağımsızlık değerlendirmesinde önemli olanın hâkimlerin yargılama yaparken talimat almamaları olduğunu belirtmekte, hakimlerin hangi organ tarafından atandıkları hususunun tek başına mahkemelerin bağımsızlığını etkilediğini kabul etmemektedir²¹.

Mahkemenin tarafsızlığı incelenirken öznel açıdan belli bir olayda, belli bir hakimin kişisel kanı ve davranışlarına; nesnel açıdan ise hiçbir şüpheye mahal vermeksizin hakime yeterli güvence verilip verilmediğine bakılarak değerlendirme yapılmaktadır²². Konu hakkında AYM tarafından da öznel ve nesnel açıdan yapılan değerlendirmede öznel tarafsızlığın davaya bakacak olan hakimin davanın taraflarına karşı eşit, tarafsız ve ön yargısız durması, hiçbir telkin ve baskı altında kalmadan hukuk kuralları çerçevesinde vicdani kanaatine göre karar vermesi gerekliliğini ifade ettiği belirtilmiştir²³. Mahkemelerin tarafsızlığı bakımından ikinci unsur olan nesnel tarafsızlık ile mahkemelerin kuruluşu ve yapılanmasıyla ilgili yasal ve idari düzenlemelerin tarafsız olmadığı izlenimini vermemesi kastedilmektedir. Esasında kurumsal tarafsızlık, mahkemelerin bağımsızlığı ile de bağlantılı bir konudur. Bu nedenle tarafsızlık için öncelikle bağımsızlık ön şartı gerçekleşmeli ve ek olarak kurumsal yönden de taraf görüntüsü verecek bir yapılanma oluşmamalıdır²⁴.

1.3.1.2. Makul Sürede Yargılanma Hakkı

Makul sürede yargılanma hakkının amacı, tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle maruz kalacakları maddi ve manevi baskı kaynaklı sorunlardan korunmasıdır. Hukuki uyuşmazlıkların çözüm sürecini uzatarak çoğu zaman elde edilecek hükmün yararını ortadan kaldıran bir yargılama, adaletin yerine getirilmesindeki etkililiğe ve güvenliğe zarar verecektir. Ancak, makul sürede yargılanma hakkı bakımından uyuşmazlığa ilişkin yargılamanın kısa sürede sonuçlandırılması önemli olmakla beraber, hukuki uyuşmazlığın çözümünde gerekli özenin gösterilmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle yargılama

²⁰ AYM'nin E.2011/29, K.2012/49 sayılı ve 30.03.2012 tarihli kararı.

²¹ Başvuru No: 2013/5486, Yasemin Ekşi Başvurusu, 04.12.2013, para. 47.

²² Başvuru No: 29279/95, Şahiner v. Türkiye, 25.09.2001.

²³ Başvuru No: 2014/17141, Kemal Demir Başvurusu, 06.07.2017, para. 62.

²⁴ AYM'nin E.2021/49, K.2021/96 sayılı ve 16.12.2021 tarihli kararı.

süresinin makul olup olmadığının her bir başvuru açısından tek tek değerlendirilmesi gerektiği, AYM tarafından verilen kararlarda belirtilmektedir²⁵.

Yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti için öncelikle uyumsuzluk açısından başlangıç ve bitiş tarihlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyumsuzluklara ilişkin makul süre değerlendirmesinde, kural olarak sürenin başlangıcı uyumsuzluğu karara bağlayacak yargılama sürecinin işletilmeye başlandığı, başka bir deyişle davanın ikame edildiği tarihtir²⁶. Davanın açılmasından önce yetkili idari makamlara başvurunun zorunlu kılındığı uyumsuzlukların makul sürede yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmesinde ise davanın açıldığı tarih yerine yetkili makamlara başvuru yapılan tarih esas alınmaktadır²⁷.

Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyumsuzluklara ilişkin makul süre değerlendirmesinde, sürenin bitiş tarihi ise kural olarak yargılamanın kesin hükümle sona erdiği tarihtir²⁸. Ancak AYM tarafından, devam eden yargılamalara ilişkin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasını konu alan şikâyetler bakımından başvuru yollarının tüketilmesi koşulunun aranmaması nedeniyle bu incelemeler bakımından bitiş tarihi bireysel başvurunun karara bağlandığı tarihtir²⁹.

Cezai uyumsuzluklarda makul sürenin başlangıç tarihi yetkili makamlar tarafından suç isnadının bildirildiği tarihtir³⁰. Sürenin bitiş tarihi ise, suç isnadına ilişkin nihai kararın verildiği tarihtir. Devam eden yargılamalarla ilgili makul süre değerlendirmesi açısından bitiş tarihi ise başvurunun karara bağlandığı tarih olarak kabul edilmektedir³¹.

Başlangıç ve bitiş tarihleri açısından yapılan tespitler sonrasında makul sürede yargılanma değerlendirilirken davanın karmaşıklığı, yargılamanın kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu ve

²⁵ Başvuru No: 2013/4701, Tevfik Yıldırım Başvurusu, 23.01.2014, para. 42.

²⁶ Başvuru No: 2012/673, Haydar İzgi Başvurusu, 19.12.2013, para. 32.

²⁷ Başvuru No: 2012/1198, Selahattin Akyıl Başvurusu, 07.11.2013, para. 45.

²⁸ Başvuru No: 2012/1198, Selahattin Akyıl Başvurusu, 07.11.2013, para. 47.

²⁹ Başvuru No: 2012/13, Güher Ergun ve Diğerleri, 02.07.2013, para.52.

³⁰ Başvuru No: 2012/142, Cevdet Genç Başvurusu, 09.01.2014, para. 44.

³¹ Başvuru No: 2012/625, B.E. Başvurusu, 09.01.2014, para. 34.

başvurucunun davanın hızla sonuçlandırılmasındaki menfaatinin niteliği gibi hususlar dikkate alınmalıdır³².

1.3.1.3. Yargılamanın Aleni ve Duruşmalı Olması Hakkı

AİHS m.6 dışında Anayasa m.141'de de mahkemelerdeki duruşmaların herkese açık olduğu hüküm altına alınmıştır. Yargılamanın aleni ve duruşmalı olmasını adil yargılanma hakkının temel ilkeleri arasında olduğunu belirten AYM, *Nevruz Bozkurt Başvurusu* kararında yargılamanın aleniliği ilkesinin amacının adli mekanizmanın işleyişini kamu denetimine açarak yargılama faaliyetinin saydamlığını güvence altına almak ve yargılamada keyfiliği önlemek olduğunu ifade etmiştir³³.

Ayrıca aynı kararda AYM, ceza hukuku konusundaki yargılamaların aleni ve duruşmalı olarak yapılmasının silahların eşitliği ilkesinin ve savunmaya ilişkin hakların güvencesini oluşturduğunu vurgulamıştır.

Adil yargılanma hakkının unsurları arasında sayılan söz konusu ilke, her türlü yargılamanın mutlaka duruşmalı yapılması zorunluluğu anlamına gelmemektedir. Adil yargılama ilkelerine uyulmak şartıyla usul ekonomisi ve iş yükünün azaltılması gibi amaçlarla bazı yargılamaların duruşmadan istisna tutulması ve duruşma yapılmaksızın karara bağlanması anayasal hakların ihlalini oluşturmamaktadır. Ayrıca ilk derece mahkemeleri önünde duruşmalı yargılama yapıp karar verildikten sonra kanun yolu incelemesinin tarafların iddia veya savunmaları yazılı olarak alındıktan sonra dosya üzerinden yapılması da adil yargılanma hakkının ihlaliyle sonuçlanmamaktadır³⁴.

AYM içtihatlarına göre aleni yargılanma hakkı, davanın açık duruşma ile görülmesinin yanı sıra mahkeme kararının da aleni olarak açıklanmasını gerektirmektedir. Hükmün aleni olmasının mahkeme kararlarının mutlaka açık duruşmada tefhimi anlamına gelmediği, ilgililerin bilgi edinmesi amacıyla kararın yayımlanmasının veya mahkeme kalemine bırakılmasının da yargılamanın bütünü dikkate alınarak aleni hüküm elde edilmesi açısından yeterli görülebileceği belirtilmiştir³⁵.

³² Başvuru No: 2012/1198, Selahattin Akyıl Başvurusu, 07.11.2013, para. 4.

³³ Başvuru No: 2013/664, Nevruz Bozkurt Başvurusu, 17.09.2013, para. 32.

³⁴ Başvuru No: 2013/664, Nevruz Bozkurt Başvurusu, 17.09.2013, para. 32.

³⁵ Başvuru No: 2013/1780, Tahir Gökatalay Başvurusu, 20.03.2014, para. 31-32.

1.3.1.4. Masumiyet Karinesi

AİHS m.6'nın ikinci fıkrasında hüküm altına alınan masumiyet karinesi, Anayasanın 38.maddesinin dördüncü fıkrasında da “suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz” hükmü ile yer almıştır. Masumiyet karinesine Anayasa m.15 ikinci fıkrada da yer verilmiş, böylece masumiyet karinesi savaş ve olağanüstü hallerde bile dokunulamaz temel bir hak olarak hüküm altına alınmıştır³⁶.

Masumiyet karinesinin etkinleşmesi bakımından AİHM tarafından çeşitli ölçütler geliştirilmiş olup “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi de masumiyet karinesinin doğal uzantılarından biri olarak kabul edilmektedir (Gedik 2022).

AİHM tarafından “şüpheden sanık yararlanır” ilkesinin açıkça ifade edildiği kararlarda masumiyet karinesinin etkinliğinin sağlanması için ölçütlerin ortaya koyulduğu görülmektedir (Memiş 2007).

İlgili ölçütlerle birlikte değerlendirildiğinde; masumiyet karinesi, kişinin suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan suçlu olarak kabul edilmemesini güvence altına almaktadır. Bu nedenle, kişinin masumiyeti asıl olduğundan suçluluğu ispat külfeti iddia makamına aittir. Bir başka deyişle kimseye suçsuzluğunu ispat mükellefiyeti yüklenememesi esastır. Ayrıca hiç kimse, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar yargılama makamları ve kamu otoriteleri tarafından suçlu olarak nitelendirilememekte ve suçlu muamelesine tabi tutulamamaktadır³⁷.

1.3.1.5. AİHS m.6 Üçüncü Fıkra Kapsamında Taraf Hakları

AİHS m.6'nın üçüncü fıkrasında bentler halinde bir suçla itham edilenler için tanınacak asgari haklar sıralanmıştır. İlgili asgari haklar, maddenin birinci

³⁶ Anayasanın “Temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulması” başlıklı 15.maddesinde “Savaş, seferberlik (...) veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler (...) dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.” hükmü yer almaktadır.

³⁷ Başvuru No: 2012/665, Kürşat Eyoğ Başvurusu, 13.06.2013, para. 26.

fikrasında yer alan hakkaniyete uygun yargılanma hakkının somut ve özel görünümüleri olarak görülmektedir. Ayrıca AİHS m. 6'nın üçüncü fıkrasında (a-e) bentleri arasında düzenlenen güvenceler arasında da bağ bulunduğu ve bu nedenle her bir bent yorumlanırken diğerlerinin de dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir³⁸.

İlgili maddenin (a) bendinde “... suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek” ile (b) bendinde “savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak” taraflara tanınan haklar arasındadır³⁹.

AİHS m.6'nın üçüncü fıkrasının (a) bendinde kişilere savunmalarını hazırlayabilmeleri açısından güvence sağlanmaktadır. Söz konusu bentte düzenlenen hüküm, cezai konularda hakkaniyete uygun bir yargılama yapılmasının temel ön koşulu olarak tarafa detaylı bilgi verilmesini öngörmektedir. Bentte bilgilendirmenin şekli konusunda, yargılamayı yürüten yetkili mahkemelere açıkça bir yükümlülük öngörülmemekle birlikte suçlamayı bildirme konusunda özel bir çabanın varlığı aranmaktadır. Bu nedenle (a) bendi uyarınca tarafa yapılacak bildirim suçlama konusu fiili ve bu fiilin hukuki nitelendirmesini içerecek şekilde detaylı olması gerekmektedir⁴⁰.

AİHS m.6'nın üçüncü fıkrasının (a) bendinin (b) bendiyle bağlantılı olduğu ve bu nedenle (a) bendindeki suçlamanın gerekçesi ve hukuku niteliği konusunda bilgilendirilme hakkının, (b) bendindeki tarafın savunmasını gerekli zaman ve kolaylıklara sahip şekilde hazırlama hakkı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir⁴¹.

AİHS m.6'nın üçüncü fıkrasının (b) bendinde düzenlenen hakkın, Anayasa'nın 36. maddesinde belirtilen “meşru vasıta ve yollardan yararlanmak” hakkı kapsamında olduğu ve söz konusu hakkın da sanığa ve müdafisine savunma

³⁸ Başvuru No: 2013/4784, Erol Aydeğer Başvurusu, 07.03.2014, para. 34.

³⁹ AİHS m.6 üçüncü fıkranın (c) bendinde müdafii vasıtasıyla veya adli yardımla savunma hakkı, (d) bendinde tanık dinletme ve tanık sorgulama hakkı ve (e) bendinde tercümandan ücretsiz faydalanma hakkı düzenlenmektedir. Söz konusu hakların rekabet hukukunda uygulaması bulunmadığı dikkate alındığından fıkranın (a) ve (b) bendine ilişkin açıklamalara çalışmada yer verilmektedir.

⁴⁰ Başvuru No: 2013/4784, Erol Aydeğer Başvurusu, 07.03.2014, para. 36.

⁴¹ Başvuru No: 25444/94, Pélissier ve Sassi v. Fransa,25.03.1999, para.54.

için gerekli hazırlıkları yapabilecekleri zamanın verilmesi anlamına geldiği belirtilmektedir⁴². Her ne kadar yargılamalar bakımından hız önemli olsa da taraflardan herhangi birinin usuli haklarına zarar vermeyecek şekilde yargılamanın yapılması gerektiği değerlendirilmektedir⁴³. AİHS m.6'nın üçüncü fıkrasının (b) bendinde zaman unsuru dışında, kişilerin savunmalarını hazırlayabilmek için gerekli kolaylıklara da sahip olmalarının sağlanması hüküm altına alınmıştır. Söz konusu kolaylıklar, kişilerin savunmalarını organize edebilmesini sağlayacak unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Kişilerin haklarında yürütülen yargılamada elde edilen delillere erişmeleri ve yargılama konusunda avukata danışabilmeleri (b) bendinde hüküm altına alınan savunmanın hazırlanmasında yeterli kolaylığa sahip olma hakkı kapsamında değerlendirilmektedir⁴⁴.

1.3.2. Adil Yargılanma Hakkının Zımnî Unsurları

Adil yargılanma hakkının zımnî unsurları AİHS m.6'da açıkça yer verilmeyen ilkeleri kapsamaktadır. Ayrıca AİHM kararlarıyla da ortaya konan ve adil yargılanma hakkının somut görünümleri olan ilişkili ilke ve hakların, esasen Anayasa'nın 36. maddesinde yer verilen adil yargılanma hakkının da unsurları olduğu AYM tarafından ifade edilmiştir⁴⁵.

Zımnî unsurlar, AİHS 6.maddenin birinci fıkrasında yer verilen “*davanın hakkaniyete uygun görülmesini isteme hakkı*” başlığı altında değerlendirilmektedir (Özel 2016). Söz konusu unsurlar; silahların eşitliği ilkesi, çelişmeli yargılama ilkesi, gerekçeli karar hakkı ile susma hakkından oluşmaktadır.

1.3.2.2. Silahların Eşitliği İlkesi

Silahların eşitliği ilkesi, davanın taraflarına usuli haklar bakımından aynı koşulların sağlanmasını ifade etmektedir. Böylece taraflardan birinin diğerine

⁴² Başvuru No: 2013/4784, Erol Aydeğer Başvurusu, 07.03.2014, para. 38.

⁴³ Başvuru No: 14902/04, OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Rusya, 20.09.2011, para.540.

⁴⁴ AİHM, 6.Madde Rehberi Adil Yargılanma Hakkı (Ceza Hukuku Yönü), (<https://inhak.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/aihs-madde-rehberleri29042020055805>), E.T.: 02.01.2024.

⁴⁵ Başvuru No: 2013/2995, Mehmet Yavuz Başvurusu, 20.02.2014, para. 49.

göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması sağlanmaktadır⁴⁶.

Silahların eşitliğinin denetlenmesinde, eşitlik denetimine konu olan işlemin yargılamadaki önemi göz önünde bulundurulmaktadır. Bir başka deyişle, somut olayda şikâyet konusu eşitsizliğin yargılamayı fiilen ve gerçekten adaletsiz kılıp kılmadığı analiz edilmektedir (Kafes 2015). Söz konusu ilke, niceliksel değil niteliksel bir eşitliğe yönelmektedir. Bu nedenle silahların eşitliğine ilişkin değerlendirmelerde, gerçekleştirilen yargılama bir bütün halinde ele alınarak iddia ve savunma arasında adil bir dengenin sağlanıp sağlanmadığı incelenmektedir (Gölcüklü 1994).

Taraflardan biri, davanın diğer tarafına tanınan bir avantajın kendisine zarar vermiş olduğunu veya bu durumdan olumsuz etkilendiğini ispat etmek zorunda değildir. Taraflardan birine tanınırken diğerine tanınmayan avantajın, fiilen olumsuz bir sonuç doğurduğuna dair delil bulunmasa da silahların eşitliği ilkesi ihlal edilmiş sayılmaktadır⁴⁷.

1.3.2.3. Çelişmeli Yargılama İlkesi

Çelişmeli yargılama ilkesi, davanın bütün taraflarına yargılama kapsamında gösterilen kanıtlar ve sunulan görüşler hakkında bilgi sahibi olma ve bunlarla ilgili görüş bildirebilme imkânı tanımaktadır. Çelişmeli yargılama ilkesi, silahların eşitliği ilkesinin tamamlayıcısı olarak görülmektedir çünkü çelişmeli yargılama ilkesinin ihlal edilmesi durumunda, davasını savunabilmesi açısından taraflar arasındaki denge bozulmaktadır⁴⁸. Tarafların yargılamanın bütününe aktif olarak katılmasını öngören çelişmeli yargılama ilkesi kapsamında mahkemece tarafların dinlenilmemesi ve delillere karşı çıkma imkanı verilmemesi, yargılama faaliyetinin hakkaniyete aykırı hale gelmesine neden olabilmektedir⁴⁹.

1.3.2.4. Gerekçeli Karar Hakkı

Temel bir hak niteliği taşıyan hak arama özgürlüğü, aynı zamanda diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını

⁴⁶ Başvuru No: 2013/1134, Yaşasın Aslan Başvurusu, 16.05.2013, para. 32.

⁴⁷ Başvuru No: 66941/01, Zagorodnikov v. Rusya, 07.06.2007, para.30.

⁴⁸ Başvuru No: 2013/6833, Ömer Topuz Başvurusu, 03.04.2014, para. 57.

⁴⁹ Başvuru No: 2013/4424, Abdullah Özen Başvurusu, 06.03.2014, para. 21.

sağlayan en etkili güvencelerden birisidir⁵⁰. Söz konusu bağlam dikkate alınarak Anayasa'nın, bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılmasını ifade eden 141. maddesinin üçüncü fıkrasının da hak arama hürriyetinin kapsamının belirlenmesinde gözetilmesi gerekmektedir⁵¹.

Mahkeme kararlarının gerekçeli olması, kanun yoluna başvurma olanağını etkili kullanabilmeyi sağlamaktadır. Tarafların kararın gerekçesi hakkında bilgi sahibi olmaması, kanun yoluna müracaat imkânını da işlevsiz hale getirmektedir⁵². Gerekçesiz bir karara karşı kanun yoluna etkin biçimde başvurmak mümkün olmayacaktır⁵³.

Karar gerekçelerinin detayı açısından ise hukuki gerekçelerin kararda yeterli açıklıkta gösterilmesi gerekmektedir. Öte yandan tarafların tüm iddialarının detaylı bir şekilde tartışılması zorunluluğu yoktur⁵⁴. Bu nedenle gerekçeli karar hakkı, tarafın her türlü iddia ve savunmasına ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi olarak anlaşılamayacağından, gerekçeli karar hakkının ihlal edilip edilmediği değerlendirilirken kararın niteliği dikkate alınmalıdır⁵⁵.

Kararların gerekçelerinde tarafların tüm iddialarının ayrıntılı bir biçimde tartışılması zorunlu olmasa da gerekçenin makul olması kriterinin göz ardı edilmemesi önem arz etmektedir. Makul gerekçe, uyumsuzluk konusu olay ve olguların nasıl nitelendirildiğini, uyumsuzluk hakkında varılan sonucun hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını, olay ve olgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı ortaya koymalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, karar gerekçelerinin kuşkuya yer vermeyecek açıklıkta olması zorunludur⁵⁶.

1.3.2.5. Susma Hakkı

Kimsenin kendisini suçlamaya zorlanamayacağı anlamına gelen Nemo Tenetur ilkesi, kendini itham etmeme ayrıcalığı/hakkı ya da kendi aleyhinde tanıklıkta bulunmama muafiyeti olarak çeşitli görünümleri bulunan bir ilkedir. Söz konusu ilke, kişinin kendisi ve belli derece yakınları aleyhine delil vermeye

⁵⁰ Başvuru No: 2013/3351, Ahmet Sağlam Başvurusu, 18.09.2013, para. 49.

⁵¹ Başvuru No: 2013/307, Vedat Benli Başvurusu, 16.05.2013, para. 30.

⁵² Başvuru No: 2013/2995, Mehmet Yavuz Başvurusu, 20.02.2014, para. 50.

⁵³ Başvuru No: 2012/1034, Vesim Parlak Başvurusu, 20.03.2014, para. 34.

⁵⁴ Başvuru No: 2012/1034, Vesim Parlak Başvurusu, 20.03.2014, para. 33.

⁵⁵ Başvuru No: 2013/2995, Mehmet Yavuz Başvurusu, 20.02.2014, para. 51.

⁵⁶ Başvuru No: 2013/1235, İbrahim Ataş Başvurusu, 13.06.2013, para. 24.

mecbur edilememesi şeklinde yorumlanmaktadır. İlke kapsamında, kişi suçsuzluğunu ispat yükümlülüğü altında değildir ve suçluluğun ispatı hususunda da yargılama makamlarına yardım etmeye zorlanamaz (Ünver ve Hakeri 2017).

Nemo Tenetur ilkesinin özünde yer alan susma hakkı⁵⁷, geniş anlamda kişinin kendini suçlayıcı nitelikteki delilleri soruşturma ve kovuşturma makamlarına sunmaya zorlanamamasını kapsamaktadır (Centel ve Zafer 2017). Kişinin susmasının aleyhinde delil olarak değerlendirilememesi ile ilgilenen dar anlamda susma hakkı ise kişinin kendisini suçlayıcı nitelikteki sorulara cevap vermeme, beyanda bulunmama hakkı olarak tanımlanmaktadır (Haydar 2019). Yargılama konusu olayla sınırlı olan susma hakkı, şüphelinin veya sanığın kimliğine ve kişisel durumuna yönelik soruları kapsamamaktadır (Yurtcan 2007).

AİHM içtihatlarına göre susma hakkı, adil yargılanma hakkının zımni unsurları arasında yer almaktadır⁵⁸. Adil yargılanma hakkı başlıklı AİHS m.6'nın üçüncü fıkrasında yer alan taraf hakları kısmında unsurlarına yer verilen savunma hakkı, susma hakkını kapsamaktadır. Kişi kendisine isnat edilen fiille ilgili susarak da savunmasını yapabileceğinden susma hakkını içermeyen savunma hakkı eksik kabul edilmektedir (Kan Aydın 2010).

Susma hakkı kullanılırken kişinin neye dair sustuğunun farkında olması gerekmektedir. Bu kapsamda AİHS m.6'nın üçüncü fıkrasının (a) bendinde düzenlenen kişinin isnadı öğrenme hakkı, susma hakkı ile yakından ilişkilidir (Haydar 2019).

Ayrıca susma hakkı, kimsenin kendi suçsuzluğunu ispat külfeti altında bırakılmamasını tanımlayan masumiyet karinesiyle de bağlantılıdır (Ünver ve Hakeri 2017). Masumiyet karinesine göre suçsuzluğunu ispat etmek zorunda olmayan kişi, suçun varlığına yönelik kendisine yöneltilen sorulara cevap vermek zorunda olmadığından masumiyet karinesi susma hakkının bu kapsamda bir kaynağını oluşturmakta ve susmanın, sanığın suçluluğunun göstergesi sayılmasına engel olmaktadır (Karakehya 2008).

Sonuç olarak adil yargılanma hakkı, açıkça ve detaylıca düzenlendiği AİHS'te unsurlarını barındıran bir hak olsa da ceza hukukunun ve insan hakları

⁵⁷ Çalışmada susma hakkı, kendini suçlamama hakkı ya da kendini suçlama yasağı kavramları birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

⁵⁸ Başvuru No: 10828/84, Funke v. Fransa,25.02.1993, para.44.

hukukunun genel ilkeleri de adil yargılanma hakkı ile yakından ilişkilidir. Nitekim AİHM ve AYM'nin de bu yakından ilişkiyi dikkate alması nedeniyle adil yargılanma hakkının zımnî unsurları, söz konusu mahkemelerin kararlarıyla ortaya çıkmış ve şekillenmiştir. Ayrıca yukarıda açıklanan açık ve zımnî unsurların birbirleriyle gerek kaynak gerek yargılamada uygulanış açısından da örtüştüğü görülmektedir.

BÖLÜM 2

AB REKABET HUKUKU UYGULAMALARININ ADİL YARGILANMA HAKKI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde öncelikle AB rekabet hukukundaki soruşturma usulüne adil yargılanma hakkının uygulanıp uygulanamayacağı sorusu, AB rekabet hukukunda öngörülen yaptırımların niteliği ve konuya ilişkin AİHM'in yaklaşımı dikkate alınarak yanıtlanacaktır. Ardından adil yargılanma hakkının unsurlarının AB rekabet hukuku uygulamalarındaki görünümü açıklanacak, hâlihazırdaki AB rekabet hukukunda yürütülen usul sürecinin adil yargılanma hakkıyla uyumu ilgili mevzuat ve emsal kararlar ışığında incelenecektir.

2.1. AB REKABET HUKUKUNDA REKABET İHLALLERİNE UYGULANAN YAPTIRIMLARIN NİTELİĞİ

Suç isnadı kavramının açıklandığı birinci bölümde kişilere uygulanan yaptırımın cezai nitelikte olup olmadığının değerlendirilmesinde dikkate alınacak Engel kriterleri ve *Öztürk* kararında yer verilen ek kriterler, AB rekabet hukukunda rekabet ihlallerine uygulanan yaptırımların niteliğinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Anlaşma'nın (ABİDA) 101. ve 102. maddelerinde düzenlenen rekabet hukuku kurallarının ABİDA'nın ceza hukukuna ilişkin bölümlerinde düzenlenmediği görülmektedir. 1/2003 sayılı Tüzük m.23/5 ile AB rekabet hukukunda teşebbüslere rekabet ihlali nedeniyle uygulanan idari para cezası yaptırımlarının cezai nitelikte olmadığı belirtilmiştir. Ancak cezai alanda suçlama kavramı, isnadın ulusal hukuk açısından niteliğinden bağımsız olup yapılan değerlendirmede belirleyici değildir (Kostova 2013).

İkinci olarak Engel kriterleri arasında yer alan suçun niteliği açısından AB rekabet hukuku kurallarının uygulandığı kapsam değerlendirilmelidir. ABİDA'da yer alan ilgili hükümlerin tüm teşebbüslere uygulandığı ve rekabet ihlallerinin yol açtığı refah kaybının kamu yararını korumayı amaçladığı anlaşılmaktadır.

Rekabet kurallarının ihlali halinde teşebbüslere cirolarının %10'una kadar ceza verilmesi yaptırımların cezalandırıcı ve caydırıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Komisyon tarafından rekabet ihlallerine uygulanacak idari para cezalarını belirlemek amacıyla çıkarılan Ceza Rehberinde de uygulanacak yaptırımların cezalandırıcı ve caydırıcı etkiye sahip olması gerektiği belirtilmiştir. İlaveten kartel cezaları için tekrerrür ve pişmanlık hükümlerinin öngörülmesi de rekabet ihlali için öngörülen yaptırımların caydırıcılık amacını taşıdığına dair diğer örnekler arasındadır (Gündüz 2009).

Son Engel kriteri olan muhtemel cezanın ağırlık derecesi kapsamında ise Komisyon tarafından rekabet ihlalleri için öngörülen yaptırımların AİHM'in ilgili isnadı cezai nitelikte kabul ettiği suçlamalar için öngörülen para cezalarından çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Açıklanan nedenlerle AB rekabet hukukunda rekabet ihlallerine uygulanan yaptırımların AİHS m.6 kapsamında cezai nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Gündüz 2009).

AİHM'in konuya yaklaşımının söz konusu değerlendirmelerle benzer olduğu görülmektedir. AİHM'in *Bimal D.D.*⁵⁹ kararında Bosna Hersek Rekabet Otoritesi, teşebbüslerin 15 günlük yasal süre içerisinde yoğunlaşmayla sonuçlanan işlemi kendisine bildirmeden tamamladığı gerekçesiyle teşebbüslere para cezası vermiştir. Kararın iptali için idari dava sürecinin ardından şirketler AİHM'e başvurmuştur. Suçun başvuruçulara uygulanan yaptırımın niteliğini ve ciddiyet derecesini inceleyen AİHM, rekabet kurallarının ihlal edildiği gerekçesiyle şirketlere cezalandırıcı ve caydırıcı bir niteliğe sahip olan ciddi ve önemli miktarda para cezaları uygulandığı değerlendirmesinde bulunmuştur.

*Produkcija Plus*⁶⁰ kararında ise AİHM, rekabet otoriteleri tarafından teşebbüslere yerinde incelemenin engellenmesi nedeniyle para cezası verilmesini Engel kriterleri kapsamında değerlendirmiştir. İlk olarak cezanın rekabet mevzuatı uyarınca verildiğine ve ulusal hukuk kapsamında idari nitelikte olduğuna değinen AİHM, söz konusu nitelendirmenin, yaptırımın cezai olup olmadığına karar verilirken belirleyici olmadığını belirtmiştir. İkinci olarak cezaya konu rekabet kuralının niteliği kapsamında değerlendirme yapan AİHM, para cezasının teşebbüsün rekabet otoritelerinin yetkilerini kullanmalarını

⁵⁹ Başvuru No: 27289/17, *Bimal D.D. v. Bosna Hersek*, 31.08.2021.

⁶⁰ Başvuru No:47072/15, *Produkcija Plus Storitveno Podjetje D.O.O. v. Slovenya*, 23.10.2018.

engellemesine ilişkin olarak verildiğine ve rekabet otoritesinin resmi yetkilerini etkin kullanmasının toplumun genel faydasına olduğuna değinmiştir. AİHM, son kriter olarak para cezasının önemli bir meblağa ulaşması açısından değerlendirmede bulunmuştur. AİHM, azami para cezasının 500.000 Avro'dan fazla olması nedeniyle bu şartın da sağlandığını belirtmiştir. Ayrıca AİHM, idari para cezasının yerinde incelemenin tamamlanmasından birkaç ay sonra uygulanmasını gerekçe göstererek cezanın amacının etkin bir yerinde inceleme sağlanmasına hizmet etmek yerine yeniden suç işlenmesini önlemek olduğunu vurgulamıştır.

Nitekim AİHM'in yaklaşımından ilham alan Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) da *Fransson*⁶¹ ve *Bonda*⁶² kararlarında, cezai nitelikte bir yaptırımın varlığı için ihlalin sınıflandırılmasının ve ihlalin niteliğinin dikkate alınması gerektiğini değerlendirmiştir. ABAD, ihlalin niteliği kapsamında yaptırımın amacının cezalandırıcı olup olmadığını ve ihlal edilen kuralın herkese uygulanabilir olup olmadığını incelemiştir. Son olarak AİHM'in ortaya koyduğu Engel kriterleri arasında yer alan cezanın ağırlık derecesinin de ABAD tarafından yakın tarihli kararlarda⁶³ benimsendiği anlaşılmaktadır.

ABAD, *Hüls*⁶⁴ kararında rekabeti ihlal eden teşebbüslerin de ceza hukukunda uygulanan masumiyet karinesinden faydalanabileceklerini değerlendirerek doğrudan yaptırımlar konusunda bir değerlendirmede bulunmasa da rekabet hukuku soruşturmalarının cezai nitelikte olduğunu teyit eden bir sonuca ulaşmıştır. Avrupa Birliği Genel Mahkemesi (Genel Mahkeme) tarafından verilen *Schindler*⁶⁵ kararında ise, Komisyon tarafından rekabet ihlallerine uygulanan para cezalarının cezai nitelik taşıyabileceği ifade edilmiştir.

Sonuç olarak hem AİHM hem ABAD tarafından belirtilen kriterlerin AB rekabet hukuku mevzuatında öngörölmüş idari para cezaları açısından değerlendirilmesi neticesinde, rekabet hukukunda öngörölen yaptırımların cezai nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır.

⁶¹ Case C-617/10, Åklagaren v. Hans Åkerberg Fransson, 26.02.2013.

⁶² Case C-489/10, Łukasz Marcin Bonda, 05.06.2012.

⁶³ Case C-481/19, DB v. Consob, 02.02.2021.

⁶⁴ Case C-199/92, Hüls AG v. Commission, 08.07.1999.

⁶⁵ Case T-138-07, Schindler Holding Ltd, Schindler Management AG, Schindler SA, Schindler Deutschland Holding GmbH, Schindler Sàrl, Schindler Liften BV v. Commission, 13.07.2011.

2.2. REKABET HUKUKU UYGULAMALARININ ADİL YARGILANMA HAKKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK AİHM'İN YAKLAŞIMI

Rekabet ihlallerinin tespitine yönelik yürütülen soruşturmalarda izlenen usule ilişkin AİHS⁶⁶ m.6'nın uygulanabilirliği hususunu, AİHM önüne gelen dosyalarda değerlendirmiştir⁶⁷.

Konu hakkında ilk değerlendirmenin yapıldığı *Stenuit*⁶⁸ kararında rekabet hukuku kurallarının kamu menfaatini koruma amacı taşıdığı, ihlal sonucunda verilen cezanın azımsanmayacak derecede yüksek olduğu ve yıllık cironun %5'i olarak öngörülen ceza üst sınırının yüksek olmasının cezanın caydırıcılık amacını ortaya koyduğu ifade edilmiştir. Tarafların uzlaşması nedeniyle AİHM tarafından dosyanın esası hakkında karar verilmemiş olsa da sonuçları arasında idari para cezaları yer alan rekabet soruşturmalarının AİHS m.6 kapsamında değerlendirilebileceği açıkça ortaya konulmuştur. Rekabet hukuku ihlallerinin soruşturulmasına adil yargılanma hakkının uygulanabileceği *Lilly France*⁶⁹ kararında da tekrarlanmış olup AİHS m.6'nın uygulandığı rekabet soruşturmalarına ilişkin davalar arasında *Fortum*⁷⁰ ve *Societe Bouygues*⁷¹ da bulunmaktadır. AİHM, *Societe Bouygues* kararında AİHS m. 6'nın ikinci

⁶⁶ AB üyesi 27 ülke, AİHS'e taraftır ancak AB tek başına sözleşmenin tarafı değildir. Bu nedenle hak sahipleri, AB hukukunun uygulanması sırasındaki işlemlerle ilgili olarak AB üyesi devletlere karşı AİHM'e şikâyetle bulunabilmektedir. Ancak AB'nin kendisi bu işlemlere resmen dâhil olamamaktadır.

⁶⁷ AB'de temel hak ve özgürlükleri koruma altına alan AB Temel Haklar Şartı'nın 52.maddesinin üçüncü fıkrasında “*Bu Şart'ın, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi ile teminat altına alınmış olan haklara tekabül eden hakları içermesi durumunda söz konusu hakların anlamı ve kapsamı, söz konusu Antlaşma'da belirtilenlerle aynı olacaktır. Bu hüküm, Birlik hukukunun daha kapsamlı koruma sağlamasını engellemez.*” hükmüyle AB uygulamasında, AİHS uygulamasının sağladığı hukuki korumalar minimum güvence olarak garanti altına alınmıştır (Konu hakkında değerlendirmelerin yapıldığı Case C-694/20, Orde van Vlaamse Balies and Others v Vlaamse Regering, 08.12.2022, para.26. ve Başvuru No: 45036/98, Bosphorus Hava Yolları Turizm Ve Ticaret AŞ. v. İrlanda, 30.06.2005, para. 80.). Bu nedenle AB rekabet hukukundaki usul işlemlerine adil yargılanma hakkının uygulanabilirliği incelenirken AİHM içtihadı da değerlendirilecektir.

⁶⁸ Başvuru No: 11598/85, Stenuit v. Fransa, 27.02.1992.

⁶⁹ Başvuru No: 53892/00, Lilly France v. Fransa, 14.10.2003.

⁷⁰ Başvuru No: 32559/96, The Fortum Corporation v. Finlandiya, 15.07.2003.

⁷¹ Başvuru No: 2324/08, Societe Bouygues Telecom v. Fransa, 13.03.2012.

fıkrasının rekabet ihlallerine ilişkin soruşturmalarda uygulanabileceğini belirtmiştir. AİHM *Jussila*⁷² kararında Engel kriterlerinin uygulanmasıyla suç isnadının geniş yorumlanmaya başlandığına ancak açıkça farklı ağırlıkta cezai suçlamaların bulunduğuna değinmiş ve geleneksel ceza hukuku ile yarı cezai suçlamalar içeren hukuk dalları arasında bir ayırım yaptığı kararda, rekabet hukukunu yarı cezai suçlamalar içeren hukuk dalları arasında saymıştır. İlgili karardan rekabet ihlallerinin AİHS m.6 kapsamında değerlendirilebileceği yönünde dolaylı bir çıkarım yapılabilmektedir.

AİHM'in rekabet hukuku soruşturmalarının adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilebileceğini belirttiği bir diğer kararı *Menarini*⁷³ dosyasının konusunu, teşebbüsün teşhis cihazları pazarında faaliyet gösteren rakipleriyle kartel kurması oluşturmuştur. İlgili davranış sebebiyle İtalyan Rekabet Otoritesi tarafından cezalandırılan teşebbüs hakkında verilen kararın AİHS m. 6'da yer alan adil yargılanma hakkını ihlal ettiği gerekçesiyle teşebbüs AİHM'e başvurmuştur. AİHM, rekabet otoritesi tarafından verilen para cezasının caydırma ve cezalandırma amacı taşıdığını belirterek rekabet otoriteleri tarafından uygulanan idari ceza prosedürünün AİHS m.6'daki suç isnadı kapsamında olduğuna hükmetmiştir.

AİHM, AİHS m.6'nın birinci fıkrasının rekabet ihlali nedeniyle verilen cezalar bakımından uygulanabilirliğini kabul etmektedir. Rekabet ihlallerine ilişkin soruşturmalarda AİHS m. 6'nın ikinci ve üçüncü fıkrasının uygulanmasına ilişkin geniş bir içtihadın bulunmaması nedeniyle çekirdek ceza hukuku güvencelerinin rekabet ihlalinin konu olduğu soruşturmalarda da uygulanacağını kabulünün daha isabetli olduğu ileri sürülmektedir (Yalçın 2022).

AİHS m. 6'nın ikinci fıkrasının masumiyet karinesini, üçüncü fıkrasının ise savunma hakkının etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacak asgari hakların taraflara tanınmasını düzenlediği göz önünde bulundurulduğunda, ilgili fıkraların da hâlihazırda çekirdek ceza hukuku güvencelerine yer verdiği görülmektedir. Nitekim idari cezalara ceza genel hukukunun tüm ilke ve kurallarının değil, hukukun genel ilkesi seviyesinde kabul edilen çekirdek ceza hukuku güvencelerinin uygulanacağını belirten *Ulusoy*, eserinde söz konusu güvenceler

⁷² Başvuru No:73053/01, *Jussila v. Finlandiya*, 23.11.2006.

⁷³ Başvuru No: 43509/08, *A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. İtalya*, 27.09.2011.

arasında AİHS m.6'nın ikinci fıkrasında yer alan masumiyet karinesini ve üçüncü fıkrasında yer alan haklarla bağlantılı olan savunmanın alınmasını saymıştır (Ulusoy 2013).

Bu nedenle AİHS m.6'da yer alan fıkralar arasında bir ayrıma gidilmeden maddenin bütünüyle rekabet ihlallerinin soruşturulmasında izlenen usule uygulanabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle aşağıda adil yargılanma hakkının açık ve zımnî unsurları özelinde AB rekabet hukuku uygulaması değerlendirilecektir.

2.3. ADİL YARGILANMA HAKKI UNSURLARININ AB REKABET HUKUKU UYGULAMASINDA GÖRÜNÜMÜ

Komisyon tarafından rekabet ihlalleri nedeniyle uygulanan idari para cezalarının cezai nitelik taşıması ve AİHM'in Komisyon kararlarını incelediği dosyalarda rekabet soruşturmalarına AİHS m.6'nın uygulanabileceğini içtihatlarla ortaya koyması nedeniyle AB rekabet hukukunda izlenen usullerin, adil yargılanma hakkını ihlal etmemesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Bu nedenle aşağıda yer alan bölümlerde adil yargılanma hakkının unsurları arasında yer alan bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, aleni ve duruşmalı yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, savunma hakkının etkin kullanılabilmesini garanti altına alan taraf hakları, silahların eşitliği ilkesi ve çelişmeli yargılama ilkesi, gerekçeli karar hakkı ve susma hakkı AB rekabet hukuku uygulamaları bakımından değerlendirilecektir.

2.3.1. Yasayla Kurulmuş Bağımsız ve Tarafsız Bir Mahkemede Yargılanma Hakkı Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması

Adil yargılanma hakkının bir unsuru olan bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı, AİHS m.6 dışında AB Temel Haklar Şartı m. 47'de de düzenlenmiştir⁷⁴.

⁷⁴ İlgili maddenin ikinci fıkrasında “Herkes, daha önceden yasa ile tesis edilmiş bağımsız ve tarafsız bir mahkemede makul bir süre içinde yapılacak adil ve kamuya açık bir duruşma yapılması hakkına sahiptir.” hükmü bulunmaktadır.

AİHS'in uygulayıcısı AİHM, *Findlay*⁷⁵ kararında bir mahkemenin bağımsız olarak kabul edilip edilemeyeceğini tespit etmek için üyelerinin atanma şekli ve görev süreleri, dış baskıya karşı güvencelerin varlığı ve bağımsız bir görünüm sergileyip sergilemediğinin incelenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Bu nedenle öncelikle Komisyonun AB rekabet hukuku kapsamındaki yetkilerine yer verilecek ve ardından Komisyon uygulaması, ilgili kararda yer verilen kriterler ışığında değerlendirilecektir.

Komisyon, AB rekabet hukukunun uygulanması amacıyla yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç yetkiyi de kullanmaktadır. Söz konusu yetkiler AB kurumlarıyla paylaşılabilir veya yalnızca Komisyon tarafından yerine getirilebilir (Teleki 2021).

Komisyon, yasama alanında muafiyet rejimine ilişkin yönetmelikler ve çeşitli rehberler gibi esnek hukuki araçları büyük ölçüde tek başına üretmekle birlikte AB'nin ana yürütme organı sıfatıyla ABİDA hükümlerinin, yönetmeliklerin, direktiflerin ve kararların AB hukuku ilkeleri uyarınca uygulanmasını sağlamaktadır. Rekabet hukuku alanında, ABİDA m.105 Komisyonun 101. ve 102. maddelerin uygulanmasını sağlayacağını, her türlü ihlali araştıracağını ve iç pazarla bağdaşmayan uygulamaları sonlandıracağını öngörmektedir (Teleki 2021).

ABİDA'nın 101 ve 102. maddelerinin uygulanması amacıyla Komisyon; soruşturma açılması, soruşturmanın takibi, soruşturma kapsamında delil toplama ve değerlendirme, ihlali sona erdirmek için tedbir kararları alma gibi pek çok yetkiyi kullanmakta ve böylece soruşturmacı, jüri ve uygulayıcı olarak yargısal görevi de yerine getirmektedir (Karayanidi 2011).

Komisyonun aldığı kararlara karşı yapılan başvurularda üst mercii olarak Genel Mahkeme görevlidir. Genel Mahkemenin kararlarına karşı ise ABAD nezdinde itiraz edilmektedir (Nascimbene 2014).

AB rekabet hukukunun uygulanması bakımından geniş yetkileri elinde bulunduran Komisyon, her üyenin kendi ulusal hükümeti tarafından atandığı siyasi bir sürecin ardından oluşmakta ve Avrupa Parlamentosu tarafından onaylandıktan sonra görevine başlamaktadır. Ayrıca beş yıllığına seçilen üyelerin

⁷⁵ Başvuru No: 22107/93, *Findlay v. Birleşik Krallık*, 25.02.1997, para.73.

yeniden seçilmeleri siyasi bir değerlendirmeye bağlı olup Avrupa Parlamentosunun, Komisyonu feshetme yetkisi bulunmaktadır.⁷⁶

Rekabet ihlallerinin hem soruşturmacısı hem de karar vericisi olan Komisyonun bu konununun kovuşturmada önyargı sorununa yol açması, ayrıca Komisyonun rekabet politikasından sorumlu üyesi Rekabet Komiserinin yetkisi altında çalışan Komisyon Rekabet Genel Müdürlüğü yetkililerinin soruşturmayı yürütmesi ve Komisyonun nihai kararını hazırlaması nedenleriyle mevcut uygulamanın AİHS m.6 gerekleriyle bağdaşmadığı ileri sürülmektedir (Horvat 2011).

Komisyonun oluşumu ve yetkileri AİHM m.6'yla bağdaşmasa da rekabet soruşturmalarını yürüten Komisyonun kararlarına karşı yargı yoluna başvurulabilmesinin AİHS m.6 kapsamında tarafsız ve bağımsız mahkeme nezdinde yargılanma hakkını yerine getirip getirmediği incelenmelidir.

Produkcija Plus kararında AİHM, AİHS m.6 kapsamında güvenceleri sağlayan mahkeme önünde başvuru yapma hakkı tanınması durumunda idari suçların kovuşturulması ve cezalandırılması hususunda idari makamların yetkili kılınmasının AİHS'e aykırı olmadığını ifade etmiştir. İlgili kararında AİHM, AİHS m.6'da belirtilen niteliği taşımayan idari makamların aldıkları kararların tam yetkili yargı organlarının denetimine tabi olması gerektiğini belirtmiştir.⁷⁷

Genel Mahkeme de AİHM ile benzer bir yaklaşımı benimsemekte olup Genel Mahkeme ve ABAD tarafından yapılan etkili tam incelemenin, AİHS m.6'nın daha geniş yorumlanmasını sağlayacağını ifade etmektedir.⁷⁸ Bu kapsamda Genel Mahkeme ve ABAD'ın Komisyon kararlarını inceleme yetkilerinin kapsamının açıklanması gerekmektedir.

Komisyon tarafından alınan kararlara karşı öncelikle tam yargısal yetkiye sahip olan Genel Mahkeme'de itiraz edilebilmektedir. Genel Mahkeme, önüne gelen Komisyon kararlarına ilişkin tüm olguları ve hukuki hususları inceleyebilmektedir. Bu nedenle Genel Mahkeme uyuşmazlıktaki kanıtları,

⁷⁶ The College of Commissioners, https://commissioners.ec.europa.eu/index_en, E.T.: 07.01.2024.

⁷⁷ Konu hakkında benzer diğer karar için bkz. Başvuru No: 18640/10, Grande Stevens and Diğerleri v. İtalya, 04.03.2014.

⁷⁸ Case T-351/03, Schneider Electric v Commission, 11.07.2007.

olgusal bulguları ve bunlardan elde edilen yasal nitelendirmeleri doğrulayabilmektedir. Genel Mahkeme'nin inceleme bakımından tek kısıtı sadece rekabet ihlalleri bakımından kendi ekonomik değerlendirmesini Komisyonun ekonomik değerlendirmesinin yerine koyamamasıdır. Genel Mahkemenin kararlarına karşı itirazlar ise ABAD'a yalnızca hukuki açıdan yapılabilmektedir (OECD 2017).

Komisyon kararlarının bağımsız ve tarafsız, tam yetkili mahkemelerce denetlenmesine imkan tanıyan AB rekabet hukuku uygulamasının, AİHS m.6'nın tarafsız ve bağımsız mahkemede yargılanma hakkını sağladığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Yukarıdaki değerlendirmeye göre AB rekabet hukuku uygulaması açısından AİHS m.6'ye bir uygunluk kabul edilse dahi Komisyonun soruşturmada savcı, müfettiş ve yargıç yetkilerini kullanması sürecin adil ve hakkaniyete uygun olmaması bakımından eleştirilmiştir (Bernatt 2016). Bu nedenle Komisyonun rekabet soruşturmalarında daha adil bir yargılama sürecinin yürütülmesi için "Duruşma Memuru"⁷⁹ olarak adlandırılan memur görevlendirilmiştir.

1982'de rekabet soruşturmalarına dâhil edilen Duruşma Memurlarının yetkileri 1994 ve 2001'de genişletilmiş olup gelinen noktada savunma hakkının koruyucusu olarak tanımlanan söz konusu memurların soruşturma sürecinin nesnelliğine, şeffaflığına ve verimliliğine katkıda buldukları ifade edilmektedir (Albers ve Jourdan 2011).

"Duruşma Memuru" isimli görevliler 773/2004 sayılı Tüzük m.14 ve 2011/695 sayılı Karar uyarınca bağımsız bir şekilde görevlerini yerine getirmektedir. "Duruşma Memurunun ana görevleri arasında soruşturma raporlarının⁸⁰ teşebbüslerin etkili bir şekilde savunma haklarını kullanabilmelerini sağlayacak şekilde hazırlanmış olmasını sağlama, soruşturma raporu ve taslak kararın tutarlı olmasını sağlama, dosyaya erişim taleplerine ilişkin taraflar arasında veya Rekabet Genel Müdürlüğü arasında bir uyuşmazlık söz konusu

⁷⁹ Kavramın İngilizcesi "Hearing Officer" olarak ifade edilmektedir.

⁸⁰ Çalışmada "Statement of Objections" terimi, Türkçeye "soruşturma raporu" olarak çevrilmiştir. Statement of Objections; "Komisyonun, rekabetin ihlal edildiğine ilişkin oluşturduğu ön görüşün gerekçelerini içeren metin" olarak tanımlanabilecektir (Topak Korkmaz 2020).

olduğunda karar verme⁸¹, sözlü savunma toplantılarını organize etme yer almaktadır (Flattery 2010).

Komisyonun rekabet soruşturmalarındaki geniş yetkilerinden doğan endişeleri gidermek amacıyla Duruşma Memurunun tarafsız bir şekilde hareket ederek teşebbüsler lehine usuli güvenceleri ve adil yargılamayı sağlamasını amaçlayan yetkilerle donatıldığı anlaşılmaktadır.

2.3.2. Makul Sürede Yargılanma Hakkı Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması

Adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak Komisyonun makul bir sürede karara vararak rekabet ihlali iddiaları içeren soruşturmayı sonuçlandırması beklenmektedir. Nitekim AAD da makul sürede hareket etme görevini, AB hukukunun genel bir ilkesi ve iyi yönetim ilkesinin bir sonucu olarak kabul etmektedir⁸².

Ayrıca Hukuk Sözcüsü Mengozzi tarafından yargılamalarda makul bir süreye uyulmasının Topluluk yargı düzeni tarafından meşru beklentilerin korunması, hukuki kesinlik, savunma hakları ve adil yargılanma hakkı gibi AB Topluluk hukukunun belirli genel ilkelerinin olası bir ihlalini tespit etmek için bir test olarak görüldüğü belirtilmiştir. Ayrıca Mengozzi makul sürede yargılanma hakkının ilgili kurumlara, kendilerine verilen yetkileri kullanmaları için bir süre sınırı getirdiğini ifade etmiştir⁸³.

İlke, AİHM m.6 dışında AB Temel Haklar Şartı m.41⁸⁴ ve m.47’de de düzenlenmiştir. AB Temel Haklar Şartında, ilgili otoritelerin makul süreler içerisinde hareket etme yönündeki genel görevi belirtilmiş, Komisyonun ABİDA m.101 ve 102 kapsamındaki rekabet ihlallerini soruşturması bakımından ayrıca bir hükme yer verilmemiştir.

Ayrıca AB Temel Haklar Şartının ya da mahkeme içtihatlarının Komisyona soruşturmaların başlatılması veya sonlandırılması için herhangi bir süre

⁸¹ En İyi Uygulamalar Duyurusu para. 93.

⁸² Case T-213/00, CMA CGM ve Diğerleri v Commission,, 19.03.2013, para.317.

⁸³ Opinion of Advocate General Mengozzi, Case C-523/04, Commission v the Netherlands, 16.11.2006, para. 57-60.

⁸⁴ İyi İdare Hakkı başlıklı maddenin birinci fıkrası “Herkes, işlerinin Birliğin kurumları ve organları tarafından tarafsız ve adil bir şekilde ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.” hükmünü haizdir.

sınırlaması getirmediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle konuyla ilgili inceleme yürüten mahkemeler; soruşturmanın bağlamı ve karmaşıklığı, tarafların ve Komisyonun tutumu ve ilgili teşebbüslerin çıkarları gibi belirli kriterlerin ışığında ve vaka bazında bir değerlendirmede bulunmaktadır (Teleki 2021).

Komisyon tarafından da makul süre değerlendirmesinde her davanın koşullarının ve özellikle de bağlamının, Komisyon tarafından takip edilen çeşitli usul aşamalarının, tarafların soruşturma sırasındaki tutumlarının ve davanın karmaşıklığının dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir⁸⁵.

AB Sayıştayının Komisyonun 2010-2019 yılları arasında aldığı rekabet ihlali kararlarını incelediği çalışmada rekabet kurallarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için Komisyonun kararlarını makul bir süre içerisinde, ihlalden etkilenen teşebbüslerin ve tüketicilerin ekonomik maliyetlerini en aza indirecek şekilde alması gerektiği ifade edilmiştir. Raporda Komisyonun soruşturmalarını uygun şekilde ve makul bir süre içerisinde yürütüp yürütmediği değerlendirilmiştir (AB Sayıştayı Özel Raporu 2020).

Çalışmada genellikle bir ön soruşturma başlatmak için yeterli delilin bulunduğu andan başlayarak Komisyonun bir rekabet soruşturmasını resmi bir karara varmasıyla sonuçlanan sürecin yaklaşık dört yıl sürdüğü belirtilmiştir. Ayrıca incelenen dönem içinde Komisyonun bir karara varmasının sekiz yıla kadar sürdüğü birkaç soruşturmanın da yer aldığı ifade edilmiştir. Son yıllarda alınan karar sayısının artması, iddia makamı olan Komisyonun ispat külfeti nedeniyle işlenecek ve analiz edilecek bilgi ve veri miktarının artması ve inceleme konusu hukuki konuların giderek karmaşıklaşması nedenleriyle Komisyon soruşturmalarının uzun sürdüğü sonucuna ulaşılmıştır (AB Sayıştayı Özel Raporu 2020).

Rekabet kurallarının uygulanmasına ilişkin olarak makul sürede inceleme yapılmadığının tespiti durumunda, ayrıca bu ilkenin ihlalinin teşebbüslerin savunma haklarını kullanmalarını olumsuz yönde etkilediğinin kanıtlanması

⁸⁵ Cases T-213/95 ve T-18/96, Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK) and Federatie van Nederlandse Kraanbedrijven (FNK) v. Commission, 22.11.1997, para. 57.

durumunda makul sürede inceleme yapılmaması Komisyonun soruşturma sonucunda aldığı kararın iptaline sebep olabilir⁸⁶.

ABAD'ın rekabet soruşturmalarında teşebbüslerin makul sürede yargılanma haklarının ihlal edilmelerine ilişkin değerlendirmede bulunduğu *Baustahlgewebe*⁸⁷ kararı, özellikle makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğinin tespit edilmesi durumunda ihlali telafi etmek için uygulanacak yöntemin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

İlgili karara konu uyuşmazlığın görülmesi sırasında, 11 bağlantılı dava Genel Mahkeme tarafından ortak sözlü yargılama amacıyla birleştirilmiştir. Genel Mahkeme yargılamasında, yazılı usulün sonuçlanması ile sözlü usulün başlatılması kararı arasında aylar geçmiştir ve sözlü yargılama ile Genel Mahkeme kararının verilmesi arasında 22 aylık bir süre bulunmaktadır. Teşebbüsün makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine hükmeden ABAD, ihlalin telafisi için Komisyonun rekabet ihlali nedeniyle teşebbüs aleyhine hükmettiği para cezasında indirim uygulanmasına karar vermiştir.

Makul sürede yargılanma hakkının ihlaline hükmedildiği durumlarda ABAD'ın Komisyonun para cezası uygulayarak sonuçlandığı rekabet soruşturmasını iptal etmek yerine soruşturma sonucunda hükmedilen para cezasında indirim uygulama yaklaşımının diğer bir örneği *Solvay*⁸⁸ dosyasına ilişkin görüş yazısında görülmektedir.

Görüş yazısında davaya konu soruşturmada 1989'dan 1990'a kadar süren idari işlemlerin ilk bölümünü ve 1991'den 2000'e kadar süren ilk adli işlemler⁸⁹ grubunu, 2000'de başlayan idari işlemlerin ikinci kısmının⁹⁰ takip ettiği ifade edilmiştir. 2001 yılında başlayan ikinci adli işlemler dizisinin⁹¹ ise görüşün yayımlandığı 2011'e kadar sürdüğüne değinilmiştir. Görüş yazısında 22 yıl süren

⁸⁶ Cases T-5/00 ve T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied and Technische Unie BV v Commission, 16.12.2003, para. 74.

⁸⁷ Case C-185/95, Baustahlgewebe GmbH v. Commission, 17.12.1998.

⁸⁸ Opinion of AG Kokott, Case C-109/10 P, Solvay SA v. Commission, 14.03.2011.

⁸⁹ Genel Mahkeme tarafından Komisyon kararının iptalini kapsamaktadır.

⁹⁰ Genel Mahkemenin Komisyon kararını iptali üzerine Komisyon tarafından soruşturma hakkında yeni karar verilmesini kapsamaktadır.

⁹¹ Teşebbüs tarafından Komisyon kararının iptali için yeniden Genel Mahkeme'ye başvurulmasını ve Genel Mahkeme tarafından alınan karar için dosyanın ABAD önüne getirilmesini kapsamaktadır.

süreç için Avrupa rekabet hukuku kapsamındaki başka hiçbir davanın bu kadar uzun sürmediği yorumu yapılmıştır.

Ayrıca Komisyonun 1990'ının Aralık ayında aldığı ilk ihlal kararının Genel Mahkeme tarafından 1995 yılının Haziran ayında iptal edilmesi üzerine Komisyonun söz konusu kararı iki ay sonra temyiz ettiği ancak temyize götürülen kararlar ilgili incelemenin dört yıl yedi ay içerisinde tamamlandığı, ilgili dönemde Komisyonun hareketsiz kalmasının teşebbüsün makul sürede yargılanma hakkını ihlal ettiği ifade edilmektedir.

Görüş yazısında Baustahlgewebe yöntemine değinilmiş, yöntemin yargılamanın aşırı uzunluğu nedeniyle teşebbüs lehine öngörülmesi gereken tazminat tutarının rekabet ihlali nedeniyle hükmedilen para cezasından mahsup edilmesini içerdiği belirtilmektedir. Ayrıca söz konusu yöntemle uyumlu bir şekilde, AIHM'in yaklaşımının da ilgili hakkın ihlalinin yapılan yargılama sonucunda kurulan hükmün iptalini gerektirmediği yönünde olduğuna değinilmektedir. Ancak *Baustahlgewebe* kararındaki gibi teşebbüse verilen para cezasında sembolik bir indirimin değil makul sürede karar verilmemesi nedeniyle temel bir hakkın ihlal edildiği dosya özelinde Solvay'e verilen para cezasında %50 oranında bir indirim yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Yukarıda yer verilen değerlendirmelerden ABAD'ın 1998 tarihli *Baustahlgewebe* kararında benimsenen yöneme Hukuk Sözcüsü tarafından 2011 yılındaki *Solvay* kararı görüş yazısında da yer verildiği anlaşılmaktadır.

Söz konusu yöntem ABAD'ın yasal dayanaktan yoksun bir şekilde ceza indirimini tayin etmesi nedeniyle eleştirilmektedir. Ayrıca Komisyonun para cezası verdiği kararları Genel Mahkeme'nin bozmasının ardından Komisyonun yeniden inceleme yapıp para cezasına hükmetmediği durumlarda ortada bir idari para cezası kalmadığından mahsup yöntemi uygulanamamaktadır (Beumer 2013).

Bununla birlikte makul sürede yargılanma hakkı ihlal edilen teşebbüsler bakımından ihlalin telafi edilme yöntemine ilişkin 2009 yılındaki *Der Grüne Punkt*⁹² kararında ABAD, *Baustahlgewebe* kararında da belirttiği gibi makul sürede yargılanma hakkının ihlalinin Komisyonun soruşturma sonucunda ulaştığı rekabet ihlali sonucunu etkilediğinin ispat yükünün teşebbüste olduğunu ve

⁹² Case C 385/07 P, *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland v. Commission*, 16.08.2009.

teşebbüsün bunu ispat edememesi halinde temyize konu kararın iptal edilmeyeceğini belirtmiştir⁹³. Makul sürede yargılanma hakkı ihlalinin telafisi için ise *Baustahlgewebe* kararından farklı bir yaklaşım benimsenmiş ve teşebbüslerin incelenen davadan ayrı bir dava açarak tazminat talebinde bulunmaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

ABAD, *Der Grüne Punkt* kararındaki yaklaşımı *Kendrion*⁹⁴, *Gascogne*⁹⁵ ve *Gascogne Germany*⁹⁶ kararlarında da sürdürmüştür. İlgili kararlarda ABAD, ABİDA m.268⁹⁷ ve m.340⁹⁸ uyarınca makul sürede yargılanma hakkı ihlal edilen teşebbüslerin Genel Mahkeme nezdinde tazminat davası açmaları gerektiğine hükmetmiştir.

Söz konusu yaklaşım, tazminata konu makul sürede yargılanma hakkının ihlaline Genel Mahkeme'nin yol açmış olması durumunda aynı mahkemeden tazminat talep edildiği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu yaklaşım mahkemenin tarafsızlığı açısından eleştirilse de AİHS kapsamında da makul sürede yargılanma hakkının ihlali durumunda benzer bir çözüm sağlanmaktadır. Bu nedenle hem AB Temel Haklar Şartı hem de AİHS uygulamasında makul sürede yargılanma hakkının ihlalinin telafisi için yeni bir yargılama süresine yol açan ve ilgili mahkemelere iş yükü yaratan, hakkın ihlalini tazminat ödemesine indirgeyen bir yaklaşımın benimsenmesi tartışılmaktadır (Milosevic ve Bosevic 2018).

Sonuç olarak, AB rekabet hukuku soruşturmalarında hem Komisyon idari işlemlerinde hem mahkemelerin yargısal incelemelerinde makul süre ilkesinin zaman zaman ihlal edildiği görülmektedir. Öte yandan hakkın ihlal edildiği durumlarda verilen rekabet ihlali kararlarının iptal edilmemesi yönündeki

⁹³ Benzer yöndeki Genel Mahkeme kararı için bkz. Case T-791/19, *Sped-Pro S.A. v. Commission*, 09.02.2022.

⁹⁴ Case C 50/12 P, *Kendrion v. Commission*, 26.11. 2013.

⁹⁵ Case C 58/12 P, *Groupe Gascogne v. Commission*, 26.11. 2013.

⁹⁶ Case C 40/12 P, *Gascogne Sack Deutschland v. Commission*, 26.11. 2013.

⁹⁷ ABİDA m.268'de "*Avrupa Birliği Adalet Divanı, 340. maddenin 2 ve 3. paragraflarında öngörülen zararların tazmini ile ilgili uyuşmazlıklara bakmaya yetkilidir.*" hükmü yer almaktadır. ABAD tarafından verilen kararlarda ise böyle bir iddianın temyiz kapsamında ABAD'a sunulamayacağı, tazminat talepli davanın doğrudan Genel Mahkeme'de açılması gerektiği belirtilmiştir.

⁹⁸ ABİDA m.340'ın ikinci fıkrasında "*Sözleşme dışı sorumluluk konusunda, Birlik, kurumlarının veya memurlarının görevlerini yerine getirirken neden oldukları zararları, üye devletlerin hukuklarında ortak olan genel ilkelere göre tazmin eder.*" hükmü yer almaktadır.

yaklaşımın gerek usul ekonomisi gerek rekabet ihlallerinin en kısa sürede ortadan kaldırılması bakımından makul olduğu değerlendirilmektedir.

2.3.3. Yargılamanın Aleni ve Duruşmalı Olması Hakkı Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması

AB rekabet hukukunda soruşturma raporu tebliğ edilen teşebbüslerin dinlenilme hakkı kapsamında savunmalarını yazılı sunma ve sözlü savunma toplantılarında soruşturma raporundaki iddiaları yanıtlama hakları bulunmaktadır (Teleki 2021).

Komisyon tarafından yürütülen rekabet soruşturmaları, yargısal değil idari bir organ olan Komisyonun hem soruşturan hem de karar veren olarak uyguladığı idari süreçleri kapsadığından sözlü savunma toplantıları mahkeme duruşmaları niteliğinde değildir⁹⁹ (Wills 2022). Bu niteliği göz önünde bulundurulduğunda, sözlü savunma toplantıları tarafların gelmeye zorlanabileceği ve soruları yanıtlamak zorunda kalacakları bir usul öngörmemektedir (Wills 2022).

ABİDA m.101 ve m.102 kapsamında yürütülen soruşturmalardaki usulleri düzenleyen 773/2004 sayılı Tüzük'ün 12.maddesinde teşebbüslere sözlü savunma hakkı tanınmış olup ilgili maddeye göre sözlü savunma hakkına ilişkin olarak ilgili taraflar, soruşturma raporuna yanıtlarını sunmadan önce veya en geç soruşturma raporuna yanıtlarını sunarken sözlü savunma toplantısı talebinde bulunabilirler.

Ayrıca birleşme-devralma işlemlerinin incelenmesindeki usule ilişkin 802/2004 sayılı Tüzük'ün¹⁰⁰ ise 14.maddesinde teşebbüslere sözlü savunma hakkı tanınmıştır. Hem rekabet ihlali soruşturmalarındaki hem birleşme-devralma incelemelerindeki usule ilişkin düzenlemeleri kapsayan 2011/695 sayılı Karar'ın ön sözünün 19.maddesinde sözlü savunma toplantısının, teşebbüslerin dinlenilme haklarını daha fazla kullanmalarına olanak sağladığı ifade edilmiştir. Ayrıca ilgili tarafların lehine veya aleyhine olan tüm ilgili olguların mümkün olduğunca açıklığa kavuşturulmasını sağlamak için ek bir fırsat sağlayan sözlü savunma toplantısının aynı zamanda tarafların olası para cezası verilmesi açısından önemli

⁹⁹ Duruşmalı yargılanma hakkının rekabet hukukunda uygun karşılığı sözlü savunma toplantıları olduğundan çalışma kapsamında sözlü savunma toplantıları ilgili başlık altında incelenmektedir.

¹⁰⁰ Tüzükte “formal oral hearing” olarak resmi sözlü savunma anlamında kullanılan ifadenin “oral hearing” olarak ifade edilen sözlü savunmadan ayrı bir anlam ifade etmediği anlaşılmaktadır.

olabilecek konulara ilişkin argümanlarını sunmalarına da olanak tanıdığı belirtilmektedir.

Sözlü savunma toplantılarının bir diğer işlevi En İyi Uygulamalar Duyurusu'nun 107.paragrafında “*Sözlü duruşma, tarafların yazılı olarak sundukları iddiaları sözlü olarak geliştirmelerine ve uygun olduğu durumlarda yazılı delilleri tamamlamalarına veya Komisyonu ilgili olabilecek diğer konularda bilgilendirmelerine olanak tanır.*” cümlesiyle açıklanmıştır.

Yukarıda yer verilen cümleden tarafların sözlü savunma aşamasında, yazılı savunmalarında yer verdikleri iddialarını detaylandırabilecekleri anlaşılmaktadır. Nitekim ABAD da *General Electric*¹⁰¹ kararında yazılı savunması için ek süre kullanan tarafın yazılı savunmasında atladığını fark ettiği önemli hususları sözlü savunmada dile getirebileceğini belirtmiştir.

Adil yargılama hakkının bir unsuru olarak duruşmalı yargılamaların aleni olması da gerekmektedir. AB rekabet hukuku uygulaması bakımından ise Komisyonun yürüttüğü soruşturma kapsamında tarafların bizzat kendilerinin ya da avukatların açıklamalarına yer verdikleri sözlü savunmalar, 773/2004 sayılı Tüzük m.14'ün altıncı fıkrasına göre kamuya açık değildir¹⁰². En İyi Uygulamalar Duyurusu'nun 107.paragrafında sözlü savunmanın kamuya açık olmamasının, tüm katılımcıların kendilerini özgürce ifade edebilmelerini sağladığı açıklanmıştır. Sözlü savunmaların kamuya açık olarak gerçekleşmemesinin diğer bir sebebi ise 773/2004 sayılı Tüzük'ün 14.maddesinin altıncı fıkrasında da belirtildiği üzere şirketlerin hassas ticari sırlarının açığa çıkmasını önlemektir.

AB rekabet hukuku uygulamasında sözlü savunma toplantıları açısından eleştirilen husus, toplantılarda Duruşma Memuru ile Komisyonun soruşturma için görevlendirdiği raportörler hazır bulunurken toplantılara soruşturma hakkında karar verecek olan Rekabet Komiseri ve Komisyon üyelerinin katılmamasıdır (Wills 2022).

¹⁰¹ Case T-210/01, *General Electric v Commission*, 14.12.2005.

¹⁰² Sözlü savunma toplantılarında rekabeti ihlal edip etmedikleri incelenen teşebbüsler ve şikâyet üzerine başlatılan soruşturmalarda şikâyetçilerin hazır bulunması esastır. Üçüncü kişilerin, uygun olduğu hallerde, sözlü duruşmaya katılmalarına ve görüşlerini ifade etmelerine izin verilebilir; ancak bu, soruşturma taraflarının argümanlarını geliştirmelerine imkân vermek olan sözlü duruşmanın asıl amacı açısından yalnızca ikincil öneme sahiptir (Wills 2022).

Başta AB üye ülkeleri olmak üzere pek çok ülkenin ulusal rekabet otoritesinin karar veren yetkililerle soruşturma taraflarının etkin bir fikir alışverişi için doğrudan diyalogda bulunmalarını sağlayacak şekilde sözlü savunma toplantılarını organize ettiği düşünüldüğünde, AB uygulamasının yalnızca AİHS'nin 6. maddesine aykırılığı değil, aynı zamanda bu hükümde yer alan genel adalet gerekliliklerine yeterince önem verilmediğini de gösterdiği dile getirilmektedir (Slater,Thomas ve Waelbroeck 2009).

AB rekabet hukuku uygulamasında sözlü savunma toplantılarının ticari sır ya da diğer gizli bilgiler içeren kısımlar açısından değil bütünüyle kamuya kapalı olması ve toplantılarda karar veren yetkililer önünde savunma yapılmaması AİHS m.6 kapsamındaki aleni ve duruşmalı yargılama hakkının tam olarak sağlanmadığını göstermektedir.

2.3.4. Masumiyet Karinesi Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması

Masumiyet karinesi, AİHS m.6'nın ikinci fıkrasında ve AB Temel Hakları Şartı m.48'in birinci fıkrasında düzenlenmiştir¹⁰³. ABAD tarafından rekabet ihlallerinin niteliği ile ihlallere uygulanan cezaların ciddiyet derecesi dikkate alındığında, masumiyet karinesi ilkesinin, teşebbüsler aleyhinde para cezası uygulanmasını öngören rekabet kurallarının ihlallerine ilişkin usullerde geçerli olduğu kabul edilmektedir¹⁰⁴.

Masumiyet karinesi, “şüpheden sanık yararlanır” ilkesini de kapsadığından karinenin uygulanması bakımından şüpheyi ortadan kaldıracak ispat yükünün hangi tarafın üzerinde olduğu ve şüpheyi ortadan kaldıracak ispat standardı da ilkeye ilişkin yapılacak değerlendirmelerde önem taşımaktadır (Davlekamova 2022).

1/2003 sayılı Tüzük'ün ön sözünün 5.maddesinde rekabet kurallarının etkili bir şekilde uygulanmasını ve aynı zamanda temel savunma haklarına saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla, bu Tüzük'ün ispat yükünü düzenlemesi gerektiği ifade edilmiştir. Nitekim Tüzük'ün 2.maddesinde ABİDA m.101/1 ve

¹⁰³ AB Temel Haklar Şartı m.48'in birinci fıkrasında “*Kendisine karşı ithamda bulunulan bir kişinin, yasaya göre suçlu olduğu kanıtlanıncaya kadar masum olduğu kabul edilecektir.*” hükmü bulunmaktadır.

¹⁰⁴ Case C-235/92 P, Montecatini SpA v. Komisyon, 08.07.1999, para.176.

m.102 kapsamında ihlali kanıtlama yükümlülüğünün, ihlali iddia eden tarafa veya makama ait olduğu hüküm altına alınmıştır. Ayrıca ABİDA m. 101/3'te yer alan muafiyetten yararlanmayı talep eden teşebbüs veya teşebbüs birliklerinin, söz konusu paragrafın koşullarının yerine getirildiğini ispat yükü altında oldukları belirtilmiştir.

AB rekabet hukuku uygulaması bakımından yukarıda yer verilen ispat yükü kurallarının belirlenmesi masumiyet karinesi ilkesinin uygulanmasını sağlamış, ilkenin uygulanması ise ispat yükünün dağıtımına ilişkin kuralların hukuki temellerinin açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olmuştur (Fernandez 2019).

Masumiyet karinesi açısından önemli diğer bir husus olan ispat standardı ise ispat yükü altında olan tarafın ortaya koymakla yükümlü olduğu delillerin derecesini belirtmektedir. Kural olarak uygulanan karineler, ispat standardının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Rekabet hukukunda karineler, bir ihlalin varlığını tespit etmek için yetkililerin delilleri ortaya koyma yükünün hafiflemesini sağlamaktadır. Bununla birlikte, iddia tarafı rekabet otoritesinin karineler sebebiyle azalan ispat yükü ihlalde bulunduğu iddia edilen teşebbüse daha ağır bir yük olarak yansıtacağından teşebbüsün karineyi çürütmek için ikna edici deliller ortaya koyması gerekmektedir. Öte yandan hukukun üstünlüğü ilkesine göre düzenlenen herhangi bir sistemde, karinenin doğası gereği çürütülebilir olması gerektiğinden uygun usuli güvencelerle çevrelenmemiş karinelere başvurulması ve bu karinelerin uygulanmasından elde edilen sonuçların sorgulanmasına engel olunması, masumiyet karinesinin ihlali anlamına gelebilir ve bu durum da teşebbüslerin savunma haklarının ihlaliyle sonuçlanabilir (Fernandez 2019).

Rekabet hukukunda karinelerin kullanımı yaygın olup uyumlu eylem¹⁰⁵, bir firmanın, rekabete aykırı bir toplantıya katılması halinde anlaşmaya veya uyumlu eyleme katılmış olmasının kabulü¹⁰⁶ gibi karineler rekabet ihlalinin ispatlanmasında kullanılmaktadır.

¹⁰⁵ Cases 89, 104, 114, 116, 117, & 125–129/85, *Ahlström Osakeyhtiö and others v. Commission*, 31.03.1993.

¹⁰⁶ Cases C 204/00, *Aalborg Portland A/S v Commission*, 07.01.2004.

Rekabet hukukunda karinelerin uygulandığı soruşturmalarda, objektif ispat yükünü karşılamak için Komisyonun iddia edilen ihlalin gerçekleştiğine dair kesin bir kanaate dayanak oluşturan kesin ve tutarlı kanıtlar toplaması yeterlidir¹⁰⁷. Mahkemelerce Komisyonun yerine getirdiği söz konusu ispat standardının değerlendirilmesi, cezai prosedürlerde uygulanan makul şüphenin ötesinde bir ispat standardı kadar katı olmasa da salt bir olasılıklar dengesinin de ötesindedir (Fernandez 2019).

AB rekabet hukukunda masumiyet karinesinin uygulanması açısından hibrit uzlaşmalarda, uzlaşmayan soruşturma taraflarının durumuna ilişkin izlenecek usuli yaklaşım önem arz etmektedir.

ABAD *Pometon*¹⁰⁸ kararında uzlaşma kararlarında rekabete aykırı anlaşmaya ilişkin uzlaşmayan teşebbüslerin ihlalde bulunmadığına dair herhangi bir açıklama olsa dahi kararın diğer kısımlarında ilgililerin ihlal davranışının erken bir ifadesi olarak anlaşılması muhtemel ifadelerin kullanılması durumunda söz konusu açıklamanın anlamsız olacağını belirtmektedir. İlgili kararda ABAD, tek ve aynı rekabete aykırı anlaşma için muhatapları farklı iki prosedürün izlenerek birincisi uzlaşma prosedürünü takiben alınan ve uzlaşan teşebbüslere yönelik, ikincisi ise rekabet soruşturmalarındaki usul izlenerek alınan ve uzlaşmayan teşebbüslere yönelik iki kararın alınması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak uzlaşma kararında uzlaşmacı tarafın sorumluluğunu kanıtlamak için uzlaşma tarafı olmayan teşebbüse atfın gerekli olabileceğini ve bu atfın kelime kullanımı açısından makul seçimlerle olması gerektiğini belirten ABAD, kararda Komisyonun uzlaşma kararında *Pometon*'a atıf yaptığı kısımları masumiyet karinesinin ihlali kapsamında değerlendirmemiştir.

Genel Mahkeme tarafından verilen *Scania*¹⁰⁹ kararında ise Komisyonun uzlaşan taraflara ilişkin olgulara yönelik hukuki sınıflandırmasının uzlaşmadan çekilen teşebbüsle ilgili olgular açısından da zorunlu olarak benimsendiğini varsaymadığı ancak Komisyonun hem uzlaşma hem de soruşturma kararında aynı delillere dayanmasını engelleyen bir kısıtın bulunmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca

¹⁰⁷ Objektif ispat yükü, vakianın ispat edilememesi halinde üzerine düşen ispat yüküne rağmen bunu ispat edemeyen taraf aleyhinde hüküm verilmesi durumunu ifade etmektedir. (<https://legaling.net/>) E.T: 15.01.2024.

¹⁰⁸ C-440/19 P, *Pometon SpA v. Commission*, 18.03.2021, para.66.

¹⁰⁹ Case T-799/17, *Scania ve Diğerleri v. Commission*, 02.02.2022.

uzlaşma kararında Komisyonun “diğerlerinin yanı sıra (amongst others)” gibi ifadeleri kullanmasını analiz eden mahkeme, Komisyonun uzlaşmayan tarafın sorumluluğuna ilişkin kesin bir iddiada bulunmadığına karar vererek incelenen davada teşebbüsün masumiyet karinesine aykırı değerlendirme yapıldığı iddiasını reddetmiştir.

Mahkemelerin masumiyet karinesinin ihlal edildiği iddialarını değerlendirirken soruşturma sonucunda verilen kararların akıbetini dikkate alması bakımından ABAD tarafından *HSBC*¹¹⁰ kararında tespitlerde bulunulmuştur. Her ne kadar kararda masumiyet karinesinin ihlal edildiği sonucuna varılmasa da ABAD, Genel Mahkeme'nin teşebbüsün iddia ettiği usulsüzlüklerin varlığı halinde de soruşturmada ulaşılan kararın içeriğinin aynı olacağı gerekçesiyle HSBC'nin iddiasını reddetmekte hata yaptığını belirtmiştir. ABAD, Komisyonun uzlaşma kararında HSBC'nin sorumluluğu konusunda masumiyet karinesini ihlal eden bir önyargıda bulunup bulunmadığını tespit ederken Genel Mahkeme'nin Komisyonun soruşturmada verdiği kararın değişip değişmeyeceği ihtimalinden bağımsız bir şekilde ve ayrıntılı olarak değerlendirmede bulunması gerektiğini ifade etmiştir.

Nitekim Genel Mahkeme daha önceki *Icap*¹¹¹ kararında öncelikle Komisyonun uzlaşma kararında teşebbüs hakkındaki ifadelerinin¹¹² masumiyet karinesini ihlal ettiğini tespit etmiştir. Ancak Genel Mahkeme, masumiyet karinesinin ihlalinin uzlaşma karardan kaynaklandığını, uzlaşma kararına dair sürecin temyiz edilerek önüne getirilen soruşturma kararına yol açan süreçten ayrı ve bağımsız olduğunu, bu nedenle masumiyet karinesi ihlalinin itiraz edilen ihlal kararının hukuka uygunluğu üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olamayacağını belirtmiştir.

Sonuç olarak, masumiyet karinesi ilkesi, başta karteller olmak üzere rekabet ihlaline yönelik soruşturmalardaki ispat yükü ve ispat standardıyla doğrudan bağlantılı bir adil yargılanma hakkı unsurudur. Söz konusu unsurlar arasında iki yönlü bir bağlantı olduğu söylenebilecektir çünkü masumiyet karinesi dikkate

¹¹⁰ Case C-883/19 P, *HSBC Holdings and Others v Commission*, 12.01.2023.

¹¹¹ Case T-180/15, *Icap plc and Others v. Commission*, 10.11.2017.

¹¹² Uzlaşma kararının olgular kısmında *Icap*'ın uzlaşma tarafı bankaların ihlallerini kolaylaştırdığı ifadelerinin hukuki sınıflandırma içermese de Komisyonun *Icap*'ın rekabete aykırı anlaşmaya katılımına ilişkin tutumunu çok açık bir şekilde ortaya koyduğu değerlendirilmiştir.

alınmadığında ispat yüküne gerek kalmayacak, ispat yüküne uyulmadığı durumda da karine uygulanamayacaktır. Masumiyet karinesi ilkesinin yakın zamanda hibrit uzlaşma dosyalarında gündeme geldiği görülmekte olup Genel Mahkeme *Icap* kararında Komisyonun masumiyet karinesi ilkesini ihlal etmemek için hem uzlaşma kararını hem soruşturma kararını aynı gün açıklamak gibi birtakım alternatif önlemleri alması gerektiğini ifade etmiştir. *Pometon* ve *Scania* kararlarından anlaşıldığı üzere Komisyonun uzlaşma kararlarında uzlaşmayan tarafa yönelik masumiyet karinesi ilkesini ihlal etmeyecek ifadelere yer vererek değerlendirmelerde bulunmayı çözüm olarak benimsediği anlaşılmaktadır.

2.3.5. AİHS m.6 Üçüncü Fıkra Kapsamındaki Taraf Hakları Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması

AİHS m.6'nın üçüncü fıkrasının (a) ve (b) bentlerinde sırasıyla yöneltilen iddialardan haberdar edilmek ve savunma hazırlayabilmek için kolaylıklara sahip olmak hakkı düzenlenmiştir.

AB Temel Haklar Şartı'nın 41.maddesinin ikinci fıkrasında “*herkesin, kendisini olumsuz şekilde etkileyebilecek herhangi bir işlemin yapılmasından önce görüşlerinin dinlenmesini isteme hakkı*” teminat altına alınmıştır. Ayrıca aynı metnin 47. ve 48.maddelerinin ikinci fıkralarında da savunma hakkı konusunda düzenlemelere yer verilmiştir¹¹³.

ABAD yargılamalarında da taraflar aleyhinde bir tedbirle sonuçlanabilecek, bir kişi aleyhine başlatılan ve ceza gerektiren tüm yargılamalarda savunma haklarına saygı gösterilmesinin yerleşik bir kanun olduğu, savunma hakkının AB Topluluk hukukunun temel bir ilkesi olduğu ve herhangi bir özel kural bulunmasa bile güvence altına alınması gerektiği belirtilmiştir¹¹⁴.

Savunma hakkının temel ilke kabul edildiği yargılamalarda hiç şüphesiz kişilerin savunma haklarını etkin bir şekilde kullanabilmelerini sağlayacak prosedürlerin izlenmesi gerekmektedir. Nitekim AB rekabet hukuku uygulamasında Komisyon tarafından hazırlanan soruşturma raporu teşebbüse

¹¹³ Metnin 47.maddesinin ikinci fıkrasında “.....Herkes, kendisine bilgi verilmesi, savunulması ve temsil edilmesi fırsatına sahip olmalıdır.” hükmü yer almaktadır. Ayrıca 48.maddenin ikinci fıkrasında ise “Kendisine karşı ithamda bulunulmuş olan bir kişinin savunma haklarına saygı gösterilmesi teminat altına alınmalıdır.” denilmektedir.

¹¹⁴ Case 66/90, Netherlands ve Diğerleri v Commission, 12.02.1992, para.44.

bildirilmekte ve yasal süre içinde teşebbüsün savunmasını sunması beklenmektedir. Sürecin bu şekilde işleminin nedeni, nihai bir karar alınmadan önce teşebbüsün aleyhindeki delilleri çürütecek savunmasını uygun şekilde hazırlayabilmesi için tam olarak bilgilendirilmesidir. Bu açıdan içtihat hukukuna göre¹¹⁵, soruşturma raporu teşebbüslere temel bir usuli güvence sağlamaktadır. Söz konusu sürecin yukarıda yer verilen AİHS m.6'nın üçüncü fıkrasındaki haklarla uyumlu olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki bentlerde yer verilen hakların sağlanması açısından tarafların soruşturma raporu hazırlanırken kullanılan belgelere erişimi de önemli olduğundan dosyaya erişim hakkı, savunma hakkıyla yakından ilişkilidir¹¹⁶. Nitekim mahkeme, *Solvay*¹¹⁷ kararında aşağıdaki değerlendirmede bulunmuştur:

Savunma için hangi belgelerin kullanılacağına karar vermek Komisyonun tek başına görevi olamaz. Komisyon, ilgili teşebbüsün danışmanlarına, savunma açısından ispat gücünün değerlendirilebilmesi için ilgili olabilecek belgeleri inceleme fırsatı vermelidir.

Dosyaya Erişim Duyurusu'nun 7.paragrafına göre dosyaya erişim, sadece hakkında inceleme yürütülen teşebbüslere tanınan bir haktır. Metnin 10.paragrafına göre Komisyon veya ulusal rekabet otoritelerinin iç yazışmaları, ticari sırlar ve diğer gizli belgeler dosyaya erişim hakkı kapsamında yer almayan belgelerdir. Dosyaya Erişim Duyurusunda dosyaya erişim hakkına ilişkin ayrıntılı açıklamalara yer verilmiş olup söz konusu hak, teşebbüslerin kendilerine yöneltilen iddialardan haberdar edilmelerinin sağlanması açısından önemlidir.

Mevzuatın teşebbüslerin savunma haklarını etkin kullanmaları açısından detaylı düzenlemeler içerdiği anlaşılacakla birlikte savunma hakkının etkin kullanımında Komisyonun uygulamalarının durumu ve savunma hakkının ihlalinin tespiti halinde alınan kararların akıbeti içtihatlar uyarınca şekillenmektedir.

Komisyon 2015 yılında optik disk pazarında rekabete aykırı anlaşmalara taraf oldukları gerekçesiyle Sony, Quanta ve Toshiba aleyhinde para cezasına

¹¹⁵ Cases 100/80 to 103/80, *Musique Diffusion française ve Diğerleri v. Commission*, 07.06.1983, para.14.

¹¹⁶ *Dosyaya Erişim Duyurusu* para. 1.

¹¹⁷ T-30/91, *Solvay v. Commission*, 29.06.1995.

hükmetmiştir. Komisyonun taraflara ilettiği soruşturma raporunda tek ve devam eden bir ihlalden para cezası talebinde bulunulmuş ancak nihai kararda birden fazla ayrı ihlalden oluşan tek ve devam eden bir ihlale katıldıkları belirtilerek soruşturma sonuçlandırılmıştır. Kararın itirazı için inceleme yapan Genel Mahkeme, başvuranların ayrı ayrı ihlallere katıldıkları yönündeki tespite ilk kez nihai kararda yer verilmesinin savunma haklarının ihlali anlamına geldiği yönündeki iddiaları reddederek tek ve devam eden bir ihlalin zorunlu olarak ayrı ihlallerden oluşması nedeniyle Komisyonun buna soruşturma raporunda yer vermesine gerek olmadığını belirtmiştir. Genel Mahkemenin kararına itiraz edilmesi üzerine inceleme yapan ABAD ise tek ve devam eden ihlal kavramının, ABİDA m. 101'in ihlalini de oluşturabilecek bir dizi uygulama gerektirdiğini ifade etmiştir. Bu nedenle Komisyonun bu davranış biçimlerinin her birini tanımlamasının ve yasal olarak nitelendirmesinin, daha sonra bu uygulamalara ilgili teşebbüslerin katıldığına ilişkin kanıt sunmasının gerektiğini değerlendirmiştir. ABAD söz konusu yönetime soruşturma raporunda yer vermeyerek teşebbüslerin ihlal iddialarından haberdar olmadan sürdürülen süreç nedeniyle savunma haklarının ihlal edildiğine hükmederek Komisyon kararını iptal etmiştir¹¹⁸.

Komisyonun Intel hakkında yürüttüğü soruşturmaya ilgili inceleme yapan Avrupa Ombudsmanı, 2009 yılında aldığı kararda Komisyonun Intel aleyhindeki soruşturma sırasında Dell'den bir temsilciyle yapılan toplantıyı tutanak altına almaması ve toplantıyla ilgili dosyada bir başlık oluşturmaması nedeniyle Komisyonun usul hataları yaptığı sonucuna ulaşmıştır¹¹⁹. Her usul hatasının Komisyon kararının iptaline yol açmayacağına değinen ABAD, Intel'in söz konusu usul hatalarının savunma hakkını ihlal ettiğini ispatlayamaması nedeniyle kararı söz konusu iddialar nedeniyle iptal etmemiştir¹²⁰.

Genel Mahkeme, *Qualcomm*¹²¹ kararında Komisyonun üçüncü taraflarla yaptığı toplantılar hakkında yazılı tutanak tutmadığı¹²², soruşturma tarafı

¹¹⁸ Case C-697/19 P, Sony Corporation and Sony Electronics, Inc v. Commission, 16.06.2022.

¹¹⁹ Case 1935/2008, 22.07.2008 tarihli Avrupa Ombudsmanı kararı.

¹²⁰ Case C-413/14 P, Intel Corp. v. Commission, 06.09.2017.

¹²¹ Case T-235/18, Qualcomm v. Commission, 15.06.2022.

¹²² Genel Mahkeme tutanakların teşebbüsle paylaşılmamasının Intel kararından farklı olduğunu çünkü Komisyonun Intel'e toplantıyla ilgili Komisyon tarafından hazırlanan dahili notun gizli

teşebbüsü söz konusu toplantılar hakkında bilgilendirmediği ve teşebbüsün toplantılara yönelik yorum yapmasına izin vermediği, ayrıca teşebbüsün ekonomik savunmasını Komisyonun değiştirilmiş soruşturma kapsamı uyarınca revize etmesini sağlamadığı gerekçeleriyle Komisyon tarafından alınan ihlal kararını iptal etmiştir. Intel dosyasında bir toplantının kayıt altına alınmaması uyumsuzluk konusu olurken ilgili dosyada altı farklı üçüncü tarafla yapılan yedi toplantının gerektiği gibi kaydedilmemesi incelenmiştir¹²³.

Genel Mahkeme *United Parcel Service* dosyasında Komisyonun ihlal kararında kullandığı ekonomik analizin soruşturma sürecinde kullanılanlardan ihmal edilemeyecek kadar farklı olduğunu, Komisyonun nihai kararda değiştirerek yer verdiği ekonomik analize ilişkin teşebbüsün görüşlerini sunmasına izin vermemesi nedeniyle teşebbüsün adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. ABAD, ilgili kararın iptali için başvuruda bulunan Komisyonun talebini reddetmiştir¹²⁴.

Yukarıda yer verilen kararlardan, teşebbüslerin haklarında yürütülen soruşturmadaki belgelerden haberdar edilmelerinin savunma haklarının kullanımı bakımından öneminin mahkemeler tarafından detaylıca değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Komisyonun soruşturma raporu ile ihlal kararı verilene kadarki dönemde dosyaya esas alınan belgelerin durumu ile dosyada kullanılan ekonomik ya da hukuki argümanların değişikliği konusunda teşebbüsleri bilgilendirmesi gerekmektedir.

2.3.6. Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama İlkeleri Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması

Silahların eşitliği ilkesi ve onun tamamlayıcısı durumundaki çelişmeli yargılama ilkesi uyarınca, usuli haklar bakımından Komisyon ve teşebbüslere aynı koşullar sağlanarak teşebbüslerin soruşturma kapsamında gösterilen kanıtlar ve sunulan görüşler hakkında bilgi sahibi olma ve bunlarla ilgili görüş bildirebilme imkânı bulunması gerekmektedir.

versiyonuna ve bu görüşme sırasında sorulan sözlü sorulara yazılı yanıtlar içeren bir belgeye erişim izni verdiğini belirtmiştir (Case T-235/18, *Qualcomm v. Commission*, 15.06.2022, para. 259.)

¹²³ Case T-235/18, *Qualcomm v. Commission*, 15.06.2022, para.169.

¹²⁴ Case C-265/17 P - *Commission v United Parcel Service*, 16.01.2019, para. 66-69.

Nitekim Dosyaya Erişim Duyurusu'nda dosyaya erişimin, silahların eşitliği ilkesini sağlamayı amaçladığı belirtilmiştir. Bir başka deyişle; aklayıcı, suçlayıcı ya başka bir bilgi olduğuna bakılmaksızın Komisyon tarafından oluşturulan veya elde edilen bütün bilgi ve belgelere erişimin mümkün olması silahların eşitliği ilkesinin gereğidir¹²⁵.

Mahkeme içtihatlarında da dosyaya erişimin silahların eşitliği ilkesine uymayı sağladığı belirtilmiş, *ICI*¹²⁶ ve *Solvay* kararlarında Mahkeme şöyle demiştir:

Rekabet davalarında ilgili teşebbüsün, Komisyonun elinde bulunan ve işlemlerde kullandığı dosya bilgisinin aynısına sahip olduğunu varsayan, silahlarda eşitlik genel ilkesi dikkate alındığında, Komisyonun bir ihlale ilişkin karar verirken, teşebbüsün ulaşamayacağı ve kendi savunması için kullanma veya kullanmamaya ilişkin karar verme imkanının olmadığı bazı belgelere, Komisyonun tek başına sahip olması ve bunları teşebbüslere karşı kullanmada tek başına karar vermesi kabul edilemez. Böyle bir varsayımda (tek başına kullanabileceği varsayımı), savunmaya nazaran dosya ile ilgili derin bilgilere sahip olarak karar veren otorite ile “şikayetleri” bildiren otoritenin fonksiyonlarını bir arada toplayan Komisyonun gücü karşısında, teşebbüslerin idari işlemler sırasında yararlandıkları savunma hakları çok büyük bir sınırlamaya maruz kalacaktır.

Yukarıda yer verilen mahkeme değerlendirmesinden de anlaşılacağı üzere, adil yargılanma hakkının bir unsuru olan silahların eşitliği ilkesinin savunma hakkının etkin kullanılması bakımından da vazgeçilmez bir unsur olduğu anlaşılmaktadır.

Silahların eşitliği ilkesinin rekabet soruşturmalarında ihlal edildiği iddiaları, daha sonra görülen davalara da konu olmuştur. Komisyon asansör ve yürüyen merdiven üreticisi teşebbüslerin, birçok AB ülkesinde uygulanan kartel anlaşmasının tarafı olduğunu tespit etmiş ve ilgili teşebbüslere para cezası verilmesine hükmetmiştir. Teşebbüsler tarafından Genel Mahkeme ve ABAD önünde söz konusu karara itiraz edilmiştir.

¹²⁵ Antitröst Usul Kılavuzu mod. 12 para. 16; Dosyaya Erişim Duyurusu para. 27.

¹²⁶ Case T-36/91, *ICI v. Commission*, 29.06.1995.

İtiraz edilen hususlar arasında ilgili kararın ardından açılan tazminat talepli özel hukuk davasında teşebbüslerin müşterisi konumundaki AB kurumları adına Komisyonun davacı olduğu ancak Komisyonun özel hukuk davasına kaynak olan kararı aldığı ve bu durumun etkili yargısal koruma ilkesine aykırı olduğu iddiası da bulunmaktadır. Ayrıca teşebbüsler itirazlarında Komisyonun bir ihlale ilişkin soruşturmayı sonradan tazminat talep etmek amacıyla yürütüp yürütmediğinin de sorgulanabilir olduğunu belirtmişlerdir.

ABAD kararında etkili yargısal koruma ilkesini silahların eşitliği özelinde de incelenmiştir. Bu kapsamda teşebbüslere açılan tazminat davasındaki diğer davacılarla kıyaslandığında Komisyonun gizli ticari bilgiler de dâhil olmak üzere başka hiçbir davacının erişemeyeceği bilgileri toplamış olmasının ve davalı teşebbüslerin erişimine açık olmayan bu bilgilerin özel hukuk davasında mahkemeye sunulmasının silahların eşitliği ilkesine aykırılığı değerlendirilmiştir.

ABAD, teşebbüslerin söz konusu iddialarını iki nedenden dolayı reddetmiştir¹²⁷. ABAD, AB hukukunun silahların eşitliği ilkesi için yeterli güvenceler sağladığını belirtmiş ve kararında silahların eşitliğinin sağlanamadığı durumlarda ortaya çıkabilecek zararın ispat yükünün, zarara uğrayan kişiye düştüğüne ancak teşebbüslerin ilkeye uyulmamasının neden olduğu eşitsizliği ispatlayamadıklarına değinmiştir. Ayrıca açılan tazminat davasında Komisyonu temsil eden Altyapı ve Lojistik Ofislerinin Rekabet Genel Müdürlüğü'nün ihlal kararını içeren gizli dosyasına imtiyazlı erişim hakkı bulunmadığı ve dosyaya diğer davacılar gibi Komisyonun kamuya açık ihlal kararını sundukları ifade edilmiştir.

Alınan karar, AB hukukunun silahların eşitliği ilkesi için yeterli güvenceler sağladığını ve ilkeye uyulmamasının yol açtığı eşitsizliği ispatlamanın davalıya ait olduğunu ifade etmenin yeterli olmadığı ve bu konuda daha detaylı analizlere yer verilebileceği gerekçesiyle eleştirilmektedir (Jozwiak 2012).

Ancak mahkemede Komisyon adına dava açan temsilcilerin rekabet yetkilileri olmaması ve tazminat davasında mahkemeye kamuya açık ihlal kararı sunulması nedenleriyle ilkenin ihlal edildiğinin ispatının iddiada bulunan teşebbüslere ait olması yerinde görülmektedir. Aksi durumun kabulü, ilk

¹²⁷ Case C-199/11, *Europese Gemeenschap v Otis NV and Others*, 06.11.2012, para. 70-77.

görünüşte silahların eşitliği ilkesinin ihlali olabileceği düşünülen bir prosedürün nasıl uygulandığına bakılmadan hatalı değerlendirme yapılması riskine neden olabilir.

ABAD, *Silver Plastics*¹²⁸ kararında Genel Mahkeme'nin teşebbüsün tanık dinleme talebini reddetmesinin silahların eşitliği ilkesine aykırı olup olmadığını değerlendirmiştir. ABAD, temyizde bulunanlar tarafından sunulan tanıkları dinlemeyen Genel Mahkeme'nin benzer şekilde Komisyon tarafından önerilen tanıkları da dinlememesi nedeniyle silahların eşitliği ilkesini ihlal etmediğine karar vermiştir.

Kararda, ABAD silahların eşitliği ilkesini bir tarafın diğerine göre daha avantajlı duruma getirilip getirilmemesi üzerinden kısaca incelemiş olup rekabet soruşturmalarında tanık dinlenmemesini ise adil yargılanma hakkı açısından değerlendirmiştir. ABAD, temyiz başvurusunda bulunan teşebbüsün rekabeti ihlal ettiğini başka bilgi ve belgelerle ispatlayan Komisyonun teşebbüsün tanık dinlenmesi talebini kabul etmek zorunda olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Genel Mahkeme ise *Casino/AMC*¹²⁹ kararında teşebbüslerin yerinde inceleme kararına esas oluşturan belgelere erişimlerine izin verilmemesinin silahların eşitliği ilkesine ve savunma hakkına aykırı olduğu iddialarını incelemiştir. Bu kapsamda teşebbüsler tarafından 1/2003 sayılı Tüzük m.20'nin dördüncü fıkrasında yerinde inceleme kararında incelemenin konusu, amacı, tarihi ve engellenmesi halinde öngörülen cezaların yer alacağını düzenleyen hükmün de hukuka aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Genel Mahkeme ise AİHM'in ilkenin ihlaline ilişkin verdiği kararlarda başvuruculara yargılamanın hiçbir aşamasında dosyaya erişim hakkının tanınmaması durumunun olduğu ancak Komisyon uygulamasında teşebbüslerin soruşturma raporunun ardından dosyaya erişim haklarını kullandıklarını belirtmiştir. Genel Mahkeme, ön araştırma aşamasında Komisyonun, söz konusu iddiayı haklı kılan delilleri belirtmesinin talep edilemeyeceğini çünkü Komisyon üzerinde böyle bir yükümlülüğün kabulünün soruşturmanın etkili bir şekilde yürütülmesini ve teşebbüsün savunma hakları

¹²⁸ Case C-702/19 P, *Silver Plastics GmbH & Co. KG and Johannes Reifenhäuser Holding GmbH & Co. KG v. Commission*, 22.11.2020, para. 59.

¹²⁹ Case T-249/172, *Casino, Guichard-Perrachon and Achats Marchandises Casino SAS (AMC), v. Commission*, 05.11.2020.

arasında içtihadın belirlediği dengeyi bozacağını vurgulayarak teşebbüslerin iddialarını reddetmiştir.

Karar uyarınca rekabet hukuku uygulaması açısından teşebbüslere ihlal iddiasının incelendiği süreç boyunca savunmasını sunmadan önce dosyaya erişim hakkının tanınmasının, silahların eşitliği ilkesine uyum bakımından yeterli kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, dosyaya erişim hakkının AB rekabet hukukunda silahların eşitliği ilkesine riayet edilmesini sağlayan önemli bir hak olduğu, ilkenin ihlal edildiği iddialarının her bir uyuşmazlıktaki vakıalar bazında, olduğu iddia edilen zarar ve bunun ispatı ile incelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. ABAD'ın geliştirdiği söz konusu içtihadın AİHM'in silahların eşitliği ilkesinin ihlali için zarar ve ispat şartı aramayan içtihadıyla uyumlu olmadığı vurgulanmalıdır. AB rekabet hukuku uygulamasının Komisyon ve teşebbüsler arasında usul hukuku anlamında çekişmeli bir yargılama¹³⁰ öngörmemiş olması nedeniyle silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri için ABAD'ın AİHM yaklaşımı kadar katı bir içtihat oluşturmaması AİHS hükümlerine uyum bakımından uygun görünmemektedir.

2.3.7. Gerekçeli Karar Hakkı Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması

Gerekçeli karar hakkı, AB Temel Haklar Şartı m.42'nin ikinci fıkrasında idarenin, kararları konusunda gerekçe gösterme yükümlülüğü bulunduğu belirtilerek hüküm altına alınmıştır. Ayrıca ABİDA m.296'nın ikinci fıkrasında hukuki tasarrufların gerekçeli olması ve ilgili mevzuata atıfları da içermesi gerektiği ifade edilmiştir.

Yukarıdaki düzenlemeler uyarınca ABİDA'nın m.101 ve m.102. hükümlerini kapsayan soruşturmalarda, Komisyonun hem değerlendirmelerinin hem de uyguladığı cezaların gerekçelerini açıklama görevi vardır. Gerekçelerin belirtilmesi gerekliliği, her dosyanın koşulları dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Gerekçenin ilgili mevzuattaki şartları karşılayıp

¹³⁰ AB ve Türk rekabet hukukunda otoriteler ve teşebbüsler arasında karşılıklı iddia ve savunmalar bakımından çekişmeli yargılamaya benzer bir usul öngörülse de hukuki terim anlamında çekişmeli yargı teriminden farklı bir prosedürün izlendiği belirtilmektedir (Ünlü 2003).

karşılımadığı sadece gerekçenin lafzı açısından değil, aynı zamanda bağlamı ve ilgili konuyu düzenleyen tüm hukuk kuralları açısından incelenmelidir¹³¹.

Komisyonun gerekçe belirtme yükümlülüğünün incelendiği ilk dosyalardan olan *Continental Can* kararında mahkeme, Komisyonun rakip bir şirketteki çoğunluk hissesinin hâkim durumdaki bir teşebbüs veya bir teşebbüs grubu tarafından satın alınmasının, bazı durumlarda hâkim durumun kötüye kullanılması anlamına gelebileceği tezini incelemiştir. Mahkeme Komisyonun tezini en azından rekabetin kalan rakiplerin artık hâkim durumdaki teşebbüse karşı yeterli bir ağırlık sağlayamayacak kadar esaslı bir şekilde etkilendiğini kanıtlamak suretiyle açıklamak zorunda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kararda tanımlanan üç farklı pazarın birbirleriyle ilişkisi ve genel pazardan ayrışıp ayrışmadığının da değerlendirilmediği sonucuna ulaşan mahkeme, farklı teşebbüslerin pazardaki rekabet gücüne ilişkin değerlendirmelerin de çelişkili olduğuna değinmiştir. Kararda mahkeme, gerekçenin yetersiz olması sebebiyle Komisyonun kararını iptal etmiştir ve gerekçelendirme yükümlülüğünün savunma hakları için gerçek bir teminat oluşturduğunu vurgulamıştır¹³².

ABAD *Icap* kararında kartel kolaylaştırıcısı olduğunu tespit ettiği teşebbüse yönelik cezalandırma yöntemine ilişkin gerekçelerini belirtmemesi nedeniyle Komisyon kararını iptal etmiştir. Komisyon'un soruşturmanın özellikleri nedeniyle mevzuatta belirlenen cezalandırma yönteminden sapması durumunda, savunma haklarının korunması için uyguladığı yöntemi taraflara açıklaması gerektiği kararda vurgulanmıştır. Söz konusu açıklama sayesinde Komisyonun cezayı temellendirdiği faktörlere ilişkin teşebbüsün görüşlerini bildirmesine olanak sağlanmış olacağı ifade edilmektedir¹³³.

Genel Mahkeme *Intel*¹³⁴ kararında ise başlangıçta HP'ye yönelik indirimlerin teşebbüsün rakiplerinden birine devredilmesinin eşit etkinlikteki rakip testi sonuçlarını güçlendiren bir etkisi olduğunu belirten ancak testteki faktörlerden

¹³¹ Case, T-95/03, Asociación de Empresarios de Estaciones de Servicio de la Comunidad Autónoma de Madrid and Federación Catalana de Estaciones de Servicio v. Commission, 12.12.2006, para.108.

¹³² Case 6-72, Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc. v Commission, 21.02.1973.

¹³³ Case 39/18 P, Commission v. Icap Management Services, 10.07.2019.

¹³⁴ Case T-286/09, Intel v. Commission, 26.01.2022, para. 326-331.

hangisinin ve nasıl etkileneceğini açıklamayan Komisyon'un gerekçe belirtme yükümlülüğünü yerine getirmediği sonucuna ulaşmıştır. İncelediği dönemlere ilişkin pazar kapama etkilerini ortaya koymayan Komisyon'un ikinci olarak dosya konusu indirimlerin rakibe aktarılmasının pazar kapama etkisini güçlendirmede rol oynadığı tespitinde değindiği güçlendirme faktörünün pazar kapama etkisi üzerindeki sonuçlarını daha kesin bir şekilde değerlendirmesi gerektiğine kararda değinilmiştir¹³⁵.

Genel Mahkeme, *Sped-Pro S.A.*¹³⁶ kararında Polonya devleti tarafından kontrol edilen bir şirket olan PKP Cargo'nun Polonya'daki demiryolu yük taşımacılığı hizmetleri pazarındaki hâkim konumunu kötüye kullandığı iddiasıyla ilgili şikâyeti reddeden Komisyon kararının iptali için yapılan başvuruyu incelemiştir. Şikâyetçi teşebbüs, Komisyona yaptığı başvuruda şikâyetini Polonya Rekabet Otoritesinin incelemesine itiraz etmiştir. Teşebbüs şikâyet edilen teşebbüsün devlet kontrolünde olması başta olmak üzere birden fazla nedenle ulusal otoritenin şikâyetçinin haklarını yeterince koruyacak bir konumda olmadığını ispat etmeye çalışmıştır¹³⁷. Genel Mahkeme'nin değerlendirmesine göre, itiraza konu kararda Komisyon bu delilleri incelememiş ve esas itibarıyla delillerin asılsız olduğunu iddia etmekle yetinmiştir. Komisyonun idari prosedür sırasında başvuran tarafından sunulan çeşitli delilleri spesifik ve kesin olarak incelemeyi tespit eden Genel Mahkeme, Komisyonun gerekçe belirtme yükümlülüğünü yerine getirmemesi nedeniyle ilgili kararın iptaline karar vermiştir.

Öte yandan Komisyonun gerekçe belirtme yükümlülüğü, teşebbüslerin her bir argümanına ayrı yanıt verilmesini zorunlu kılmamaktadır. Bu bağlamda Komisyon, rekabet kurallarının uygulanmasını sağlamak için aldığı kararların gerekçelerini belirtirken ilgili kişilerin dayandığı tüm iddialara yönelik gerekçe sunmakla yükümlü değildir; Komisyonun yalnızca aldığı karar bağlamında belirleyici öneme sahip gerçekleri ve hukuki hususları ortaya koyması

¹³⁵ Nitekim bu eksikliklerin tespiti, ispat standardı bakımından da doğrudan ilgili değerlendirmeler içermektedir.

¹³⁶ Case T-791/19, *Sped-Pro S.A. v. Commission*, 09.02.2022.

¹³⁷ Komisyonun AB çıkarının bulunmadığı gerekçesiyle bir şikâyeti reddetmeden önce, ulusal makamların şikâyetçinin haklarını yeterince koruyacak bir konumda olmasını sağlaması gerekmektedir.

yeterlidir¹³⁸. Nitekim AB rekabet hukuku uygulaması, birinci bölümde açıklanan AİHM'in gerekçeli karar hakkına yönelik içtihadı ile uyumludur.

ABAD yakın tarihli *Pometon* kararında ise kartel tarafı teşebbüse yönelik para cezasında %75 oranında indirim uygulayan Genel Mahkeme'nin söz konusu orana ulaşırken kullandığı yöntem ve dikkate aldığı faktörler hakkında yeterli gerekçeleri belirtmediğine hükmederek teşebbüse verilen para cezasını azaltacak daha yüksek bir indirim oranı uygulamıştır.

Rekabet ihlalinin tespiti için yürütülen soruşturmalarda Komisyon gerek maddi belge ve vakaları yorumlarken gerek hukuk kurallarını söz konusu incelemedeki bulgulara uyarlarken nedensellik ilişkisini ayrıntılarıyla ve açıkça ortaya koyan bir soruşturma raporunu teşebbüslere bildirmelidir. Ancak özellikle soruşturma taraflarının ihlal iddialarına yönelik çok fazla argüman sundukları düşünüldüğünde, Komisyonun soruşturma raporunda vardığı sonucun nedenlerini açıklaması gerekçeli karar hakkının sağlanması bakımından yeterli görülebilecektir. Bununla birlikte inceleme taleplerinin reddedildiği dosyalarda şikâyetçilerin taleplerinin sonuçlandırılması bakımından her bir talep özelinde, talebe verilen yanıtın arkasındaki nedenler açıklanarak tarafların bilgilendirilmesi, şikâyetçilerin red kararlarını yargıya taşımaları durumunda Komisyon lehine kararlar alınmasını kolaylaştıracaktır.

2.3.8. Susma Hakkı Bakımından AB Rekabet Hukuku Uygulaması

Kimsenin kendini suçlamaya zorlanamayacağı ilkesinin özünde bulunan susma hakkı, AB rekabet hukuku mevzuatında açıkça düzenlenmemiştir. Tam tersine rekabet hukuku mevzuatı Komisyonun bilgi taleplerine cevap verme, istenen belgeleri sağlama ve yerinde incelemelerde işbirliği yapma başta olmak üzere haklarında ihlal şüphesiyle soruşturma yürütülen teşebbüslere birçok yükümlülük öngörmektedir (Teleki 2021). Nitekim 1/2003 sayılı Tüzük m.20'nin ikinci fıkrasının (e) bendinde Komisyonun teşebbüs veya teşebbüsler birliğinin herhangi bir temsilcisinden veya personelinden, yerinde incelemenin konusu ve amacına ilişkin olgu veya belgelere ilişkin açıklama isteme ve cevapları kaydetme yetkisi olduğu hüküm altına alınmıştır.

¹³⁸ Case T-5/93, Tremblay v. Commission, 24.01.1995, para. 29.

Susma hakkına ilişkin uyuşmazlık ilk kez *Orkem*¹³⁹ davasında gündeme gelmiş olup Komisyon'un bilgi isteme talebini susma hakkını gerekçe göstererek yerine getirmeyen teşebbüs kendisinin rekabetin ihlal edildiğini kabule zorlandığını iddia etmiştir. Komisyonun teşebbüsleri kendisine bilgi ve belge sağlamaya zorlama yetkisinin teşebbüslerin savunma haklarını kısıtlayacak kadar geniş yorumlanmaması gerektiğini belirten ABAD, rekabetin ihlal edildiğine delil teşkil ediyor olsa dahi somut ve objektif bilgi ve belge taleplerini teşebbüslerin yanıtlaması gerektiğini değerlendirmiştir. Teşebbüsün itirazını kısmen kabul eden ABAD, bir teşebbüsün rekabet hukuku ihlalinin varlığının kabulünü içerebilecek yanıtlar vermeye zorlanmasının kabul edilemeyeceği sonucuna ulaşmıştır.

Orkem kararıyla ortaya konan söz konusu ilke, 1/2003 sayılı Tüzük'ün ön sözünün 23.maddesinde yer almıştır¹⁴⁰. Orkem kararında rekabet hukuku uygulamasında susma hakkının sadece yalnızca ikrarı içerebilecek yanıtlar vermeye zorlanamama kapsamıyla sınırlı olduğu yaklaşımı, AB mahkemelerince *Mannesmannröhren-Werke AG*¹⁴¹ kararında da tekrar edilmiştir. *Tokai Carbon*¹⁴² kararında ise kişinin kendini suçlayıcı nitelikteki delilleri yetkili makamlara sunmaya zorlanamaması anlamına gelen geniş anlamda susma hakkının teşebbüslere tanınmamasının, Komisyonun soruşturma yürütme yetkilerinin verimliliğini koruma ihtiyacından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Orkem kararında kişinin aleyhine delil sunmasına zorlanamama hakkının sadece gerçek kişiler açısından ceza yargılamalarında uygulanabileceği değerlendirilmiştir.

ABAD'ın ilgili kararından 4 yıl sonra AİHM tarafından verilen *Funke*¹⁴³ kararında mali polis tarafından kişiden servet beyanı için talep edilen belgelerin sağlanmaması nedeniyle ceza kesilmesi geniş anlamda susma hakkına aykırılık

¹³⁹ C-374/87, *Orkem v Commission*, 18.10.1989, para.35.

¹⁴⁰ İlgili maddede "*Komisyon kararına uyarken teşebbüsler ihlal yaptıklarını kabul etmeye zorlanamazlar ancak her halükarda maddi sorulara yanıt vermek ve bu bilgiler kendilerine ya da başka bir teşebbüse karşı bir ihlalin varlığı için delil teşkil etmek amacıyla kullanılsa dahi belge sunmakla yükümlüdürler.*" cümlesi yer almaktadır.

¹⁴¹ Case T-112/98, *Mannesmannröhren-Werke AG v. Commission*, 20.01.2001, para.67.

¹⁴² Cases T-236/01, T-239/01, T-244/01 to T-246/01, T-251/01 and T-252/01, *Tokai Carbon Co. Ltd and Others v Commission*, 29.04.2004, para. 403.

¹⁴³ Kararda belgelerin sunulmadığı gerekçesiyle ceza kesilmiş ancak belgeler kişiye cezai alanda yöneltilen bir suçlamada kullanılmamıştır. Bu nedenle uyuşmazlığın AİHS m.6 kapsamında değerlendirilmesi eleştirilmektedir (Gündüz 2009).

olarak değerlendirilmiştir. Kararda kişilere somut olaya ilişkin bilgilerle önceden var olan belgeleri sağlamaktan kaçınma imkânı tanındığından susma hakkı geniş anlamda gerçek kişilere tanınmıştır.

Ardından ABAD *Limburgse Vinyl Maatschappij ve diğerleri*¹⁴⁴ kararında *Funke* kararı sonrasında AİHM içtihadında susma hakkının yeni bir ayrıma gidilerek tanınmasını değerlendirmiştir. Nitekim ABAD hem söz konusu içtihadı hem Orkem kararına uygun olarak tarafı iradesine aykırı olarak aleyhine bilgi sunmaya zorlamanın söz konusu olduğu durumlarda, kendini suçlama yasağının tanınabileceğini bir kez daha belirtmiştir¹⁴⁵. ABAD *SGL Carbon*¹⁴⁶ kararında ise teşebbüsün sunmaya zorunlu olduğu bilgi ve belgelerin Komisyon tarafından kendilerine atfedilen anlamdan farklı bir anlama sahip olduğunu teşebbüsün savunma hakkı kapsamında iddia edebileceğini belirtmiştir.

Susma hakkının kişinin suçsuzluğunu ispat etmek zorunda bırakılmamasını sağlayan masumiyet karinesiyle ilişkisi de düşünüldüğünde yukarıdaki yaklaşımdan ABAD'ın masumiyet karinesinden doğan hakların gerçek kişilere olduğu gibi tüzel kişilere de uygulanmasını kabul etmediği anlaşılmaktadır. Geniş anlamda susma hakkını rekabet davaları açısından tanımayan ABAD, teşebbüslerin kendilerinin suçlanmasına neden olabilecek bilgileri, mevzuatta öngörülen cezai yaptırımlar uyarınca Komisyona sağlamak zorunda kalmasına izin vermektedir (Eucrim 2016). Bu kapsamda salt maddi gerçeğin yanıtlanması amacıyla teşebbüslere yöneltilen bilgi ve belge taleplerinin kendini suçlamama hakkı gerekçe gösterilerek Komisyona sunulmaması mümkün değildir (Michalek 2015).

Artan karmaşık yapısı nedeniyle tespiti gittikçe zorlaşan kartellerin ortaya çıkarılmasında rekabet otoritelerinin kapsamlı araştırma yetkilerine sahip olması önem taşıdığından geniş anlamda susma hakkının kabulünün rekabet kurallarının uygulanmasının imkânsıza yakın hale getireceği, halihazırdaki soruşturma yetkilerinin kullanımını etkisiz hale getireceği düşünülmektedir. Bu nedenle yukarıda Komisyonun içtihatlarıyla oluşan susma hakkının AB rekabet hukuku

¹⁴⁴ C-238/99 P, *Limburgse Vinyl Maatschappij ve Diğerleri v. Commission*, 15.10.2002, para.275.

¹⁴⁵ *Funke* kararından farklı olarak AİHM *Saunders* kararında suçlanan kişinin iradesinden bağımsız olarak var olan delillerin ceza tehdidiyle elde edilmesini kendini suçlama yasağı kapsamında değerlendirmemiştir (Başvuru No:19187/91, *Saunders v. Birleşik Krallık*, 29.10.1996).

¹⁴⁶ C-301/04 P - *Commission v SGL Carbon AG*, 29.06.2006, para.49.

bakımından kapsamı değerlendirildiğinde mevcut uygulamanın teşebbüslerin hakları ve otoritelerin yetkileri arasında bir denge oluşturduğu düşünülmektedir. Nitekim ABAD yakın tarihli *Consob* kararında geniş anlamda susma hakkının gerçek kişilere yönelik yürütülen idari soruşturmalarda uygulanmasını kabul etmiştir. ABAD ilgili kararda, geniş anlamda susma hakkını rekabet hukuku uygulamasında kabul etmemiş olmasının *Consob* dosyası özelinde bir çelişki yaratmadığına değinerek tüzel kişiler açısından susma hakkının kapsamını daha dar yorumladığının altını çizmiştir.

Açıklamalar ışığında teşebbüslerin Komisyonun yerinde inceleme sırasında ya da bilgi isteme yazılarıyla talep ettiği tüm bilgi ve belgeleri ibraz etmeleri ancak dar anlamda susma hakkının AB rekabet hukukunda tanınması nedeniyle, yanıtlanması ikrar niteliği taşımayacak sorularla muhatap olmaları gerekmektedir.

Bu bölümde AB rekabet hukuku bakımından yapılan inceleme, bir sonraki bölümde Türk rekabet hukuku uygulaması dikkate alınarak yapılacaktır.

BÖLÜM 3

TÜRK REKABET HUKUKU UYGULAMALARININ ADİL YARGILANMA HAKKI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Türk rekabet hukukundaki usul kurallarına adil yargılanma hakkının uygulanıp uygulanamayacağı rekabet ihlalleri durumunda öngörülen yaptırımların niteliği ve konuya ilişkin AİHM'in yaklaşımı bakımından değerlendirilecektir. Ardından adil yargılanma hakkının unsurlarının Türk rekabet hukukunda bulunan süreçler bakımından görünümü açıklanacaktır. Söz konusu usul kuralları ve uygulamanın adil yargılanma hakkıyla uyumu ilgili mevzuat ve mahkeme kararları ışığında incelenecektir.

3.1. TÜRK REKABET HUKUKUNDA REKABET İHLALLERİNE UYGULANAN YAPTIRIMLARIN NİTELİĞİ

AİHM'in rekabet hukuku kurallarının ihlali nedeniyle öngörülen yaptırımları Engel kriterleri kapsamında cezai olarak nitelendirdiği kararlara çalışmanın ikinci bölümünde yer verilmiştir.

AİHS m.19 uyarınca AİHS'e uyulmasının denetimi AİHM tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca AİHS m.32 kapsamında AİHS'i yorumlama ve uygulama konusunda yargı yetkisi AİHM'e aittir¹⁴⁷. Türkiye'nin de AİHS'in yorumlanmasıyla ortaya çıkan AİHM içtihadını, tarafı olduğu AİHS kurallarını yorumlarken dikkate alması gerekmektedir¹⁴⁸. Bu nedenle ikinci bölümde yer verilen AİHM içtihadıyla uyumlu olacak şekilde Türk rekabet hukuku bakımından

¹⁴⁷ Nitekim AİHM'in Engel kararında suç isnadı kavramını AİHS kapsamında değerlendirerek kavrama iç hukuktakinden özerk bir anlam yüklemesi AİHS'in özerk yorum yöntemine örnek gösterilmektedir (Benakay 2022).

¹⁴⁸ Çalışma kapsamında yer verilen AYM kararlarında da görüldüğü üzere AYM, önüne gelen uyumsuzlukları değerlendirirken Türkiye'nin taraf olduğu AİHS kararlarına değinmektedir.

uygulanan yaptırımların niteliği konusunda Engel kriterleri dikkate alınarak yapılan değerlendirmeye aşağıda yer verilmiştir¹⁴⁹.

Türk rekabet hukukunun ana mevzuatı olan RKHK çerçevesinde faaliyet gösteren Kurul'un m.16 ve m.17 uyarınca uyguladığı cezalar ulusal hukukta idari para cezası olarak nitelendirilmektedir. RKHK kapsamında yasaklanan davranışlar için yaptırım olarak idari para cezası öngörüldüğünden rekabet ihlalleri hukuki nitelik olarak kabahatler kapsamındadır (Yılmaz 2022). Çalışmanın diğer bölümlerinde de açıklandığı üzere, yaptırımların ulusal hukuktaki adlandırması yaptırımın cezai nitelik taşıyıp taşımadığının değerlendirilmesinde belirleyici bir ölçüt olarak kabul edilmemektedir.

Engel kriterleri kapsamında rekabet ihlalleri için öngörülen para cezalarının cezai nitelikte olup olmadığının incelenmesinde ikinci olarak ihlalin niteliği üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda öncelikle rekabet kurallarının toplumun geneline uygulanabildiği belirtilmelidir. Nitekim RKHK m.2'de rekabet kurallarının Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde mal ve hizmet piyasalarında faaliyet gösteren ya da bu piyasaları etkileyen her türlü teşebbüse uygulanacağı hüküm altına alınmıştır. İhlalin niteliği kapsamında değerlendirilen cezaların caydırıcılığının ise rekabet hukuku mevzuatında açıkça öngörüldüğü görülmektedir¹⁵⁰. Ayrıca mehaz AB uygulamasında olduğu gibi Türk rekabet hukukunda da pişmanlık ve tekrür hükümleri uygulanmaktadır.

Engel kriterlerinin sonucusu olan yaptırımın ağırlığı açısından ise Kurul'un soruşturmalar sonucunda yüksek para cezaları uyguladığı görülmektedir¹⁵¹.

¹⁴⁹ AİHM'in Türk rekabet hukukunda uygulanan yaptırımların niteliğine ilişkin doğrudan değerlendirmelerini içeren kararı bulunmamaktadır. AİHM, Türk hukukunda idari para cezalarının niteliğine ilişkin *Hüseyin Turan* kararında Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından uygulanan idari para cezasını Engel kriterleri kapsamında cezai olarak değerlendirmiş ve kararda rekabet ihlalleri karşılığında uygulanan para cezalarını cezai olarak nitelendirdiği Jussila kararına atıf yapmıştır (Başvuru No: 11529/02, Hüseyin Turan v. Türkiye, 04.03.2008.).

¹⁵⁰ RKHK m.16 gerekçesinde ve Para Cezalarına İlişkin Yönetmelik'in gerekçesinde caydırıcılık unsurundan bahsedilmiştir.

¹⁵¹ Kurul 2022 yılında 4.maddenin ihlal edildiği gerekçesiyle 1.379.322.246 TL para cezası uygulamıştır. Komisyon'un aynı yıl için yayımladığı kartel istatistikleri raporunda 2022 yılında teşebbüslere kartel kurdukları gerekçesiyle toplam 88.951.000 Avro (2023 yılı TCMB alış kuru uyarınca 2.897.134.070 TL) para cezası uyguladığı görülmektedir. (<https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/yillik-rapor-2022.pdf>) ve (<https://competition-policy.ec.europa.eu/document/download/>

Ayrıca RKHK m.16 uyarınca Kurul'a teşebbüslere gayrisafi gelirlerinin %10'una kadar para cezası uygulama yetkisi tanınmıştır.

İhlalin ulusal hukuktaki sınıflandırılmasının belirleyici olmaması ve yukarıda açıklanan diğer iki kriter açısından RKHK'de öngörülen idari para cezası yaptırımının cezai nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmaktadır¹⁵². Bu kapsamda Türk rekabet hukuku uygulamasında teşebbüslere RKHK'yi ihlal ettikleri gerekçesiyle uygulanan para cezaları AİHS m.6 kapsamında cezai olarak nitelendirilebilecektir.

Bununla birlikte konu hakkında AYM'nin kararları da değerlendirilmelidir. AYM idari para cezalarına ilişkin bireysel başvurularda adil yargılanma hakkının düzenlendiği Anayasa m.36 ile adil yargılanma hakkının unsurlarından masumiyet karinesinin de düzenlendiği m.38 yönünden inceleme yaparken suç isnadı kavramını otonom bir biçimde ve kabahatleri de kapsayacak şekilde değerlendirmektedir¹⁵³.

Nitekim rekabet ihlali nedeniyle uygulanan idari para cezasına lehe kanunun uygulanmasına ilişkin bireysel başvuruyu incelerken Anayasa m.38'deki suç ve ceza kavramını Anayasa m.36'da güvence altına alınan adil yargılanma hakkı bağlamındaki suç isnadı kavramından hareketle yorumladığını belirtmiştir. Kararda kabahatlerin cezai nitelikte olduğunu belirten AYM, başvuruya konu idari para cezası için Anayasa m.38 kapsamında değerlendirmede bulunmuştur¹⁵⁴.

Ayrıca AYM yakın tarihli kararında Kurulun rekabet ihlali nedeniyle idari para cezası uyguladığı bir dosyaya yönelik yapılan bireysel başvuruyu değerlendirmiştir. AYM, kararında:

“Somut olaydaki yargılama idari para cezasına ilişkindir. Anılan kararlarda yer verilen ilkeler bağlamında başvuruya konu cezai sürecin herkes için bağlayıcılığı olan genel bir etki yarattığı, kamu gücünü kullanan bir kamu

b19175c3-c693-410b-b669-27d4360d359c_en?filename=cartels_cases_statistics.pdf E.T:
22.02.2024.

¹⁵² Kurul'un esasa ilişkin yaptırımlarının idari cezalar bakımından yapılabilecek sınıflandırmada en üst derecede olan yaptırımlar arasında olduğu, 2008 değişikliği sonrasında ise usule ilişkin yüksek nispi para cezalarının uygulanmasının başladığı belirtilmektedir Özdemir (2023).

¹⁵³ Başvuru No: 2020/34781, Mustafa Karakuş Başvurusu, 17.01.2023, para.54.

¹⁵⁴ Başvuru No: 2016/8342, Onmed Tıbbi Ürünler Paz. VE Dış Tic. Ltd. Şti. Başvurusu, 17.06.2020, para.35-37.

otoritesi tarafından yürütüldüğü, bu sürecin cezalandırıcı ve caydırıcı bir amacı olduğu, ayrıca cezanın miktarı dikkate alındığında somut olaydaki yaptırımın adil yargılanma hakkı bağlamında, suç isnadı niteliğinde sayılması gerektiği kuşkusuzdur. Dolayısıyla Sözleşme ve Anayasa'nın ortak koruma alanında yer alan adil yargılanma hakkının suç isnadı boyutuyla somut olay yönünden uygulanabilir olduğuna karar vermek gerekir.” değerlendirmesinde bulunmuştur¹⁵⁵. Sonuç olarak, AİHM'in ve AYM'nin içtihadı doğrultusunda AB rekabet hukukunda rekabet ihlallerine uygulanan para cezalarının cezai niteliğinin, Türk rekabet hukuku bakımından da geçerli olduğu değerlendirilmektedir.

3.2. TÜRK REKABET HUKUKU UYGULAMALARININ ADİL YARGILANMA HAKKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK AİHM'İN YAKLAŞIMI

AİHM tarafından Kurulun soruşturmalarda izlediği usulün adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirildiği bir karar bulunmamaktadır. Bununla birlikte AİHM rekabet hukuku uygulamalarının AİHS m.6 kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği bakımından öncelikle yaptırımların cezai niteliğini tespit etmektedir. Dolayısıyla yukarıda Türk rekabet hukukunda ihlaller için öngörülen yaptırımın cezai nitelikte olduğu sonucuna ulaşıldığından AİHM'in yaklaşımı dikkate alındığında, Türk rekabet hukukundaki soruşturma usulünün de adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir¹⁵⁶.

3.3. ADİL YARGILANMA HAKKI UNSURLARININ TÜRK REKABET HUKUKU UYGULAMASINDA GÖRÜNÜMÜ

Kurul tarafından rekabet ihlalleri nedeniyle uygulanan idari para cezalarının cezai nitelik taşıması ve AİHM'in ve AYM'nin incelediği dosyalarda rekabet soruşturmalarına AİHS m.6'nın uygulanabileceğini içtihatlarla ortaya koyması nedeniyle Türk rekabet hukukunda soruşturmalarda uygulanan usul kurallarının,

¹⁵⁵ Başvuru No: 2019/40991, Ford Otomotiv Sanayi AŞ Başvurusu, 23.03.2023.

¹⁵⁶ Aşağıda her bir adil yargılanma hakkı unsuru özelinde daha detaylı bir değerlendirme yapılarak AB ve Türk rekabet hukuku uygulaması uygun düştüğü ölçüde karşılaştırılmaktadır. Bununla birlikte AİHS tarafı Türkiye'nin rekabet hukukundaki mehz mevzuatı AB olduğundan, Türkiye uygulamasında rekabet soruşturmalarında izlenen usulün, AİHS'i temel hak ve özgürlükler bakımından asgari güvence kabul eden AB rekabet soruşturmalarında takip edilen usulle büyük oranda benzerlik gösterdiği belirtilmelidir.

adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmaktadır¹⁵⁷.

Bu nedenle aşağıda yer alan bölümlerde adil yargılanma hakkının unsurları arasında yer alan bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, aleni ve duruşmalı yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, savunma hakkının etkin kullanılabilmesini garanti altına alan taraf hakları, silahların eşitliği ilkesi ve çelişmeli yargılama ilkesi, gerekçeli karar hakkı ve susma hakkı Türk rekabet hukuku uygulamaları bakımından değerlendirilecektir.

3.3.1. Yasayla Kurulmuş Bağımsız ve Tarafsız Bir Mahkemede Yargılanma Hakkı Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması

RKHK ikinci bölümünde Kurulun m.14 ve m.15 uyarınca rekabet ihlallerini tespit etmek için bilgi isteme ve yerinde inceleme; tespit ettiği ihlallere son vermek için ise m.9 uyarınca tedbir alma ve üçüncü bölümde yer alan m.16 ve m.17 uyarınca idari para cezası yaptırımlarını uygulama yetkileriyle donatıldığı görülmektedir. Bu nedenle öncelikle Türk rekabet hukuku kurallarının uygulayıcısı Kurumun idare hukukundaki yeri, ardından Kurulun faaliyetlerinin niteliği ile Kurulun organizasyon yapısı açıklanacaktır.

Bağımsız idari otoriteleri nitelendirmek için kullanılan bağımsızlık¹⁵⁸ ile düzenleme ve denetim yetkilerini kapsayan regülasyon işlevi¹⁵⁹ ölçütleri kapsamında Kurum, bağımsız idari otoritedir (Akıncı 1999). Kurumun RKHK

¹⁵⁷ Benzer bir görüş “.....rekabet soruşturmalarının (ve süreç sonunda uygulanan yaptırımların) cezaî bir nitelik taşıdığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Bu nedenle AİHS md. 6’da ifadesini bulan adil yargılanma hakkına ilişkin tüm hak ve teminatlar rekabet soruşturmalarında dikkate alınmalıdır.” denilerek ifade edilmiştir (Yağcı 2017). Söz konusu çıkarım AYM’nin kamu gücünü kullanan makamların her türlü iş ve işlemlerinde öncelikle Anayasa hükümlerini gözetmelerinin zorunlu olduğuna değindiği içtihadıyla da uyumludur (Başvuru No: 2017/17428, Hulusi Yılmaz Başvurusu, 01.12.2022, para.50).

¹⁵⁸ RKHK m.20/1 ve 3.fıkralarda Kurumun bağımsızlığı, m.24/2’de Kurulun bağımsızlığı düzenlenmiştir.

¹⁵⁹ RKHK m.1’de yer alan “gerekli düzenleme ve denetlemeleri yaparak rekabetin korunmasını sağlamak” ile Kurulun görev ve yetkilerinin sayıldığı m.27/1/f’de yer alan “kanunun uygulanması ile ilgili olarak tebliğler çıkarmak ve gerekli düzenlemeleri yapmak” hükümleri Kurumun regülasyon faaliyetini ortaya koymaktadır.

m.20'nin ikinci fıkrası uyarınca Ticaret Bakanlığı ile ilişkili olduğunun ifade edilmesi ve RKHK m.55 uyarınca Kurulun aldığı idari yaptırım kararlarına karşı idare mahkemelerinde dava açılması ise Kurulun faaliyetlerinin idari nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır.

Öğretide rekabet otoritelerinin ihlale ilişkin yaptırım kararlarına ilişkin süreçte adil yargılanma hakkına uygun hareket etmeleri gerektiği belirtilirken otoritelerin yürüttükleri soruşturmaların maddi anlamda yargılama faaliyeti olduğu ifade edilmektedir (Ulusoy 2013). Ancak rekabet otoritelerinin uyguladığı usul ile mahkemelerin izlediği usulün benzemesinin alınan kararların idari olma niteliğini değiştirmedeği vurgulanmaktadır¹⁶⁰ (Ulusoy 1999).

Kurumun idari faaliyetlerinin türü açısından ise özel idari kolluk içerisinde ekonomik kolluk faaliyeti, kamu hizmeti ve regülasyon faaliyeti nitelendirmesinde bulunan farklı görüşler bulunmaktadır (Özdemir 2023). Söz konusu nitelendirme, çalışma kapsamında Kurulun soruşturmalarda izlediği usulü AİHS ve Anayasa kapsamında adil yargılanma hakkına uygun yürütme yükümlülüğünden muaf kılmamaktadır. Bu nedenle son olarak Kurulun organizasyon yapısı incelenmelidir.

RKHK m.22 ve devamında yer verilen Kurulun yapısının da Komisyonun yapısına benzer bir şekilde AİHS m.6 gerekleriyle bağdaşmadığı ve her iki örnekte de yürütme yapısı içerisinde konumlanan idari otoritelerin rekabet hukuku uygulayıcısı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte rekabet ihlali kararlarının yargısal denetimi, rekabet otoritelerinin hem savcı hem de hâkim gibi davranması nedeniyle ihlal edildiği düşünülen adil yargılanma hakkını dengeleyecek mekanizma olarak görülmektedir¹⁶¹. Böylece söz konusu kararların bütün

¹⁶⁰ Kurulun faaliyetlerinin değil soruşturmalarda izlenen usulün yargı benzeri faaliyet olarak nitelendirilebileceği belirtilmektedir (Özdemir 2023).

¹⁶¹ AİHM, Menarini kararında başvuran teşebbüsün AİHS m.6 kapsamında yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanmaması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasını incelemiştir. İtalyan Rekabet Otoritesi tarafından alınan rekabet ihlali kararına itirazın önce ilk derece mahkemesi, ardından İtalya Danıştayını nezdinde incelenmesini AİHS m.6 kapsamında bağımsızlık ve tarafsızlık standartlarını taşıyan mahkeme tarafından yargılanma kuralına uygun bulmuştur. Ayrıca karar konusunda İtalyan Danıştay; idari makamların karar alırken takdir yetkisine sahip olduğu durumlarda, idare mahkemesinin kendisini bağımsız bir idari makamın yerine koyma yetkisi olmadığını ancak yetkisinin hukuka uygunluğu doğrulamakla da sınırlı olmadığını, idarenin bu yetkiyi uygun şekilde kullanıp kullanmadığını

yönleriyle yargı denetimine tabi olmasının AİHS m.6 kapsamında yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı şartını yerine getirdiği söylenebilecektir (İnce ve Ünübol 2015).

Türk rekabet hukukunda da RKHK m.55 uyarınca Kurul kararları idari yargı incelemesine tabiidir. Alınan kararların Anayasa m.125/4'te yer alan hüküm uyarınca hukuka uygunluk denetimi ile sınırlı olduğu, İYUK m.2 uyarınca kararları inceleyen mahkemelerin yerindelik denetimi yasağıyla kısıtlandıkları görülmektedir.

Diğer yandan ise idare mahkemelerinin sebep ve konu unsuru açısından yapacağı değerlendirmelerde maddi vakıaları inceleyebilmesi ve açık hata halleriyle sınırlı olsa da takdir yetkisi denetimi yapabilmesi mümkündür. Ayrıca İYUK m.20'nin birinci fıkrası uyarınca idare mahkemelerinin re'sen inceleme yapabilmeleri sayesinde maddi vakıaların doğruluğunu da inceleyebilmeleri karşısında Türk idare mahkemelerinin rekabet ihlallerini inceleme bakımından AİHS m.6'da tanımlanan mahkeme şartları bakımından tam yetkili oldukları sonucuna ulaşılmaktadır (Gündüz 2009).

3.3.2. Makul Sürede Yargılanma Hakkı Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması

Kurulun rekabet ihlali şüphesiyle doğrudan soruşturma açması durumunda RKHK m.43 uyarınca bir defaya mahsus 6 aylık ek süre de dahil edildiğinde, soruşturma raporörler tarafından 12 ayda tamamlanmaktadır. Soruşturma öncesinde önaraştırma yürütülmesi durumunda ilgili süreç için öngörülen 30 gün ile RKHK m.45 uyarınca yazılı savunma, ek görüş ve nihai yazılı savunma dönemi için ortalama 150 gün de Kurulun rekabet ihlali incelemesi yaptığı soruşturma süresine eklenmelidir. Ayrıca sözlü savunma toplantılarının düzenlenmesi bakımından RKHK m.46 uyarınca öngörülen 30-60 günlük süreler ile m.48 uyarınca kararın verilmesi için belirlenmiş sürelerle birlikte teşebbüsler hakkında rekabeti ihlal ettikleri iddiasıyla inceleme başlatılması ile Kurul kararıyla

denetleyebildiğini belirtmiştir. Kararda İtalyan idare hukukunda mahkemelerin orantılı olup olmaması bakımından teknik bulguları da kapsayacak şekilde idari otorite kararlarının incelemelerini yaptıkları açıklanmıştır. Ayrıca kararda cezanın uygunluğunu analiz eden mahkemelerin ceza tutarını değiştirebildikleri belirtilmiştir.

incelemelerin sonuçlandırılması arasında toplam yaklaşık 1,5-2 yıllık bir süre bulunmaktadır.

AYM'nin rekabet ihlaline yönelik soruşturma ile ilgili makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasını incelediği yakın tarihli kararda¹⁶², ön araştırma sürecinden idari yargı kararının kesinleştiği sürece kadar geçen 9 yıl 10 ay 26 günlük sürenin makul olmadığı değerlendirilmiştir. Başvuran teşebbüsün talebi olmaması nedeniyle tazminata hükmedilmeyen¹⁶³ karar incelendiğinde Kurul soruşturması ile idari yargıda davanın görülmesi açısından ayrı bir değerlendirme yapılmadığı görülmektedir¹⁶⁴.

Kurulun soruşturma süreci açısından geçen süre ile idari yargılamada geçen süre arasında bir ayırım yapıldığında makul sürede yargılanma hakkının ihlalinin idari yargıda geçen süreden kaynaklandığı söylenebilecektir. Komisyonun yürüttüğü soruşturmaları yaklaşık 4 yılda tamamladığı düşünüldüğünde, Kurulun ortalama 1,5 yılda rekabet soruşturmalarını sonuçlandırması Kurul faaliyetinin ilgili adil yargılanma hakkı unsuruyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte rekabet ihlallerine yönelik kararların denetiminin Ankara İdare Mahkemesi, Bölge İdare Mahkemeleri ve Danıştay nezdinde sırayla incelendiği düşünüldüğünde rekabet hukuku yargılamalarının idari yargıda genel yetkili mahkemelerce yapıldığı anlaşılmaktadır. Rekabet hukuku alanında ihtisas mahkemelerinin bulunmaması nedeniyle Kurul kararlarının yargısal denetiminin

¹⁶² Başvuru No: 2019/40991, Ford Otomotiv Sanayi AŞ Başvurusu, 23.03.2023.

¹⁶³ AB rekabet hukuku uygulamasında olduğu gibi, Türk rekabet hukuku uygulaması açısından da makul sürede yargılanma hakkının ihlalleri durumunda ihlal kararları iptal edilmemektedir. Bu durumda hakkı ihlal edilenlere tazminat ödenmesi yöntemi benimsenmiştir. Ayrıca AYM öncesi başvuru yolu olarak 6384 sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanunda, Adalet Bakanlığı nezdindeki Tazminat Komisyonuna yapılacak başvurunun şartları ve usulü düzenlenmiştir.

¹⁶⁴ Kurulun incelemesi 24.06.2009 tarihinde önaraştırma yapılmasına karar verilmesi, 09.09.2009 tarihinde soruşturma açılması kararı, 08.09.2010 tarihinde raportörlerin soruşturma raporunu tamamlaması, 18.04.2011 tarihinde Kurulun rekabet ihlali kararını vermesi olmak üzere toplam 1 yıl 9 ay 25 gün sürmüştür. İdari yargı açısından ise 30.09.2011 tarihinde Danıştay 13.Daire nezdinde dava açılması, Danıştay tarafından 06.04.1017 tarihinde teşebbüsün davasının reddedilmesi üzerine İDDK nezdinde temyize başvurulması, İDDK tarafından 20.05.2019 tarihinde Danıştay 13. Dairesi kararının onanarak nihai kararın 05.11.2019 tarihinde teşebbüse tebliğ edilmesi olmak üzere 8 yıl 1 ay 1 gün sürmüştür.

uzun sürmesi, teşebbüsler bakımından makul sürede yargılanma hakkının ihlaline yol açmaktadır. Nitekim rekabet ihtisas mahkemelerinin kurulmasının önerildiği çalışmalarda da usul ekonomisi açısından uzun yargılama süreçlerinin önüne geçilebileceği fikri belirtilmektedir (Başbuğ 2015).

Yukarıda yer verilen açıklamalar doğrultusunda, rekabet hukukunda makul süre sorununun Kurulun idari yaptırımlara karar verdiği aşamadan değil rekabet ihlalinin yargısal denetimi aşamasından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

3.3.3. Yargılamanın Aleni ve Duruşmalı Olması Hakkı Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması

AİHM m.6'da öngörülen aleni ve duruşmalı yargılama hakkının Türk rekabet hukukundaki karşılığı, duruşmaya benzer niteliklere sahip sözlü savunma toplantılarıdır. Duruşma benzeri nitelik taşıyan sözlü savunma toplantılarında RKHK'yi ihlal ettiği iddia edilen teşebbüsler ve temsilcilerinin konuşmaları, hal ve hareketleri, mimikleri, suçlamalara karşı yanıt verme tarz ve üsluplarının karar veren Kurul üyeleri üzerinde vicdani bir kanaat oluşturduğu ifade edilmektedir¹⁶⁵ (Ulusoy 2013).

Sözlü savunma toplantıları mevzuatta RKHK m.46-47, RKÇY m.63-64 ve 2010/2 sayılı Tebliğ hükümlerinde düzenlenmiştir. RKHK m.46'nın birinci fıkrasında sözlü savunma toplantılarının Kurulun re'sen karar vermesi üzerine ya da tarafların talebi üzerine düzenlenebileceği hüküm altına alınmıştır. Tarafların talep etmesi durumunda Kurul'un sözlü savunma toplantısı organize etmek zorunda olduğu, böylece ilgililerin tüm Kurul üyeleri ve raportörler önünde sözlü olarak kendilerini savunabildikleri ifade edilmektedir (Ulusoy 2013). İdari yargı kararlarında da Kurulun teşebbüslerin talepleri olmasına rağmen sözlü savunma toplantısı yapmadan karar vermesi halinde Kurul kararlarının iptal edildiği görülmektedir¹⁶⁶.

¹⁶⁵ Ulusoy ilgili etki nedeniyle, Kurul kararının iptali halinde yeniden ceza kararı alınmasının gerektiği durumlarda Kurul üyelerinde bir değişiklik olmuşsa sözlü savunma toplantısının yenilenmesini adil yargılanma hakkı açısından daha uygun olarak değerlendirmektedir.

¹⁶⁶ Ankara 10.İdare Mahkemesinin 22.01.2015 tarih, 2014/1029 E. ve 2015/36 K. sayılı kararı. Ayrıca sözlü savunma toplantısı bildirimini, toplantıyı talep eden teşebbüs vekiline yapılmaması nedeniyle Kurul kararının iptal edildiği karara ilişkin bkz. İDDK'nin 13.10.2014 tarih, 2012/223 E. ve 2014/2903 K. sayılı kararı.

RKHK m.46'nın ikinci fıkrasında toplantı davetiyelerinin taraflara gönderileceğine ilişkin hükümden, sözlü savunma toplantılarına haklarında soruşturma yürütülen teşebbüslerin katılabileceği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ilgili maddeye göre kendilerine davetiye çıkarılmayan şikâyetçiler, 2010/2 sayılı Tebliğ m.6 uyarınca Kurul tarafından belirlenen sürede yazılı talepte bulunmaları halinde toplantıya katılabilmektedir. Aynı maddede üçüncü kişilerin Kurulun belirlediği sürede menfaat ilişkilerini ortaya koyan bilgi ve belgelerle toplantıya katılma talebiyle Kurula başvurabilecekleri ve konu hakkında Kurulun karar vereceği ifade edilmektedir.

RKHK m.47'nin birinci fıkrasında sözlü savunma toplantılarının açık olarak yapılacağı belirtilmiştir. Her ne kadar RKHK m.47'nin beşinci fıkrası ve 2010/2 sayılı Tebliğ m.6 uyarınca toplantılara katılabilecek kişilerin sınırlı olduğu görülmekte ise de 2010/2 sayılı Tebliğ m.8'de dinleyicilerin toplantıya katılımı düzenlenerek sözlü savunma toplantıları kapsamının aleni olduğu hüküm altına alınmıştır¹⁶⁷. Yakın tarihli uygulamada sözlü savunma toplantılarına uzaktan erişimle katılımın da mümkün kılındığı dikkate alındığında, toplantıların aleni nitelik taşıdığı açıktır.

Sözlü savunma toplantılarının aleniyeti konusunda RKHK m.47'de genel ahlak ve ticari sırların korunması açısından iki istisna öngörülmüştür. Nitekim hâlihazırdaki uygulamada da teşebbüslerin genellikle sözlü savunma için kendilerine ayrılan sürede sunumlarının ticari sır içeren kısımlarını gizli oturumda Kurul üyelerine aktarma talebinde buldukları, Kurulun savunmanın tamamının gizli oturumda tamamlanması taleplerinden ziyade sunumların ticari sır içeren bölümlerine ilişkin kısmi gizlilik taleplerini kabul ettiği görülmektedir.

AB uygulamasının aksine rekabetin ihlal edilip edilmediği kararını verecek Kurul üyelerinin huzurunda ve aleni gerçekleşmesi bakımından Türk rekabet hukukundaki sözlü savunma toplantıları prosedürünün, aleni ve duruşmalı yargılanma hakkıyla daha uyumlu olduğu görülmektedir¹⁶⁸.

¹⁶⁷ 2010/2 sayılı Tebliğ m.8'de "*Sözlü savunma toplantısına dinleyici olarak katılmak isteyenlerin bu talepleri, toplantı saatinden makul bir süre önce toplantı mahallinde hazır bulunmaları koşuluyla, toplantı salonunun fiziki imkânları ölçüsünde ve salona geliş sırasına göre karşılanır.*" hükmü yer almaktadır.

¹⁶⁸ Kurulun sözlü savunma toplantısı uygulamasının Türkiye'de regülatif cezalar açısından ilk örnek olması nedeniyle çok önemli bir gelişme olduğu belirtilmektedir (Ulusoy 2013).

Bununla birlikte sözlü savunma toplantılarının, hakkında soruşturma yürütülen teşebbüslerin yazılı savunmalarını yeniden Kurul önünde özetlemeleri şeklinde gerçekleşmesi, şikâyetçiler tarafından savunma yapan temsilcilere müdahale edilmesi gibi sözlü savunma toplantılarının uygulanmasına yönelik endişelerin dile getirildiği görülmektedir (Çokgezen, Ilıcak ve Toksoy 2016).

3.3.4. Masumiyet Karanesi Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması

Haklarında RKHK'yi ihlal ettikleri şüphesiyle soruşturma yürütülen teşebbüslerin savunmalarında adil yargılanma hakkının bir unsuru olan masumiyet karanesi ilkesine sıklıkla yer verdikleri görülmektedir¹⁶⁹.

Nitekim Kurulun 08.04.2021 tarih ve 21-20/247-104 sayılı *Kaynak Sektör Soruşturması* kararında da teşebbüslerin benzer savunmalarda buldukları görülmektedir. Kurul tarafından söz konusu iddialar doğrudan değerlendirilmemekle birlikte masumiyet karanesi ile ilişkili ispat standardı ve delillerin kapsamı konusunda açıklamalara yer verilmiştir. Kararda teşebbüsler arasında iletişime karine teşkil eder düzende bir pazar davranışı, dolayısıyla bir fiyat birlikteliğinin tespit edilemediği belirtilmiştir¹⁷⁰. Bu nedenle Kurul tarafından uyumlu eylem karanesi işletilmemiş, ihlalin ispatına elverişli delil bulunamaması nedeniyle teşebbüsler hakkında para cezası uygulanmamıştır.

Kurulun 04.05.2021 tarih ve 21-25/320-148 sayılı *Efetur/Metro* kararında ise RKHK'nin 4.maddesinin ihlali şüphesini doğuran yalnızca bir yazışmanın bulunduğu, sözü edilen şüpheyi destekleyebilecek, yani tarafların yazışma

¹⁶⁹ Kurulun 12.01.2023 tarih ve 23-03/39-16 sayılı kararında da teşebbüs tarafından masumiyet karanesinin ihlal edildiği iddia edilmiş ancak soruşturma sonucunda iddia konusu davranışların RKHK kapsamında olmadığına hükmedildiğinden bu iddia değerlendirilmemiştir. Kurulun 28.11.2017 tarih ve 17-39/676-276 sayılı kararında dile getirilen benzer iddialarla ilgili bir davranışın anlaşma ya da uyumlu eylem olarak tanımlanmasının RKHK m.4'e aykırılık bakımından bir anlam ifade etmediği, Kurul'un yürüttüğü soruşturmalarda resen araştırma ve serbest delil ilkelerinin geçerli olduğu, ihlal tespiti açısından RKHK kapsamında ulaşılabilecek gereken minimum bir delil adedi bulunmadığı ifade edilmiştir.

¹⁷⁰ Kurulun 25.12.2008 tarih ve 08-75/1198-463 sayılı kararında tek delilin kartel anlaşmasını ihtimal derecesinde gösterebilir nitelikte olduğu ve başka bilgi ve belgelere ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Ayrıca Kurulun 23.12.2010 tarih ve 10-80/1687-640 sayılı kararında ise teşebbüsler hakkında bir anlaşmanın tarafı olduklarını makul bir kesinlikle ortaya koyan destekleyici belgelerin olmaması nedeniyle ihlal sonucuna ulaşılmamıştır.

içeriklerinde değinilen hususlar konusunda irade birliği içinde olduklarını ortaya koyabilecek nitelikte ek bir iletişim delilinin veya başka bir ekonomik kanıtın bulunmaması nedeniyle, mevcut verilerin ihlal sonucuna ulaşmak için yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kurulun 28.10.2021 tarih ve 21-53/747-360 sayılı *Zincir Marketler* kararında, hakkında üç belgeye erişilen P&G'ye teşebbüsle ilgili elde edilen delillerin RKHK'nin 4.maddesini ihlal ettiğini ispatlamakta yetersiz olması nedeniyle idari para cezası uygulanmamıştır. Anılan üç karar bakımından, Kurulun birbirini destekleyen deliller bütününe olmadığı soruşturmalarda teşebbüslere idari para cezası uygulanmadığı anlaşılmaktadır.

Kurulun 09.01.2020 tarih ve 20-03/28-12 sayılı kararına konu dosyada ise LPG ve akaryakıt ürünlerinin satış fiyatını tespit ettikleri iddiasıyla haklarında soruşturma yürütülen teşebbüslerden biri, sadece rakiplerin bulunduğu Whatsapp grubunda yer aldığını ancak grupta somut bir yazışması olmadığını iddia etmiştir. Teşebbüs bu nedenle isnat edilen davranışlar bakımından somut deliller bulunmadan hakkında ihlal suçlamasında bulunulduğunu savunmuştur. Kurul, teşebbüsün sorumluluktan kurtulmasının ancak durumu idari otoritelere bildirmesi veya konuşmalarda/toplantılarda dile getirilen rekabeti sınırlayıcı hususlara muhalif kaldığını rakiplerine derhal ve açıkça bildirmesi halinde mümkün olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Kurul söz konusu durumu ispat yükünün teşebbüse ait olduğunu hatırlatarak bunu kanıtlayamayan teşebbüsü rekabete aykırı anlaşmanın tarafı saymış, teşebbüs hakkında idari para cezası uygulamıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde açıklandığı üzere masumiyet karinesi uyarınca ihlalin ortaya konulmadığı durumlarda ihlal olmadığı yönünde karar verilmesi, rekabet hukukunda uygulanan karineler kapsamında ortaya konulan bulguların aksini ise teşebbüslerin ispatlaması gerektiği yönündeki masumiyet karinesi ile ilişkili kuralların Kurul içtihadında benimsendiği görülmektedir.

Konu hakkında Kurulun yaklaşımının idare mahkemeleri ile Danıştay yorumu arasındaki uyumu da ispat standardı ışığında incelenmelidir. Kurulun 17.10.2018 tarih ve 18-39/631-306 sayılı *Türsab* kararında teşebbüsün tur şirketlerinin yaptırmakla yükümlü oldukları yolcu sigortasını kendisine ait şirket aracılığıyla yaptırılmasına yönelik teşvikin rekabeti engelleyici olduğu değerlendirilmiş, teşebbüse idari para cezası uygulanmıştır. Ankara 17. İdare

Mahkemesi ise bu yaklaşımı benimsemeyerek ihlal tespiti için somut ve açık bir zorlama unsurunun kanıtlanması gerektiğini vurgulamış; pazar yapısında duyurudan kaynaklanan belirgin bir değişikliğin gözlemlenmediğini gerekçe göstererek ihlalin "açık ve somut" biçimde ispat edilmediğini belirtmiştir. Bölge İdare Mahkemesi ve Danıştay¹⁷¹ da bu değerlendirmeyi onamış; böylece her iki yargı merciinin ispat standardı, Kurul'un benimsediği olasılık temelli standarttan belirgin biçimde ayrılmıştır.

Kurulun 12.03.2020 tarih ve 20-14/192-98 sayılı *Opet* kararında beş ilde 425 bayinin tavsiye fiyata %74-%94 oranında uyum sağlanması başlı başına yeterli delil sayılmış, bu uyumun hayatın olağan akışıyla bağdaşmadığı ve rakip bayilerin fiyat seviyeleriyle kıyaslandığında açıklanamaz olduğu gerekçesiyle yeniden satış fiyatının tespiti ihlaline hükmedilmiştir. Ankara 7. İdare Mahkemesi ise bu yaklaşımı doğrudan reddederek ihlal tespitinin "her türlü tereddütten uzak, kesin ve tartışmasız" somut delillere dayanması gerektiğini, şüphe üzerinden kanaate varılmasının hukuken yetersiz kalacağını vurgulamış; dosyada Opet'in bayilerine fiyat talimatı verdiğine ya da müdahalede bulunduğu dair herhangi bir belge bulunmadığını, tavsiye fiyata uyumun ise bayilerin rasyonel tercihlerinden kaynaklanabileceğini saptayarak işlemi iptal etmiştir. Bölge İdare Mahkemesi bu kararı oybirliğiyle onamıştır¹⁷². Karardan Kurulun olasılık ve ekonomik mantık temelli ispat anlayışı karşısında mahkemelerin rekabet ihlallerini idari yaptırım hukuku çerçevesinde cezai standarda yakın bir eşikle denetlediği anlaşılmaktadır.

Kurulun 18.04.2019 tarih ve 19-16/229-101 sayılı *Lines* kararında dolaylı iletişim delilleri ve bütüncül delil değerlendirmesi ilkesi öne çıkarılarak, diğer teşebbüsler arasındaki yazışmalarda Lines'e atıfta bulunulması ve akabinde Lines'in benzer tarihlerde fiyat artışlarına gitmesi, Linesin karteletaraf olmasının ispatı için yeterli sayılmıştır. Bu yaklaşım uyarınca soruşturma kararında her teşebbüse özgü doğrudan iletişim delili aranmamış, delillerin bütününden çıkan mantıksal çıkarım esas alınmıştır. Ankara 16. İdare Mahkemesi ise ihlalin Lines bakımından "sağlam, açık ve ikna edici delillerle" ispat edilmesi gerektiğini vurgulayarak Kurul'un tespitlerini tek tek sorgulamıştır. Özellikle kilit iddia olan

¹⁷¹ Danıştay 13.Dairesinin 06.07.2021 tarih, 2020/3741 E. ve 2021/2653 K. sayılı kararı.

¹⁷² Ankara Bölge İdare Mahkemesi 8.İdari Dava Dairesinin 20.04.2022 tarih, 2021/1427 E. ve 2022/535 K. sayılı kararı.

12.03.2012 tarihli eş zamanlı fiyat artışının tablolardan net biçimde okunmadığını, Lines'in verilerini ay bazında sunmuş olması nedeniyle Kurul'un fiyat değişiklik tarihini tahminen ayın 15'i kabul ettiğini, buna karşın bir teşebbüs için ayın 12'sinin, diğer bir teşebbüs için ise yine ayın 15'inin esas alındığını ve bu metodolojik tutarsızlık nedeniyle üç teşebbüsün aynı tarihte birlikte fiyat artışına gittiği iddiasının kanıtlanmadığını saptamıştır¹⁷³. Kararda zamansal uyumun fiilen gerçekleşip gerçekleşmediği aydınlatılmadan ve Lines'e özgü ekonomik delillerle iletişim delilleri desteklenmeden kartel tespiti yapılamayacağına hükmedilmiştir. Bölge İdare Mahkemesi de ilk derece mahkemesinin kararını onamıştır¹⁷⁴. Yukarıda yer verilen kararlarla uyumlu olarak Lines kararında da Kurulun değerlendirmesinin aksine mahkemelerin rekabet ihlallerinin tespiti bakımından daha yüksek ispat standardı aradığı görülmektedir.

Ankara 6. İdare Mahkemesi¹⁷⁵, Danıştay'ın rekabet hukuku uyuşmazlıklarında “her türlü şüpheden uzak, açık ve kesin delillerle ispat” seviyesinde bir ispat standardı aradığını belirterek Kurul'un *Sahibinden* hakkında aşırı fiyatlamaya yoluyla hâkim durumunu kötüye kullandığı gerekçesiyle idari para cezası uyguladığı kararı iptal etmiştir. Mahkeme Kurulun soruşturmayı yürütürken uygulaması gereken yöntemlerle ilgili değerlendirmelerde bulunmuş, pazar oyuncularının kısa, orta ve uzun vadede durumu konusunda eksik inceleme yapıldığını değerlendirmiştir. Ayrıca mahkeme aşırı fiyatlamaya müdahalenin olumlu sonuçları olacağına kesin verilerle ortaya konulması halinde Kurulun ihlal yönünde karar verebileceğini vurgulamıştır. İlgili karar, Kurulun ihlal türü özelinde kesin delilleri ortaya koyarak teşebbüse ceza uygulanmasını belirterek Kurulun uygulayacağı ispat standardının “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi uyarınca olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Danıştay yakın tarihli *Henkel*¹⁷⁶ kararında, hakkında soruşturma yürütülen teşebbüs ile ilgili elde edilen delillerin dolaylı olarak yeniden satış fiyatının

¹⁷³ Ankara 16.İdare Mahkemesinin 15.04.2021 tarih, 2020/431 E. ve 2021/823 K. sayılı kararı.

¹⁷⁴ Ankara Bölge İdare Mahkemesi 8.İdari Dava Dairesinin 29.04.2022 tarih, 2021/1527 E. ve 2022/555 K. sayılı kararı.

¹⁷⁵ Ankara 6.İdare Mahkemesinin 18.12.2019 tarih, 2019/946 E. ve 2019/2625 K. sayılı kararı.

¹⁷⁶ Danıştay 13.Dairesinin 06.07.2021 tarih, 2021/969 E. ve 2021/2654 K. sayılı kararı.

belirlenmesini teşkil edip etmediğini incelemiştir¹⁷⁷. İlgili kararda Danıştay, yazışmalar sonrası fiyat artışlarının ihlal kararına gerekçe gösterilmesi bakımından verilen münferit örneğin gerçekte yaygın bir biçimde gerçekleşip gerçekleşmediği yönünde değerlendirme yapılmadığına değinmiştir. Ankara Bölge İdare Mahkemesi'nin ilgili kararının bozulmasına karar veren Danıştay, ihlalin açık ve somut veri ve değerlendirmeler çerçevesinde ispat edilemediğini vurgulamıştır.

Konuya ilişkin daha sonraki tarihli EKC Lojistik kararında ise Ankara 9.İdare Mahkemesi, teşebbüsün masumiyet karinesinin ihlal edildiği iddiasını AİHM içtihadına atıf yaparak değerlendirmiş ve kararda teşebbüsün iddiasını reddetmiştir¹⁷⁸. Mahkeme, atıf yaptığı kararda¹⁷⁹ “*makul şüphenin ötesinde kesin ve net delillerle ispat standardının ceza yargılamasında sanığa tanınan asgari bir güvence olduğu, idari suç ithamlarında ya da hukuk yargılamalarında anılan standardın kabul edilmemesinin surf bu sebeple masumiyet karinesine aykırı olmayacağı*” değerlendirmesinin bulunduğunu belirtmiştir.

Yukarıda yer verilen *Sahibinden* ve *Henkel* kararlarıyla *EKC Lojistik* kararının Kurulun rekabet soruşturmalarını yürütürken benimseyeceği ispat standardının ne olması gerektiği konusunda çelişki yaratabileceği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, ilk derece mahkemesinin kararında yer bulan emsal AİHM kararının EKC Lojistik kararında yer verilen yukarıdaki değerlendirmeyi içermediği anlaşılmaktadır¹⁸⁰. AİHM'in idari para cezası uygulayan yetkililerin

¹⁷⁷ Soruşturma heyeti, dosyayla ilgili elde edilen yazışmalara dayanarak bir ihlal tespiti yapılamayacağı sonucuna ulaşmış, Kurul bu değerlendirmenin aksine teşebbüsün rekabeti ihlal ettiğine karar vermiştir. Kararın iptali için başvuru idare mahkemesi ve bölge idare mahkemesi davayı reddetmiştir.

¹⁷⁸ Ankara 9.İdare Mahkemesinin 20.04.2022 tarih, 2021/2558 E. ve 2022/918 K. sayılı kararı.

¹⁷⁹ Başvuru No: 5556/10, S.A. Capital O.Y. v. Finlandiya, 14/05/2019.

¹⁸⁰ Atıf verilen AİHM kararında herhangi bir ispat standardı değerlendirmesi yapılmamış olup teşebbüsün masumiyet karinesinin ihlaline yönelik iddiaları ispat yükünün yetkililer yerine teşebbüse yüklenildiği, teşebbüs aleyhinde keyfi ispat standardı uygulandığı ve cezaya karar veren yetkililerin önyargılı davrandığı yönünde herhangi bir tespitte bulunulmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir (para. 109). Tam aksine AİHM, kararın 73.paragrafında ulusal mahkemelerin verdiği kararlar keyfi veya açıkça mantıksız görünmedikçe kendisinin müdahalede bulunmayacağını ve AİHS m.6'nın delillerin kabul edilebilirliği konusunda bir kural getirmedeğini vurgulayarak ispat standardı değerlendirmesinde bulunmadığına dolaylı olarak değinmiştir.

uyguladıkları ispat standartlarının keyfi olmadığını tespit eden emsal kararların, AİHM'in rekabet ihlallerine ilişkin daha düşük ispat standartlarını kabul ettiği şeklinde yorumlanmamasının gerektiği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Kurul'un özellikle RKHK m.4'ün yasakladığı anlaşmaların tespitinde "şüpheden sanık yararlanır" ilkesi uyarınca oluşturduğu içtihadı uygun olarak soruşturmaların yürütülmesinin aynı zamanda Danıştay 13.Dairesinin aldığı yakın tarihli kararlar ve adil yargılanma hakkının 6.maddesinin ikinci fıkrasındaki masumiyet karinesi ilkesiyle uyumlu olacağı değerlendirilmektedir.

3.3.5. AİHS m.6 Üçüncü Fıkra Kapsamındaki Taraf Hakları Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması

AİHS m.6'nın üçüncü fıkrasında savunma yapmadan önce hakkındaki iddialardan haberdar olma hakkıyla uyumlu olacak şekilde RKHK m.44'ün ikinci fıkrasında düzenleme yer almaktadır¹⁸¹. Söz konusu fıkra da yer alan hükmün karşılığı rekabet hukuku uygulamasında dosyaya giriş hakkı olup konu hakkında 2010/3 sayılı Tebliğde düzenlemeler yer almaktadır. RKHK m.44'ün ikinci fıkrasının uygulanma kapsamı 2010/3 sayılı Tebliğ m.6'da düzenlenmiştir¹⁸².

AB rekabet hukukunda mahkemeler tarafından dosyaya giriş hakkına ilişkin Komisyon aleyhinde ortaya konulan içtihadın aksine Türkiye'de idari yargıda konu hakkında bir karar bulunmamaktadır. Kurul kararlarında yer alan karşı oy yazılarında dosyaya giriş hakkına yönelik değerlendirmelerle ilgili endişelerin dile getirildiği görülmektedir¹⁸³.

¹⁸¹ İlgili maddede "*Haklarında soruşturmaya başlandığı bildirilen taraflar sözlü savunma hakkını kullanma taleplerine kadar Kurum bünyesinde kendileri ile ilgili düzenlenmiş her türlü evrakın ve mümkünse elde edilmiş olan her türlü delilin bir nüshasının kendilerine verilmesini isteyebilir.*" hükmü yer almaktadır.

¹⁸² Maddede "*Taraflar, dosyaya giriş hakkı kapsamında, Kurum içi yazışmalar ve başka teşebbüs, teşebbüs birliği ve kişilere ilişkin ticari sır ve diğer gizli bilgileri içerenler hariç olmak üzere, Kurum bünyesinde kendileri ile ilgili düzenlenmiş her türlü evraka ve elde edilmiş olan her türlü delile erişebilir.*" denilmektedir.

¹⁸³ Kurulun 03.01.2015 tarih ve 15-39/648-227 sayılı kararında Kurul üyesi Doç. Dr. Tahir Saraç tarafından "*(...) Soruşturma raporunda dört adet teşebbüs yetkilisi ile görüşme yapılmış, bunlardan rapor lehinde (yani ihlalin bulunduğu dayanak olabilecek iddialar) soruşturma raporuna alınmıştır. Ancak tarafımızca yapılan incelemede, soruşturma raporunun aleyhine ve tarafların lehine olabilecek ifadelere yer verilmediği görülmüştür. Bu durum raporun tarafsızlığına uygun değildir.*"

Bununla birlikte çalışmalarda dosyaya giriş talebine konu belgelerin niteliği hakkında Kurul içtihadının oluşması gerektiği ve böylece teşebbüslerin savunma hakkı bakımından eşitsizliğe yol açabilecek uygulamalara yer vermemek için öngörülebilir bir hukuki çerçevenin oluşturulabileceği ifade edilmektedir¹⁸⁴ (Korkmaz 2020).

Teşebbüslerin AİHS m.6'nın üçüncü fıkrası kapsamında haklarındaki iddialardan haberdar olmaları haklarının sağlanması açısından dosyaya giriş hakkına konu belgelere erişim sağlanırken ticari sır ve gizli bilgilerin titizlikle karartılması, böylece bir belgeye erişimin reddine istisnai durumlarda karar verilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir¹⁸⁵.

AİHS m.6'nın üçüncü fıkrasındaki hakların RKHK'deki diğer görünümü ise m.44'ün üçüncü fıkrasında yer almaktadır¹⁸⁶. İlgili maddeden Kurulun tarafları bilgilendirmediği ve savunma hakkı vermediği konular olsa da bunların kararda dayanak olarak kullanılmayacağı anlaşılmaktadır.

Danıştay önüne gelen uyuşmazlıkta, soruşturma tamamlandıktan sonra aynı iddiaları içeren yeni bir şikâyetle ilgili ek soruşturma raporu düzenlenmesi yönünde alınan Kurul kararını soruşturma usulüne aykırı bulmuş, dava konusu kararda sonradan soruşturmaya dâhil edilen şikâyet ile ilgili bir hüküm bulunmaması, başka bir anlatımla bu usulsüzlüğün davacılar aleyhine bir sonuç

(...) Kurul, bu tutanakların verilmeme gerekçesini görüşme yapılan teşebbüslerin gizliliğinin ortadan kalkması endişesine dayandırmıştır. Bu tamamen gereksiz bir endişedir. Zira tutanakların aynen verilmesi gizliliği ortadan kaldıracaktır. Oysa konuya ilişkin mevzuat zaten belgelerin aynen verilmesi şartını getirmemektedir. Teşebbüslerin endişeleri de dikkate alınarak isim ve adres bilgileri gibi kimliklerini ortaya çıkaracak açıklamaların karartıldıktan sonra belgenin erişime açılması mümkün bulunmaktadır. Talep edilen bu belgenin niteliği -talep edilen tablolara nazaran- böyle bir ayırım yapmaya elverişlidir. Bir başka deyişle, bu belgelerde, talep edilen tablolarda olduğu gibi bütün belge ticari sır içermemektedir (...)." değerlendirmesinde bulunulmuştur.

¹⁸⁴ Bir başka endişe olarak "Kurum içi yazışma" ve "ticari sır" kavramlarının geniş tanımlanmasının tarafların dosyaya erişim imkânlarını kısıtladığı belirtilmektedir (Çokgezen, Ilıcak ve Toksoy 2016).

¹⁸⁵ Örneğin önaraştırma raporuna erişimin soruşturma raporunun tebliğinden önceki dönemde soruşturma güvenliğini tehlikeye düşürme gerekçesiyle reddedilmesi gündeme gelebilecekse de soruşturma raporunun tebliğinden sonraki dönemde aynı gerekçenin ileri sürülmesi makul olmayacaktır (Korkmaz 2020).

¹⁸⁶ İlgili maddede Kurulun tarafları bilgilendirmediği ve savunma hakkı vermediği konuları kararlarına dayanak yapamayacağı ifade edilmiştir.

yaratmaması nedeniyle anılan aykırılığın dava konusu işlemin iptalini gerektirecek ağırlıkta bir sakatlık oluşturmadığı sonucuna varmıştır¹⁸⁷. Karardan Danıştayın karara dayanak oluşturmayan usul hatalarının Kurul kararlarının iptaline yol açmayacağını değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Kurulun 26.12.2019 tarih ve 19-46/790-344 sayılı *Koninklijke Philips* kararında; teşebbüs, alt yazı teknolojisine ilişkin SEP niteliğindeki EP 393 ve EP 307 sayılı patentlerini FRAND taahhüdüne aykırı biçimde lisansladığı gerekçesiyle para cezasına çarptırılmıştır. Kurulun ceza kararına dayanak yaptığı hususlardan biri de şeffaflık ilkesine aykırılıktır. Buna göre Philips patent bedelini belirlerken şikayetçi Vestel'e fiyatlandırma yöntemi ve hesaplama esaslarını yeterince açıklamamış olup söz konusu davranış, hakim durumun kötüye kullanılması gerekçelerinden biri olarak kararda yer almıştır. Ancak söz konusu gerekçe soruşturma raporunda hiç yer almamış ve Philips'e bu hususta savunma hakkı tanınmamıştır. Kurul kararına ilişkin ilk derece mahkemesi ve bölge idare mahkemesi tarafından yapılan incelemede, Philips'e şeffaflık ilkesi hususunda savunma hakkı tanınmaması RKHK'nin 44/3. maddesi kapsamında usul ihlali olarak tespit edilmiştir¹⁸⁸. Söz konusu kararda hakim durumun kötüye kullanılmasının tespitinin ortaya konulamaması da iptal gerekçeleri arasında sayılmıştır.

RKHK madde 44 kapsamında yapılacak değerlendirmede dikkate alınması gereken diğer husus, ihlal şüphesi oluşturan yeni bir iddianın soruşturmanın hangi aşamasında incelenmeye başlandığıdır. Örneğin teşebbüsün soruşturma kararı bildirimini aldığı tarihten sonraki dönemde raportör heyeti tarafından incelenmeye başlanan yeni bir iddiadan teşebbüsün soruşturma raporunun tebliğ edilmesiyle haberdar olması söz konusu olabilir. Bu ihtimalde teşebbüsün halihazırda yazılı savunma hakları ile sözlü savunma toplantısı hakkı olduğundan söz konusu iddia konusunda savunmasını sunma imkânının devam ettiği söylenebilecektir. Nitekim RKHK m.44/3 lafzına göre teşebbüs soruşturma aşamasında söz konusu hususta bilgilendirileceğinden ve savunma hakkını bir

¹⁸⁷ Danıştay 10.Dairesinin 31.10.2002 tarih, 2000/6091 E. ve 2002/4115 K. sayılı kararı.

¹⁸⁸ Ankara Bölge İdare Mahkemesi 8. İdari Dava Dairesinin 29.04.2022 tarih, 2021/1111 E. ve 2022/554 K. sayılı kararı.

sonraki savunma aşamasında kullanabileceğinden Kurul kararında ilgili iddianın değerlendirilmesinde bir sakınca ortaya çıkmayacaktır.

Teşebbüsün savunma yapmadığı bir hususa ilişkin karar verilmesinin ise Kurul kararının iptaliyle sonuçlandığı görülmektedir. RKHK m.44/3 kapsamında Ankara Bölge İdare Mahkemesi tarafından verilen kararın¹⁸⁹ konusunu, soruşturma süreci boyunca savunmalarını pasif satış yasağının ihlali nedeniyle yapan teşebbüse verilen cezaya esas Kurul kararında aktif satış kısıtlamalarının da değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Mahkeme teşebbüse karara esas konu hakkında savunma hakkı tanınmaması nedeniyle ilgili Kurul kararını iptal etmiştir. Mahkeme denetimi öncesi idari para cezasına konu kararın İYUK m.11 kapsamında yeniden değerlendirildiği Kurul kararında¹⁹⁰ teşebbüsün aktif satış kısıtlamaları konusunda kendisine ek savunma hakkı dahi tanınmadığına değindiği dikkat çekmektedir¹⁹¹.

Yukarıda CMK'da açıkça düzenlenen ek savunmanın, soruşturma sonunda ihlal olmadığı sonucuna ulaşan raportör heyeti görüşünden farklı olarak Kurulun ihlal kararı vermesinin muhtemel olduğu durumlar için teşebbüslere tanınması önerilmektedir¹⁹². Ek savunma hakkının maddi olaya yönelik yapılan hukuki nitelendirmenin değiştiği durumda tanınması gerektiği, yeni maddi olayların soruşturma açılarak incelenmesi gerektiği ileri sürülmektedir (Gürpınar 2021).

Nitekim bu görüşe uygun olarak yukarıda iptal edilen Kurul kararı sonrası yeni bir soruşturma açılarak bütün iddialar bakımından teşebbüse yazılı savunma sunma hakkı tanındığı görülmektedir.

Bununla birlikte ceza hukukundan farklı olarak rekabet hukukunda yeni ortaya çıkan maddi olayların hem RKHK m. 4 hem m.6 kapsamında kalabilecek

¹⁸⁹ Ankara Bölge İdare Mahkemesi 8. İdari Dava Dairesinin 2023/1727 E. ve 2023/1562 K. sayılı kararı.

¹⁹⁰ Kurulun 15.09.2022 tarih ve 22-42/607-255 sayılı kararı.

¹⁹¹ Teşebbüsün karara konu başvurusunda da yer verdiği üzere Kurulun 10.01.2019 tarih ve 19-03/23-10 sayılı kararında Danıştay tarafından verilen kısmi iptal kararı sonrası yapılacak inceleme için teşebbüse ek savunma hakkı tanındığı görülmektedir.

¹⁹² Ek savunma hakkı, CMK m.226'da belirtilen iddianamede ortaya konan fiilin hukuki niteliğinin değişmesi, cezanın arttırılması veya cezaya ek olarak güvenlik tedbirlerinin uygulanmasını gerektirecek hallerin ilk kez duruşma sırasında ortaya çıkması durumları için sanığa tanınan bir haktır. Rekabet hukuku uygulaması bakımından mevzuatta yer verilmeyen ek savunma hakkının Kurul tarafından nadiren uygulandığı anlaşılmaktadır.

olması ya da yeni maddi olayın hâlihazırda incelenen tek davranış kapsamında kalması durumları düşünüldüğünde ek savunma hakkının daha kapsamlı tanınabilecek bir hak olduğu düşünülmektedir.

Açıklanan nedenlerle teşebbüslerin savunma haklarının kullanılmasının mümkün olduğu süreç boyunca yeni iddialardan en kısa sürede haberdar edilmelerinin AİHS m.6/3'e uygun olacağı ve kararın iptaline neden olacak bir usul hatasına yol açmayacağı düşünülmektedir. Savunma haklarının tamamlanmasından sonra tespit edilecek yeni bulgular konusunda RKHK m.44/3 uyarınca bunların karara konu olması kararın iptaline yol açacağından yeni bir soruşturma açılması, değişikliğin hukuki nitelendirme olması konusunda CMK düzenlemesine uygun bir yol izlenerek usul ekonomisi ve teşebbüsün hakları konusunda bir denge oluşturulabileceği değerlendirilmektedir.

3.3.6. Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama İlkeleri Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması

Her ne kadar AB ve Türk rekabet hukukunda idari otorite ve hakkında soruşturma yürütülen teşebbüs arasında hukuki niteliği çekişmeli yargı olan bir usul bulunmasa da süreç çekişmeli yargıya benzemektedir (Ünlü 2003).

Bu nedenle izlenen usulle ilgili silahların eşitliği ve çelişmeli yargı ilkelerine uyulması gerekmektedir. Nitekim RKHK m.44'ün ikinci fıkrasının da hukuk devleti, isnadı öğrenme, silahların eşitliği, çelişme ilkesi gibi evrensel hukuk ilkeleriyle uyumlu olduğu değerlendirilmektedir (Koç 2012).

İdari yargı kararlarında Kurulun izlediği usulün söz konusu ilkelere uyumlu olduğu yönünde değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir¹⁹³. Dosyaya giriş hakkının silahların eşitliği ilkesine uygun olarak kullandırılması konusunda endişeler ise çalışmanın 3.3.5. kısmında yer verildiği üzere Kurul kararlarının karşı oy yazılarında dile getirilmektedir¹⁹⁴.

¹⁹³ Ankara 9. İdare Mahkemesinin 11.03.2021 tarih, 2020/1552 E. ve 2021/557 K. sayılı kararı.

¹⁹⁴ Kurulun 11.05.2016 tarih ve 16-16/263-115 sayılı kararının karşı oy yazısında şikâyetçinin dosyaya giriş hakkı konusunda kanunda bir süre sınırı düzenlenmediği, soruşturmaya ilişkin raporun düzenlenerek ilgili taraflara gönderilmiş bulunması sebebiyle soruşturmanın güvenliğini tehlikeye düşürecek gibi bir durumun bulunmadığı belirtilerek silahların eşitliği ilkesine uygun olarak şikâyetçinin dosyaya erişiminin sağlanabileceği ifade edilmiştir.

3.3.7. Gerekçeli Karar Hakkı Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması

İdari işlemlerin gerekçesinin gösterilmesi ilkesinin savunma hakkının tam olarak kullanılabilmesini ve kişinin yargı yolu başvurusuna ilişkin izleyeceği adımları değerlendirmesini sağladığı belirtilmektedir¹⁹⁵ (Gündüz 2013). Nitekim RKHK m.54'te idari yargıya başvurmak için sürelerin gerekçeli kararın taraflara tebliğ tarihinden itibaren başladığı hüküm altına alınmıştır¹⁹⁶. RKHK m.52'nin birinci fıkrasının (h) bendinde ise gerekçe ve hukuki dayanak unsurlarının Kurul kararlarında yer alması gerektiği ifade edilmektedir.

Türk rekabet hukukunda ilk zamanlarda Kurulun idari para cezasını takdir ederken kullandığı yöntem ve değerlendirmenin gerekçelendirilmesi bakımından mahkemelerin değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir¹⁹⁷. Ayrıca elde edilen veriler ve delillerin detaylı değerlendirilmemesi, ihlalin olmadığı yönündeki kararların gerekçelendirilmemesi de gerekçe belirtme yükümlülüğü açısından gündeme gelen diğer hususlardır¹⁹⁸ (Gündüz 2013).

Aslında RKHK m.53 uyarınca Kurul kararlarının tarafların ticari nitelikli sırlarını ifşa etmeyecek şekilde Kurum internet sayfasında yayınlanması ise gerekçeli kararları herkesin erişimine açık tutmak bakımından Kurul

¹⁹⁵ Kurul kararlarının oy çokluğuyla alındığı durumlarda karşı oy kullanan kişinin gerekçesi bu bakımdan yol gösterici olabilmektedir (Karabulut 2008).

¹⁹⁶ Teşebbüsün hakkında idari yargı yoluna başvuracağı Kurul kararını Kurul binasında yapılan sözlü savunma toplantısına katıldığı tarihte öğrendiği gerekçesiyle dava açma süresinin bu tarihten başlatılması yönünde alınan Ankara 10. İdare Mahkemesinin 13.09.2023 tarih, 2023/1137 E. , 2023/1614 K. sayılı kararı iptal edilmiştir.

¹⁹⁷ Danıştay 13.Dairesinin 16.12.2014 tarih, 2010/4769 E. ve 2014/4294 K. sayılı kararında “*idari para cezası oranının ne şekilde belirlendiğine ilişkin hiçbir husus yer almadığı, her ne kadar Kurul kararının ihlalin ağırlığı başlıklı bölümünde, davacı teşebbüs birliğinin idari para cezası verilmesine konu eylemlerinin ağırlığı konusunda değerlendirmeler yer almışsa da, bu değerlendirmelerin idari para cezası oranının belirlenmesi noktasında ne şekilde dikkate alındığının anlaşılmadığı, Ceza Yönetmeliği'nde yer alan idari para cezası oranının belirlenmesinde dikkate alınması gereken hususların, kararda dikkate alınıp alınmadığının belli olmadığı, bu çerçevede; temel para cezasının belirlenmediği, olayda ağırlaştırıcı veya hafifletici unsurların bulunup bulunmadığı, var ise oranın belirlenmesinde etkisinin ne olduğu hususlarına kararda yer verilmediği anlaşılmaktadır.*” değerlendirmesine yer verilmiştir.

¹⁹⁸ Sahibinden’te aşırı fiyatlandırma yoluyla rekabeti ihlal ettiği nedeniyle ceza verilen Kurul kararının iptaline hükmedilen Ankara 6. İdare Mahkemesi kararında da benzer değerlendirmelerde bulunulmuştur.

uygulamasının benzer idari otoritelere göre çok ileri bir durumda olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte ticari sırların çok kapsamlı yorumlanarak kararların karartılmasının kararları anlaşılacak hale getirmemesi, teşebbüs savunmalarına daha alakalı ve detaylı yanıtların verilmesi, değerlendirme ve tespitlerin gerekçelerinin detaylandırılması gibi birtakım başka önerilerde bulunulduğu görülmektedir (Çokgezen, Ilıcak ve Toksoy 2016).

AB rekabet hukukunda gerekçeli karar hakkı savunma hakkıyla bağlantılı bir içtihadı konu olmuştur. Bu konuda Türkiye’de idare mahkemeleri bakımından değerlendirmelerde bulunulmasa da Yargıtay tarafından gerekçeli karar hakkının sağlanmasına ilişkin sunulan değerlendirmenin ceza hukukuyla örtüşen bir usulü takip eden rekabet hukuku uygulaması bakımından da dikkate alınabileceği düşünülmektedir¹⁹⁹. Böylece hakkın sağlanması noktasında mevzuat hükümlerinin ve Kurul uygulamasının geldiği nokta gerek savunma haklarının etkin kullanımı gerek rekabet hukukunun içtihat yönünün gelişmesi bakımından daha da ilerleyebilecektir.

3.3.8. Susma Hakkı Bakımından Türk Rekabet Hukuku Uygulaması

Susma hakkı konusunda Türk rekabet hukuku mevzuatında açıkça bir hüküm bulunmamaktadır. RKHK m.14’te düzenlenen bilgi isteme ve m.15’te bulunan yerinde inceleme yetkileri kapsamında teşebbüslerin Kurul tarafından talep edilen bilgi ve belgeleri sunmaları gerektiği hüküm altına alınmıştır.

Bununla birlikte AYM’nin 2007 yılında Vergi Usul Kanunu’nun 359. maddesinde yer alan “*defter... gizleyenler ... hakkında altı aydan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur*” ifadesinin kendini suçlamaya zorlama yasağı bakımından Anayasa’ya aykırı olmadığı kararının rekabet hukukunda susma hakkının tanınmaması bakımından kabul edilebileceği belirtilmektedir²⁰⁰.

¹⁹⁹ Yargıtay 10.Ceza Dairesinin 18.01.2024 tarih, 2023/17210 E. ve 2024/571 K. sayılı kararında “*hükümün gerekçe bölümünde, tüm delillerin ayrı ayrı tartışılarak değerlendirilmesi, hükmü esas alınan ve reddedilenlerin belirlenmesi, hangi delile hangi nedenlerle üstünlük tanındığının belirtilmesi, delillerle ulaşılan kanıya göre sanığın sabit kabul edilen fiilleri açıklanarak bunun nitelendirilmesi, sonucuna göre sanığın hukuki durumunun saptanması gerektiği*” belirtilmektedir.

²⁰⁰ AYM’nin 31.01.2007 tarih, E.2004/31 ve K. 2007/11 sayılı kararı için diğer bir görüş ise susma hakkının suçlama ile gündeme gelen bir hakka ilişkin olduğunu ancak söz konusu hükmün vergi hukukundaki kayıt tutma yükümlülüğüne aykırılığın yaptırımını olduğunu belirterek AYM’nin çoğunluk görüşünü daha uygun bulmaktadır (Özdemir 2023).

İkinci bölümde de değinilen AB rekabet hukuku uygulamasına benzer olarak teşebbüsler Kurulun istediği bilgi ve belgeleri kendi aleyhlerine delil nitelikleri çekincesiyle vermeyi reddedemezler (Karlıoğlu 2023). Ancak kendini suçlamama hakkı kapsamında teşebbüslerden istenen bilgiler ve açıklamalar, kanuna aykırı davranılıp davranılmadığına ilişkin olamaz²⁰¹. Bu nedenle her ne kadar ABAD'ın konuya ilişkin kesin yaklaşımına benzer bir değerlendirme Türk idari yargısında görülmesi de Kurulun konuya ilişkin yaklaşımının ABAD içtihadıyla uyumlu olduğu görülmektedir.

Kurulun teşebbüslerin kendini suçlama yasağı iddialarını kabul ettiği kararlar bulunmaktadır²⁰². Kurul, teşebbüs birliğinin verdiği bilginin yanlış/yanıltıcı olduğu konusunda teşebbüsün iddialarını değerlendirdiği kararında “teşebbüslerin kendi aleyhlerine olacak şekilde beyanda bulunmaya zorlanmaları adil yargılanma kavramının özü ile bağdaşmayacaktır” ifadesine yer vermiştir²⁰³.

Bir diğer uyuşmazlık ise yerinde inceleme sırasında ihlalin ikrarı anlamına gelen ifadelerde bulunan teşebbüs yetkilisinin yoruma açık cümleler kullandığı için yanlış anlaşılacağından ek ifade vermesi ve bu ifadeyi tutanak altına aldırması hususuna ilişkindir. Kurul, konuya ilişkin kararında söz konusu davranışı RKHK m.16/1/c kapsamında yanlış-yanıltıcı bilgi olarak değerlendirerek teşebbüse idari para cezası vermiştir²⁰⁴. Kararın karşı görüş yazısında ise adil yargılanma hakkının ve savunma hakkının bir unsuru olarak susma hakkı kapsamına giren ihlalin ikrarı niteliğindeki beyanların yanlış-yanıltıcı bilgi niteliği kapsamında olamayacağı değerlendirilmiştir. Danıştay ise savunma hakkı kapsamında kalan açıklamalara

²⁰¹ Kurulun 06.04.2012 tarih ve 12-17/499-140 sayılı kararında teşebbüse maddi vakalara dair yöneltilmiş olan soruların kendini suçlamama hakkı kapsamında olmadığına karar verilmiştir.

²⁰² Kurulun 06.08.2010 tarih ve 10-53/1057-391 sayılı kararında teşebbüslerin kendilerine yerinde inceleme sırasında ikrara yönelik sorular yöneltildiğini iddia ettiği görülmektedir. Kurul ise değerlendirmesinde soruların iddia edilen mahiyette olmadığını, sorulara cevap verilmesi konusunda teşebbüs yetkililerine herhangi bir zorlamada bulunulmadığını belirterek teşebbüsün söz konusu yanıtlarının delil olarak kullanılmadığını belirtmiştir.

²⁰³ Kurulun 06.02.2020 tarih ve 20-08/77-44 sayılı kararının devamında rekabeti kısıtlayıcı olan bir kararın uygulandığı yönünde bir itirafa zorunlu tutacak bir yaklaşımın savunma hakkına halel getirmesinin muhtemel olduğu, bununla birlikte teşebbüslerin kendilerini suçlayıcı beyanda bulunmaya zorlanamaması ilkesinin sınırsız olmadığı vurgulanarak bir teşebbüsün satış bilgileri gibi somut bir gerçekliğe ilişkin sunduğu bilgilerin doğru ve eksiksiz olması gerektiği ifade edilmiştir.

²⁰⁴ Kurulun 17.08.2011 tarih ve 11-45/1034-354 sayılı kararı.

RKHK m.16/1/c yaptırımlarının uygulanamayacağını değerlendirerek Kurul kararını iptal eden mahkeme kararını onamıştır²⁰⁵.

Kurulun bir diğer kararında ise teşebbüsün cevabi yazılarında ve savunmalarında sunduğu bilgi ve belgelerle yerinde incelemede elde edilen belgelerin çelişmesinin teşebbüse yanlış-yanıltıcı bilgi sağlanması nedeniyle ceza uygulanmasına neden olup olmayacağı incelenmiştir²⁰⁶. Kararda cevabi yazıların ve savunmaların teşebbüslerin kendilerini suçlayıcı beyanda bulunmaya zorlanamayacakları esas çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği, incelenen ifadelerin savunma hakkının kullanımı kapsamında teşebbüsün RKHK'yi ihlal etmediğine dair beyanı niteliğinde olduğu değerlendirilerek teşebbüse ceza uygulanmamıştır. Kararın karşı oy yazılarında ise mevcut dosyada talep edilen bilgilerin menfi tespit/muafiyet incelemelerinde işlemi değerlendirebilmek amacıyla ve sistemin tasarımını anlamaya yönelik olarak talep edilen bilgilere benzerlik gösterdiği, talebe konu bilgilerin Kurul'un ihlal iddialarını ve iddiaların ilişkili olduğu eylemleri kavrama amacına hizmet ettiği belirtilmektedir.

Bir önceki karardaki Kurul yaklaşımı Danıştay tarafından değerlendirilmeseydi ihlalin ikrarı anlamına gelebilecek ifadelerden kaçınan teşebbüslerin idari para cezası tehdidi altında olması riski ortaya çıkabilirdi. Ardından yer verilen ikinci karar incelendiğinde ise Kurulun sonraki tarihli kararda kendini suçlamama hakkını daha kapsamlı yorumladığı anlaşılmaktadır. Ancak ikinci karardaki Kurul yaklaşımı ise teşebbüslerin bilgi ve belge taleplerine yanıt yazılarındaki tüm hususların susma hakkı kapsamında olduğunu iddia etmesiyle ve sadece ciro, pazar payı gibi sayısal veriler dışında maddi gerçekleri Kurula sunmamaları noktasında bir uygulamayla sonuçlanarak Kurulun soruşturma yürütme etkinliğine zarar verebilecektir. İlgili kararlardan maddi vakıa konusunda açıklamalar ile hukuki ikrar anlamına gelecek beyanlar arasındaki sınırların çizilmemesi nedeniyle rekabet hukukunda susma hakkının kapsamı konusundaki belirsizliğin sürdüğü anlaşılmaktadır.

Kurulun susma hakkı konusundaki yaklaşımı ABAD'ın yaklaşımına benzemektedir. Bununla birlikte kararların tutarlı olabilmesi ve halihazırdaki belirsizliği önlemek adına ikincil mevzuat çalışması yapılabilir. Böylece maddi

²⁰⁵ İDDK'nin 13.11.2019 tarih, 2018/1873 E. ve 2019/5565 K. sayılı kararı.

²⁰⁶ Kurulun 23.02.2017 tarih ve 17-08/88-38 sayılı kararı.

vakiya ilişkin bilgi soruları ile kişiyi suçlu kabul etmeye yönlendiren sorular arasındaki ayrımın açıkça ortaya konması sağlanacaktır.

SONUÇ

Adil yargılanma hakkının idari yaptırımlarda izlenen usule uygulanabilirliğine ilişkin AİHM, rekabet hukukunda ihlalin soruşturulmasında izlenen usulün adil yargılanma hakkına uyması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca AYM'nin de çekirdek ceza hukuku güvencelerini idari yaptırımlara uygulayan içtihadı düşünüldüğünde Türk rekabet hukukunda soruşturmalarda adil yargılanma hakkıyla uyumlu bir sürecin izlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışmada yer verilen adil yargılanma hakkı unsurlarının AB ve Türk rekabet hukukunda görünüşleri incelendiğinde ise ilgili hakların teşebbüslere kanun ve ikincil mevzuatla tanındığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte çalışmada incelenen unsurlara teşebbüslerin soruşturmalara ilişkin savunmalarında sıklıkla yer verdikleri görülmektedir. Mahkemelerin teşebbüslerin söz konusu iddialarını değerlendirmesi bakımından ise ABAD'ın olası usul hatalarını kararın esasına etkisi ile teşebbüsün savunma hakkına etkisi bakımından incelediği, kararları salt usul eksiklikleri nedeniyle iptal etme konusunda temkinli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Benzer bir yaklaşıma sahip idare mahkemelerinin ve Danıştay'ın ise masumiyet karinesiyle bağlantılı ispat standartları ve savunma hakkı açısından kararlarında daha detaylı değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir. Ancak diğer adil yargılanma hakkı unsurları bakımından idari yargı kararlarında Kurul uygulamasının hukuka uygunluğunun belirtildiği ve detaylı değerlendirmelere kararlarda yer verilmediği anlaşılmaktadır.

Türk rekabet hukuku uygulaması bakımından makul sürede yargılanma hakkı, aleni ve duruşmalı yargılanma hakkı, gerekçeli karar hakkı bakımından görece şeffaf ve öngörülebilir bir uygulamanın sürdürüldüğü değerlendirilmektedir. Bununla birlikte sayılan söz konusu ilkeler ve silahların eşitliği ilkesi bakımından öğretilen dile getirilen endişelerle ilgili Kurulun yaklaşımını, teşebbüslerin görüşleriyle birlikte ortaya koyan çalışma yapılması daha şeffaf ve öngörülebilir soruşturma usullerinin pratikte uygulanmasına katkıda bulunabilecektir. Ayrıca susma hakkı ve hakkın uygulanması bakımından

da mevzuata açık bir hükmün eklenmesinin içtihadı belirlenebilir kılmak açısından faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Masumiyet karinesi bakımından ise mevzuatta yer alan kurallar ve Danıştay yorumu uyarınca “şüpheden sanık yararlanır” ilkesine uygun ölçüde ispat standardının takip edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Kurulun da rekabeti ihlal eden anlaşmaların tespiti ile ilgili kararlarında benimsediği söz konusu ilkenin soruşturmalarda uygulanması, adil yargılanma hakkına uyumlu olacak, usul ekonomisi bakımından da yargı kararlarının iptali üzerine soruşturmaların yeniden yürütülmesi konusuna karşı etkinlik sağlayacaktır.

Taraflara savunma haklarını kullanabilmeleri açısından tanınan haklar bakımından da mevzuatın açık hükümler içerdiği tespit edilmekle birlikte uygulamada teşebbüslerin haklarındaki yeni iddialardan haberdar edilmeleri ve bu iddiaları savunmak bakımından yeterli imkânlarla sahip olmaları hususlarının uyuşmazlık yarattığı anlaşılmıştır. Kurulun da bazı dosyalarda doğrudan hukuki nitelendirmesini belirtmemekle birlikte teşebbüslere ek savunma hakkı tanıyarak söz konusu uyuşmazlıklar konusunda çözümler ürettiği anlaşılmaktadır. RKHK mevzuatında açıkça düzenlenecek ek savunma hakkının mevcut sorunlar açısından bir çözüm oluşturabileceği düşünülmektedir. CMK uygulamasında ek savunma hakkı, hukuki nitelendirmenin ve cezanın değişmesiyle sınırlı tutulmaktadır. Rekabet mevzuatında yer alması halinde, ek savunma hakkının yeni maddi olaylar bakımından da uygulanabileceği değerlendirilmektedir. Zira yeni ortaya çıkan maddi olayın hâlihazırda incelenen ve ihlal şüphesi taşıyan davranışın kapsamında kaldığı bir durumda yeni bir soruşturmanın açılmasının öngörülmesi usul ekonomisi açısından etkin olmayacaktır. Böylece sadece incelenen davranış kapsamında olmayan, tamamen yeni maddi olaylar için yeni bir soruşturma açılacaktır.

Sonuç olarak uluslararası sözleşmeler ve Anayasa hükümleri dikkate alınarak söz konusu adil yargılanma hakkı ilkelerinin rekabet hukuku soruşturmalarındaki yansımaları olan süreçlerin söz konusu ilkelere uyumlu olarak sürdürülmesi gerekmektedir.

ABSTRACT

The right to a fair trial is the right granted to the parties both in civil and criminal proceedings. In order for a trial to be considered fair, parties' rights in question must be respected and protected throughout the proceedings.

In the realm of Turkish competition law, it has been observed that investigations conducted often intersect with court trials. This study aims to assess whether the investigative procedures in Turkish competition law align with the principles outlined within the right to a fair trial.

In this context, the study will firstly explain the source, scope and elements of the right to a fair trial. The second part of the study will question whether the elements of the right to a fair trial can be applied to the EU competition law procedure and will evaluate particularly the elements of the right to a fair trial. The third part of the study will analyse the application of the right to a fair trial to the Turkish competition law procedure. Finally, the study will shed light on the implications of the practice and conclude with its own recommendations by evaluating the relevant court decisions and legislation.

KAYNAKÇA

- AKINCI, M. (1999), *Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman*, Beta Yayınları, İstanbul.
- ALBERS, M. ve JOURDAN, J. (2011), “The Role of Hearing Officers in EU Competition Proceedings: A Historical and Practical Perspective”, *Journal of European Competition Law and Practice*, Vol: 2, No: 3, s. 185-200.
- BAŞBUĞ, M. (2015), *Rekabet Hukuku Yargılamalarına Yeni Bir Model: Rekabet İhtisas Mahkemeleri*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi No:143, Ankara.
- BENAKAY, E.C. (2022), “Yüksek Yargı Organlarının Kararları Işığında İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı”, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul.
- BERNATT, M. (2016), “Administrative Sanctions: Between Efficiency and Procedural Fairness”, *Review Of European Administrative Law*; Vol. 9, No:1, s. 5-32.
- BEUMER, E. (2013), “The recent landmark cases on the reasonable time requirement: Is the Court caught between Scylla and Charybdis?”, <https://europeanlawblog.eu/2013/12/09/the-recent-landmark-cases-on-the-reasonable-time-requirement-is-the-court-caught-between-scylla-and-charybdis/> , E.T.: 08.02.2024.
- BAŞARAN, B. (2007), “Adil Yargılanma Hakkı”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- CENDEL, N., HAMİDE ZAFER (2022), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- ÇOKGEZEN, M., ALİ ILICAK, FEVZİ TOKSOY (2016), “Düzenleyici Otoritelerin Şeffaflığı: Türkiye’deki Rekabet Soruşturmalarının Şeffaflığı Üzerine Bir İnceleme”, Düzenleyici Kurumlar ve Hukukun Üstünlüğü içinde, Özgürlük Araştırmaları Derneği, s. 8-71.
- ÇELİK, A. (2014), *Adil Yargılanma Hakkı Rehberi*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara.
- DAVLEKAMOVA, S. (2022), “The presumption of innocence in the EU competition law”, Lisans Tezi, Riga Graduate School of Law, Riga.
- EUCRIM (2016), “Focus: Procedural Rights and Cooperation – New Tendencies”, https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2016-01.pdf, E.T.:01.03.2024.
- EUROPEAN COURT of AUDITORS (2020), “The Commission’s EU merger control and antitrust proceedings: a need to scale up market oversight”, https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_24/SR_Competition_policy_EN.pdf , E.T.: 08.02.2024.
- FERNANDEZ, C. (2019), “Presumptions and Burden of Proof in EU Competition Law: The Intel Judgment”, *Journal of European Competition Law & Practice*, Vol: 10, No:7, s. 448–456, <https://doi.org/10.1093/jeclap/lpz052>, E.T.:10.02.2024.

- FLATTERY, J. (2010), “Balancing Efficiency and Justice in EU Competition Law: Elements of Procedural Fairness and their Impact on the Right to a Fair Hearing”, *The Competition Law Review*, Vol: 7, No: 1, s. 53-81.
- GEDİK, D. (2022), *Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphenin Sanık Lehine Yorumlanması*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- GÖLCÜKLÜ, F. (1994), “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Adil Yargılama”, *AÜSBF Dergisi (İlhan Öztrak’a Armağan)*, s.199-234. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001663, E.T.: 03.01.2024.
- GÜRPINAR, R. (2021), “Rekabet Hukukunda Ek Savunma”, Baseak CORE Papers No: 14.
- GÜNDÜZ, H. (2009), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Rekabet Hukuk Uygulamasına Etkileri*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi No:99, Ankara.
- GÜNDÜZ, H. (2013), “Rekabet Hukukunda Uygulanan İdari Para Cezaları”, Rekabet Kurumu, Ankara.
- HAYDAR, N. (2019), “Susma Hakkı”, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul.
- HORNKOHL, L., PRIYANKA JAIN (2021), “Hybrid Settlements, the Presumption of Innocence and the Principles of Impartiality and Equal Treatment – Pometon SpA (C-440/19 P)”, <https://competitionlawblog.kluwercompetitionlaw.com/2021/03/29/hybrid-settlements-the-presumption-of-innocence-and-the-principles-of-impartiality-and-equal-treatment-pometon-spa-c-440-19-p/>, E.T.: 13.02.2024.
- HORVAT, D. (2011), “Right To A Fair Trial In The Competition Law Proceedings”, https://intranet.pravo.hr/_download/repository/Diplomski_dora_horvat_2011.pdf, E.T.: 08.01.2024.
- İNCE, E., NEYZAR ÜNÜBOL (2015), “Uzlaşma: Belirsizliğe Yolculuk”, *Rekabet Dergisi*, Cilt:16, s.27-73.
- JOZWIAK, M. (2012), “The Commission’s double role in competition law enforcement: the Otis case”, <https://europeanlawblog.eu/2012/12/18/the-commissions-double-role-in-competition-law-enforcement-the-otis-case/>, E.T.: 17.02.2024.
- KAFES, V. (2015), “Ceza Muhakemesinde Meram Anlatma İlkesinin Sağlanması”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, s. 181-198.
- KAN AYDIN, Ç. (2010), “Adil Yargılamanın Bir Unsuru Olarak Susma Hakkı”, *TBB Dergisi*, s. 146-180.
- KARABEL, G. (2015), *Rekabet Hukukunda Ne Bis In Idem İlkesi*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi No:141, Ankara.
- KARABULUT, M. (2008), *İdari Yaptırımların Hukuki Rejimi*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- KARAKEHYA, H. (2008), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. Maddesi Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- KARAYANIDI M.S. (2011), “Does the European Commission Have Too Much Power Enforcing European Competition Law?” *German Law Journal*, doi:10.1017/S2071832200017387, E.T.: 06.01.2024.

- KARSLIOĞLU, A.Ş. (2023), “Rekabet Kurulunun Yerinde İnceleme Yetkisi ve Süreçte İlgililerin Hakları”, *İdare Hukuku Perspektifinden Rekabetin Korunması* içinde, On İki Levha Yayınları, İstanbul, s. 161-201.
- KOÇ, E. (2012), “4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’da Düzenlenen İdari Para Cezaları İçin Öngörülen İdari Usul”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 98, s. 231-282.
- KOSTOVA, L. (2013), “The non-interaction between actions for damages and ne bis in idem”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Utrecht University, Utrecht.
- KUP BELGE, K. (2019), “İdari Yargı Yönüyle Adil Yargılanma Hakkı”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- MEMİŞ, P. (2007), “Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi In Dubio Pro Reo”, *Av. Dr. Şükrü Alpaslan Armağanı*, Can Matbaacılık, İstanbul.
- MICHALEK, M. (2015), *Right to Defence in EU Competition Law: The Case of Inspections*, University of Warsaw Faculty of Management Press, Varşova.
- MILOSEVIC, M., ANA KNEZEVIC BOJOVIC, A. (2018), “Trial Within Reasonable Time In EU Acquis And Serbian Law”, *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)*, <https://doi.org/10.25234/ecllc/6540>, E.T.: 03.01.2024.
- NASCIMBENE, B. (2014), “The Standard Of Judicial Review In EU Competition Cases: The Possibility Of Introducing a System Of More Intense Or Full Judicial Review By the EU Courts”, https://air.unimi.it/retrieve/handle/2434/232402/300225/phd_unimi_R09230.pdf, E.T.: 08.01.2024.
- OECD (2017), “Judicial Perspectives On Competition Law Contribution from European Union”, [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/GF/WD\(2017\)25/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/GF/WD(2017)25/en/pdf), E.T.: 12.01.2024.
- ÖZDEMİR, O. (2023), “Rekabet Kurumunun Yerinde İnceleme Yetkisi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- ÖZEL, N. (2016), *Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- SLATER, D., SEBASTIEN THOMAS, DENIS WAELBROECK (2009), “Competition Law Proceedings Before the European Commission and the Right to a Fair Trial: No Need for Reform?”, *European Competition Journal*, 5:1, s. 97-143, DOI: 10.5235/ecj.v5n1.97, E.T.: 08.02.2024.
- TELEKI, C. (2021) *Due process and fair trial in EU competition law: the impact of Article 6 of the European Convention on Human Rights*, the Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/2021007402/>, E.T.: 03.01.2024.
- TOPAK KORKMAZ, C. (2020), *AB ve Türk Rekabet Hukukunda Dosyaya Giriş Hakkının Kullanılması*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi No:177, Ankara.
- ULUSOY, A. (1999), *Türk İdare Sistemi İçerisinde Rekabet Kurumunun Yeri*, Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları, Rekabet Kurumu, Ankara, s. 3-30.
- ULUSOY, A. (2013), *İdari Yaptırımlar*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

ÜNÜ, H. H. (2003), *Rekabet Hukuku Soruşturularında Taraf Kavramı ve Tarafların Hakları*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi No: 27, Ankara.

ÜNVER Y. , HAKAN HAKERİ (2017), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara.

WILLS, W. (2022), “The Oral Hearing in Competition Proceedings Before the European Commission”, *World Competition: Law and Economics Review*, s. 397-430, <https://ssrn.com/abstract=2050453> , E.T.: 08.02.2024.

YAĞCI, M.O. (2017), “Rekabet Kurulu'nun İnceleme ve Araştırma Usulü ve Kurul Kararlarının Yargısal Denetimi”, Yayımlanmış Doktora Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

YALÇIN, A. (2022), *AB ve Türk Rekabet Hukukunda Hukuka Aykırı Delillerin Kabul Edilebilirliği*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi No:190, Ankara.

YILMAZ, S. (2022), *Rekabet İhlallerinin İçtimai*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi No:204, Ankara.

YURTCAN, E. (2007), *Ceza Yargılaması Hukuku*, Beta Yayınevi, İstanbul.

İlgili Mevzuat

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun

5326 sayılı Kabahatler Kanunu

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu

Anayasa Mahkemesi Kararları

Başvuru No: 2013/2187, Sevim Akat Eşki Başvurusu, 19.12.2013.

Başvuru No: 2013/3912, İsmail Taşpınar Başvurusu, 06.02.2014.

Başvuru No: 2012/625, B.E. Başvurusu, 09.01.2014.

E.2005/55 ve K.2006/4 sayılı karar, 05.01.2006.

E.2011/29 ve K.2012/49 sayılı karar, 30.03.2012.

Başvuru No: 2013/5486, Yasemin Ekşi Başvurusu, 04.12.2013.

Başvuru No: 2014/17141, Kemal Demir Başvurusu, 06.07.2017.

E.2021/49, K.2021/96 sayılı ve 16.12.2021.

Başvuru No: 2013/4701, Tevfik Yıldırım Başvurusu, 23.01.2014.

Başvuru No: 2012/673, Haydar İzgi Başvurusu, 19.12.2013.

Başvuru No: 2012/1198, Selahattin Akyıl Başvurusu, 07.11.2013.

Başvuru No: 2012/13, Güher Ergun ve Diğerleri, 02.07.2013.

Başvuru No: 2012/142, Cevdet Genç Başvurusu, 09.01.2014.

Başvuru No: 2013/664, Nevruz Bozkurt Başvurusu, 17.09.2013.

Başvuru No: 2013/1780, Tahir Gökatalay Başvurusu, 20.03.2014.

Başvuru No: 2012/665, Kürşat Eyol Başvurusu, 13.06.2013.

Başvuru No: 2013/4784, Erol Aydeğer Başvurusu, 07.03.2014.

Başvuru No: 2013/2995, Mehmet Yavuz Başvurusu, 20.02.2014.

- Başvuru No: 2013/1134, Yaşasın Aslan Başvurusu, 16.05.2013.
Başvuru No: 2013/6833, Ömer Topuz Başvurusu, 03.04.2014.
Başvuru No: 2013/4424, Abdullah Özen Başvurusu, 06.03.2014.
Başvuru No: 2013/3351, Ahmet Sağlam Başvurusu, 18.09.2013.
Başvuru No: 2013/307, Vedat Benli Başvurusu, 16.05.2013.
Başvuru No: 2012/1034, Vesim Parlak Başvurusu, 20.03.2014.
Başvuru No: 2013/1235, İbrahim Ataş Başvurusu, 13.06.2013.
Başvuru No: 2020/34781, Mustafa Karakuş Başvurusu, 17.01.2023.
Başvuru No: 2016/8342, Onmed Tıbbi Ürünler Paz. VE Dış Tic. Ltd. Şti. Başvurusu, 17.06.2020.
Başvuru No: 2019/40991, Ford Otomotiv Sanayi AŞ Başvurusu, 23.03.2023.
Başvuru No: 2017/17428, Hulusi Yılmaz Başvurusu, 01.12.2022.
E.2004/31 ve K. 2007/11 sayılı karar, 31.01.2007.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları**
- Başvuru No: 2614/65, Ringeisen v. Avusturya, 16.07.1971.
Başvuru No: 8777/79, Rasmussen v. Danimarka, 28.11.1984.
Başvuru No: 6232/73, König v. Almanya, 28.06.1978.
Başvuru No: 11519/85, Francesco Lombardo v. İtalya, 26.11.1992.
Başvuru No: 8130/78, Eckle v. Almanya, 15.07.1982.
Başvuru No: 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, Engel ve diğerleri v. Hollanda, 08.06.1976.
Başvuru No: 12547/85, Bendenoun v. Fransa, 24.02.1994.
Başvuru No: 8544/79, Öztürk v. Almanya, 21.02.1984.
Başvuru No: 10987/10, Gürkan v. Türkiye, 03.07.2012.
Başvuru No: 29279/95, Şahiner v. Türkiye, 25.09.2001.
Başvuru No: 25444/94, Pélissier ve Sassi v. Fransa, 25.03.1999.
Başvuru No: 14902/04, OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Rusya, 20.09.2011.
Başvuru No: 66941/01, Zagorodnikov v. Rusya, 07.06.2007.
Başvuru No: 10828/84, Funke v. Fransa, 25.02.1993.
Başvuru No: 27289/17, Bimal D.D. v. Bosna Hersek, 31.08.2021.
Başvuru No: 47072/15, Produkcija Plus Storitveno Podjetje D.O.O. v. Slovenya, 23.10.2018.
Başvuru No: 45036/98, Bosphorus Hava Yolları Turizm Ve Ticaret AŞ. v. İrlanda, 30.06.2005.
Başvuru No: 11598/85, Steniut v. Fransa, 27.02.1992.
Başvuru No: 53892/00, Lilly France v. Fransa, 14.10.2003.
Başvuru No: 32559/96, The Fortum Corporation v. Finlandiya, 15.07.2003.
Başvuru No: 2324/08, Societe Bouygues Telecom v. Fransa, 13.03.2012.
Başvuru No: 73053/01, Jussila v. Finlandiya, 23.11.2006.

Başvuru No: 43509/08, A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. İtalya, 27.09.2011.

Başvuru No: 18640/10, Grande Stevens ve Diğerleri v. İtalya, 04.03.2014.

Başvuru No: 22107/93, Findlay v. Birleşik Krallık, 25.02.1997.

Başvuru No: 11529/02, Hüseyin Turan v. Türkiye, 04.03.2008.

Başvuru No: 5556/10, S.A. Capital O.Y. v. Finlandiya, 14/05/2019.

Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları

Case C-617/10, Åklagaren v. Hans Åkerberg Fransson, 26.02.2013.

Case C-489/10, Łukasz Marcin Bonda, 05.06.2012.

Case C-481/19, DB v. Consob, 02.02.2021.

Case C-199/92, Hüls AG v. Commission, 08.07.1999.

Case C-694/20, Orde van Vlaamse Balies and Others v. Vlaamse Regering, 08.12.2022.

Case C-185/95, Baustahlgewebe GmbH v. Commission, 17.12.1998.

Case C 385/07 P, Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland v. Commission, 16.08.2009.

Cases C 204/00, Aalborg Portland A/S v. Commission, 07.01.2004.

Cases 89, 104, 114, 116, 117, & 125–129/85, Ahlström Osakeyhtiö and others v. Commission, 31.03.1993.

Case C-235/92 P, Montecatini SpA v. Komisyon, 08.07.1999.

Case C-440/19 P, Pometon SpA v. Commission, 18.03.2021.

Case C-883/19 P, HSBC Holdings ve Diğerleri v. Commission, 12.01.2023.

Case 66/90, Netherlands ve Diğerleri v. Commission, 12.02.1992.

Case C-697/19 P, Sony Corporation and Sony Electronics, Inc v. Commission, 16.06.2022.

Case C-413/14 P, Intel Corp. v Commission, 06.09.2017.

Case C-265/17 P - Commission v. United Parcel Service, 16.01.2019.

Case C-199/11, Europese Gemeenschap v. Otis NV and Others, 06.11.2012.

Case C-702/19 P, Silver Plastics GmbH & Co. KG and Johannes Reifenhäuser Holding GmbH & Co. KG v. Commission, 22.11.2020.

Case 39/18 P, Commission v. Icap Management Services, 10.07.2019.

C-374/87, Orkem v. Commission, 18.10.1989.

C-238/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ve Diğerleri v. Commission, 15.10.2002.

C-301/04 P - Commission v. SGL Carbon AG, 29.06.2006.

AB İlk Derece Mahkemesi Kararları

Case T-138-07, Schindler Holding Ltd, Schindler Management AG, Schindler SA, Schindler Deutschland Holding GmbH, Schindler Sàrl, Schindler Liften BV v. Commission, 13.07.2011.

Case T-351/03, Schneider Electric v Commission, 11.07.2007.

Case T-791/19, Sped-Pro S.A. v. Commission, 09.02.2022.

Case T-213/00, CMA CGM ve Diğerleri v Commission,, 19.03.2013.

Cases T-213/95 ve T-18/96, Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK) and Federatie van Nederlandse Kraanbedrijven (FNK) v. Commission, 22.11.1997.

Cases T-5/00 ve T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied and Technische Unie BV v Commission, 16.12.2003.

Case T-210/01, General Electric v Commission, 14.12.2005.

Case T-799/17, Scania ve Diğerleri v. Commission, 02.02.2022.

Case T-180/15, Icap plc and Others v. Commission, 10.11.2017.

Cases 100/80 to 103/80, Musique Diffusion française ve Diğerleri v. Commission, 07.06.1983.

Case T-30/91, Solvay v. Commission, 29.06.1995.

Case T-36/91, ICI v. Commission, 29.06.1995.

Case T-249/172, Casino, Guichard-Perrachon and Achats Marchandises Casino SAS (AMC), v. Commission, 05.11.2020.

Case, T-95/03, Asociación de Empresarios de Estaciones de Servicio de la Comunidad Autónoma de Madrid and Federación Catalana de Estaciones de Servicio v. Commission, 12.12.2006.

Case 6-72, Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc. v Commission, 21.02.1973.

Case T-286/09, Intel v. Commission, 26.01.2022.

Case T-5/93, Tremblay v. Commission, 24.01.1995.

Case T-112/98, Mannesmannröhren-Werke AG v. Commission, 20.01.2001.

Cases T-236/01, T-239/01, T-244/01 to T-246/01, T-251/01 and T-252/01, Tokai Carbon Co. Ltd and Others v Commission, 29.04.2004.

Avrupa Ombudsmanı kararı

Case 1935/2008, 22.07.2008 tarihli Avrupa Ombudsmanı kararı.

Diğer Kaynaklar

AG Kokott Opinion in Case C-109/10 P Solvay SA v. Commission, 14.03.2011.

Opinion of Advocate General Mengozzi, Case C-523/04, Commission v the Netherlands, 16.11.2006.

Rekabet Kurulu Kararları

12.01.2023 tarih ve 23-03/39-16 sayılı karar.

28.11.2017 tarih ve 17-39/676-276 sayılı karar.

08.04.2021 tarih ve 21-20/247-104 sayılı karar.

04.05.2021 tarih ve 21-25/320-148 sayılı karar.

28.10.2021 tarih ve 21-53/747-360 sayılı karar.

09.01.2020 tarih ve 20-03/28-12 sayılı karar.

17.10.2018 tarih ve 18-39/631-306 sayılı karar.

12.03.2020 tarih ve 20-14/192-98 sayılı karar.

18.04.2019 tarih ve 19-16/229-101 sayılı karar.

26.12.2019 tarih ve 19-46/790-344 sayılı karar.

- 25.12.2008 tarih ve 08-75/1198-463 sayılı karar.
23.12.2010 tarih ve 10-80/1687-640 sayılı karar.
03.01.2015 tarih ve 15-39/648-227 sayılı karar.
15.09.2022 tarih ve 22-42/607-255 sayılı karar.
10.01.2019 tarih ve 19-03/23-10 sayılı karar.
11.05.2016 tarih ve 16-16/263-115 sayılı karar.
06.08.2010 tarih ve 10-53/1057-391 sayılı karar.
06.04.2012 tarih ve 12-17/499-140 sayılı karar.
06.02.2020 tarih ve 20-08/77-44 sayılı karar.
17.08.2011 tarih ve 11-45/1034-354 sayılı karar.
23.02.2017 tarih ve 17-08/88-38 sayılı karar.

Danıştay ve Yargıtay Kararları

- İDDK, E. 2012/223, K. 2014/2903, T. 13.10.2014.
Danıştay 13.Dairesi, E. 2020/3741, K. 2021/2653, T. 06.07.2021.
Danıştay 13.Dairesi, E. 2021/969, K. 2021/2654, T. 06.07.2021.
Danıştay 10.Dairesi, E. 2000/6091, K. 2002/4115, T. 31.10.2002.
Danıştay 13.Dairesi, E.2010/4769, K. 2014/4294, T. 16.12.2014.
Yargıtay 10.Ceza Dairesi, E. 2023/17210, K. 2024/571, T. 18.01.2024.
İDDK, E. 2018/1873, K. 2019/5565, T. 13.11.2019.

İlk Derece İdare Mahkemesi ve Bölge İdare Mahkemesi Kararları

- Ankara 10.İdare Mahkemesi, E. 2014/1029, K. 2015/36, T. 22.01.2015.
Ankara Bölge İdare Mahkemesi 8.İdari Dava Dairesi, E.2021/1427, K. 2022/535, T. 20.04.2022.
Ankara 16.İdare Mahkemesi, E.2020/431, K. 2021/823, T. 15.04.2021.
Ankara Bölge İdare Mahkemesi 8.İdari Dava Dairesi, E. 2021/1527, K. 2022/555, T. 29.04.2022.
Ankara 6.İdare Mahkemesi, E. 2019/946, K. 2019/2625, T.18.12.2019.
Ankara 9.İdare Mahkemesi, E. 2021/2558, K. 2022/918, T. 20.04.2022.
Ankara Bölge İdare Mahkemesi 8. İdari Dava Dairesi, E. 2023/1727, K.2023/1562.
Ankara Bölge İdare Mahkemesi 8. İdari Dava Dairesi, E.2021/1111, K. 2022/554, T. 29.04.2022.
Ankara 9. İdare Mahkemesi, E. 2020/1552, K. 2021/557, T. 11.03.2021.
Ankara 10. İdare Mahkemesi, E.2023/1137, K. 2023/1614, T. 13.09.2023.

Üniversiteler Mahallesi
1597. Cadde No: 9
06800 Bilkent - Çankaya /ANKARA
[http:// www.rekabet.gov.tr](http://www.rekabet.gov.tr)